

**MEZŐGAZDASÁGI SZÖVETKEZŐK ÉS TERMELŐK
ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE**

KÖZGYŰLÉS

**ELŐTERJESZTÉS AZ AGRÁRÁGAZAT
HELYZETÉRŐL, A VÉGZETT
ÉRDEKKÉPVISELETI MUNKÁRÓL**

Budapest

2012. december 5.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	1
I. A mezőgazdaság kiemelt társadalmpolitikai kérdései.....	3
1. Termőföld tulajdon és használat	3
1.1 A termőföld tulajdon és használat szabályozásának problémái	5
1.2 Az új földtörvény tervezete	7
2. Szövetkezés	11
3. Foglalkoztatás	13
4. Szociális és társadalmi szerep	20
5. Érdekképviselet, érdekérvényesítés	22
II. Mezőgazdasági termelést meghatározó külső feltételek	24
1. Közös Agrárpolitika 2014-2020	24
2. Piaci folyamatok, piacvédelem	28
III. A gazdálkodás eredménye, közgazdasági környezete	33
1. A társas vállalkozások mérleg és eredményadatai	36
2. Támogatások alakulása, várható változása	37
3. Mezőgazdasági termelők adózása	43
4. Mezőgazdasági hitelezés	45
5. Kockázatkezelés	48
6. Bürokráciacsökkentés	50
IV. Mezőgazdasági ágazatpolitika	52
1. Növénytermesztés	52
1.1 Gabonaágazat	53
1.2 Olajos és fehérjenövény-ágazat	56
1.3 Cukorágazat	58
1.4 Dohányágazat	60
1.5 Rizságazat.....	60
1.6 Zöldség- gyümölcs ágazat	61
1.7 Szőlő-bor ágazat	62
2. Állattenyésztés	63
2.1 Tejágazat	65
2.2 Húsmarha ágazat.....	68
2.3 Sertéságazat	69
2.4 Baromfiágazat	72
2.5 Juhágazat.....	73
2.6 Halászat	74
3. Input anyagok, műszaki feltételek, innovatív technológiák	74
4. Fenntartható mezőgazdaság	78
4.1 Megújuló energia	78
4.2 Környezetkímélő mezőgazdaság.....	81
4.3 Vízgazdálkodás	83

Előterjesztés az agrárágazat helyzetéről, a végzett érdekképviselési munkáról

A Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetsége (MOSZ) 2009. december 7-én tartotta V. Kongresszusát.

A Kongresszus óta eltelt időszak fejleményeinek alakulásában két esemény volt meghatározó: a globális gazdasági válság, amely – felszínre hozva a magyar gazdaság szerkezeti problémáit – súlyos konszolidációs lépéseket kényszerített ki, és a 2010. évi országgyűlési választások. A választás eredményeként hivatalba lépő új kormány – élve az Országgyűlésben szerzett kétharmados többséggel – gazdaság és társadalmpolitikai fordulatot hajtott végre, valamint jelentősen átalakította a közigazgatás működését és a közjogi berendezkedést.

Az új gazdasági-társadalmi-közigazgatási rendszer kialakítása nem hagyta érintetlenül a nemzetgazdaság jogszabályi, gazdasági kereteit és így az agrárágazatot sem. Az új Alaptörvény és az alkotmánybíráskodásról szóló törvény megalkotásával szűkült a gazdasági szereplők érdekérvényesítő képessége, valamint az Országos Érdekegyeztető Tanács (OÉT) megszüntetésével és az ennek szerepét csak részben átvevő Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanács (NGTT) létrehozásával az érdekegyeztetés intézményrendszere is jelentősen átalakult. A területi közigazgatási rendszer teljes átalakításával létrehozott fővárosi és megyei kormányhivatalok és az ezek szervezeti egységeiként létrejövő járási hivatalok ismét nagyfokú alkalmazkodást kívánnak meg az állampolgároktól és a gazdasági szervezetektől. Az adórendszer súlypontjai az adótörvény-módosítások következtében számottevő mértékben eltolódtak, aminek következtében az alacsony keresetűek bérpozíciója romlott, ugyanakkor a foglalkoztatásuk megdrágult. A foglalkoztatás szabályai is jelentősen megváltoztak az új Munka Törvénykönyve (Mt.) hatályba lépésével. Napirenden van az új Polgári Törvénykönyv (Ptk.) elfogadása, amely a gazdasági társaságokról szóló törvény és a szövetkezetekről szóló törvény integrálásával új keretrendszert teremt a gazdálkodó szervezetek működéséhez. A legnagyobb hatást az agrárágazatra a mezőgazdaság legfontosabb termelőeszközét érintő szabályozás, az új földtörvényről szóló javaslat gyakorolhatja.

A folyamatos változások következtében tapasztalható bizonytalansággal szemben csak az Európai Unió ad némi stabilitást a mezőgazdaság számára. Magyarország uniós tagsága sok esetben a nemzeti hatáskör csökkenésével járt együtt, ugyanakkor az uniós szabályozások és támogatási rendszer az ágazatnak kiszámíthatóságot biztosít. A 2007.-2013. közötti költségvetési periódus végére Magyarország és a régi tagállamok támogatottsági szintje kiegyenlítődik, a magyar termelők támogatása eléri az uniós átlagot. Az uniós támogatások növekedésével párhuzamosan csökken a nemzeti támogatások súlya, ugyanakkor a nemzeti hatáskörben adható és a valódi mértékét összehasonlítva megállapítható, hogy a magyar mezőgazdaság alultámogatott. Az ágazat jövőjét nagymértékben befolyásolja a 2014.-2020. közötti időszak Közös Agrárpolitikájának jelenleg is kialakítás alatt álló feltételrendszere. Az új kormány egyik legfontosabb ígéretével ellentétben az elmúlt időszakban nem nőtt a foglalkoztatottság. A szociális ellátórendszert érintő megszorítások miatt ugyanakkor felértékelődött a meglévő munkahelyek megőrzése. Vidéken, főként az elmaradott, alacsony lélekszámú településeken sok esetben a társas mezőgazdasági vállalkozások az egyedüli számottevő munkaadók.

A klímaváltozás és a mind szélsőségesebbé és hektikusabbá váló időjárás egyre nagyobb kockázatot jelent a mezőgazdasági termelésben, amit jól példáz az elmúlt időszakban a jég, a belvíz és az aszály együttes pusztítása.

Az elkövetkező években a mezőgazdasági alapanyagárak tendenciózus emelkedése valószínűsíthető, ami az élelmiszer kereslet növekedésének és az energetikai, valamint egyéb ipari célú felhasználás térnyerésének tulajdonítható. Az áremelkedés elsősorban a növényi termékek körét érinti, amihez az állati termékek árai csak korlátozott mértékben tudnak felzárkózni. Ez tovább erősíti azt a folyamatot, hogy a mezőgazdaságban keletkező jövedelem jórészt a növénytermesztésnél realizálódik. Az állattenyésztés versenyképessége az elmúlt időszakban – azzal, hogy az állattartás gazdasági szervezetek szakosított telepeire koncentrálnak és hogy végbement egy modernizációs folyamat – javult, ugyanakkor az állattartók helyzete ennek ellenére ma is kritikus. A helyzet gyors beavatkozást és ezen túl hosszú távú megoldást kínáló stratégia kidolgozását kívánja. A probléma fő forrása a támogatási rendszer, amely alapvetően a növénytermesztést támogatja. A versenyképes állattenyésztéshez a támogatáson kívül elengedhetetlen feltétel a társas vállalkozások földhasználatának biztonságának a megteremtése.

A magyar agrárvezetés 2011-ben megalkotott egy „agrárstratégiát”, amely azonban csupán XIX. századi illúziókra épülő, irreális jövőképet vázol fel. A mezőgazdaság alapvető termelőeszköze a termőföld, az ország egyik legfontosabb természeti kincse. Az egyre inkább globalizálódó világ gazdaságában az élelmiszer felértékelődésével párhuzamosan a megtermeléséhez szükséges termőföld is felértékelődik. Az előttünk álló időszakban a földdel kapcsolatos kérdésekre adott nemzeti válaszok, valamint az uniós szabályrendszerben bekövetkező – termelési jogokat, támogatási jogosultságokat érintő – változások és a világpiacon kereslet alakulása határozza meg a mezőgazdaság, ezen belül a társas szektor termelési képességét.

A mezőgazdasági társas gazdaságok a használatban lévő földterület mintegy 45 százalékán gazdálkodnak, miközben a mezőgazdasági bruttó termelési érték 60 százalékát állítják elő, ami az élelmiszertermelés alapját és a mezőgazdasági export gerincét adja. Az állatállomány jelentős részét, ezen belül a tejhasznú szarvasmarha állomány 80, a sertés állomány 70 százalékát a gazdasági szervezetek tartják. A társas vállalkozások több mint százezer családnak nyújtanak megélhetést, emellett kiemelkedő mértékben támogatják a helyi közösségeket is. Nem csupán saját eszközeikkel, gépeikkel végzett szolgáltatásokkal segítik a falu életét, hanem saját terményeik ingyenes vagy kedvezményes átadásával, valamint a helyi társadalmi, szociális szervezeteknek, illetve oktatási intézményeknek nyújtott pénzügyi támogatásokon keresztül jelentősen hozzájárulnak a vidék élhetőségének és népességmegtartó képességének megőrzéséhez.

A MOSZ alapvetően a társtulajdonosok által működtetett, áruterelő, foglalkoztató és adót fizető kis és közepes agrár-vállalkozások érdekképviselője. A szövetség Közgyűlése az agrárpolitika és a vidék sorsa iránt érzett felelőssége tudatában, a tagszervezetek tulajdonosi és alkalmazotti körének érdekeit szem előtt tartva tekinti át a 2009-2012. között zajlott ágazati folyamatokat és fogalmazza meg álláspontját, javaslatait.

I. A mezőgazdaság kiemelt társadalompolitikai kérdései

Magyarországon, az ország történelmi fejlődése okán, a mezőgazdaság nem csak egy a gazdasági ágazatok közül. A termőföld, a szövetkezés illetve a vidéki foglalkoztatás olyan ügyek, amelyek a társadalom – mezőgazdasággal nem foglalkozó – rétegeit is érintik.

A mezőgazdaság legfontosabb termelőeszköze a föld. Tulajdonlásának és használatának szabályozása nem csak azt dönti el, hogy ki és hogyan vehet részt az agrártermelésben, hanem befolyásolja a termékkibocsátás volumenét, a vidék népességmegtartó erejét, azt, hogy a hazai lakosság ellátása milyen minőségű és árú termékekkel történik, valamint kihatással van az export árualapra is.

A szövetkezés előmozdítása, a történelmi okokból fakadó averziók ellenére régóta szorgalmazott ügye a mezőgazdálkodásának. A foglalkoztatás nem csak versenyképességi és költségvetési kérdés, hanem társadalmi szolgálat, melyben meghatározó szerepe van a mezőgazdasági társas vállalkozásoknak.

Minden változást, amely a felsorolt ügyeket érinti, a társadalom érdeklődése kíséri, komoly nyilvánosságot kapva ezáltal. Kiemelt jelentőségű, hogy ezekben a kérdésekben a gazdálkodók érdekeinek, igényeinek a képviselőit milyen fórumok és eszközök állnak rendelkezésre, milyen feltételekkel működhet az érdekképviseleti szervezetük.

Az előterjesztés első fejezetében az agrárium fontos társadalompolitikai kérdéseiben kialakított érdekképviseleti álláspontot és az annak érvényesítésére tett erőfeszítésinket ismertetjük.

1. Termőföld tulajdon és használat

A világ élelmiszer kereslete folyamatosan növekszik. Ennek egyik oka, hogy nő a népesség, a másik, hogy ezzel párhuzamosan – elsősorban a délkelet ázsiai térségben, valamint Indiában és Kínában – az egy főre jutó fogyasztás is emelkedik. A kereslet növekedésével a világ élelmiszertermelése – különböző okok miatt – nehezen tud lépést tartani. Emiatt a mezőgazdasági termelés és ehhez kapcsolódóan legfontosabb termelőeszköze, a föld is felértékelődik, ami megmutatkozik a **földárak** növekedésében is.

Az Európai Unióban a földárak tagállamonként széles skálán szóródnak. Az Eurostat adatai szerint Hollandiában a 45 ezer eurót is meghaladja egy hektár föld ára, ugyanakkor Romániában átlagosan csak 1300 eurót ér egy hektár földterület. A földárakhoz hasonlóan a bérleti díjak szóródása is jelentős: a föld árának 1 százalékától (Hollandia), annak 2,7 százalékáig (Franciaország) terjed.

Magyarországon a földárak jelentősen elmaradnak a versenyképes mezőgazdasággal rendelkező uniós országokban tapasztalható árszintektől. A földárak és a gazdát cserélő föld volumenének növekedése évek óta töretlen, ugyanakkor az árak művelési áganként és térségenként jelentős szóródást mutatnak. Az árszint emelkedését elsősorban nem a globális élelmiszerkereslet növekedése okán megnyilvánuló szükséglet, hanem az a befektetési célú kereslet gerjeszti, amely arra számít, hogy a földpiac megnyitásával a hazai földárak gyors ütemben felzárkóznak a nyugat-európai szinthez. Ez a várakozás azonban

csupán a földtulajdonlás megszerzésében gerjeszt versenyt, de nem jár együtt a föld megművelésének igényével. Ugyanakkor a legapróbb földterülettel rendelkező földtulajdonosokat is a föld tulajdonának megtartására sarkallja, ami hozzájárul az elaprózott birtokszerkezet fennmaradásához.

Magyarországon a termelési célú használatban lévő földterület 51%-án magánszemélyek, 40%-án gazdasági társaságok, 5%-án szövetkezetek gazdálkodtak, míg a terület 4%-a egyéb használatban volt 2010-ben. A **földhasználati viszonyokat** tekintve hazánkat továbbra is a dualitás jellemzi. A magánszemélyek által használt átlagos földterület 10 hektár alatt van, míg a gazdasági szervezetek használatában lévő földterület átlagos nagysága háromszáz hektár körül ingadozik.

A **földbérleti díjak** a 2009. óta eltelt időszakban a földáraknál nagyobb mértékben, szántóföld esetében közel húsz százalékkal, átlagosan 25-45 ezer forintra emelkedtek hektáronként. A bérleti díjak tekintetében a területi szóródás csökkent, ugyanakkor a minőség függvényében a régiók között és a régiókon belül két-háromszoros különbség is tapasztalható.

A földbérleti díj a föld árának átlagosan 4-5 százalékát teszi ki, ami az egyik legmagasabb arány Európában. A bérleti díjak növekedésének alapját a föld által elérhető jövedelem növekedése adja, ami elsősorban a növekvő közvetlen támogatások eredménye. A bérleti díjak emelkedése ugyanakkor meghaladja a támogatások emelkedésének ütemét, ami a bérelt földterületen gazdálkodókat, tehát elsősorban a gazdasági szervezeteket sújtja. 2010-ben a társas szektor mintegy 55 milliárd forintot fordított földbérlet fizetésére. Ha ezt a mezőgazdasági termeléshez kapcsolódó költséget az üzemi tevékenység eredményéhez viszonyítjuk, akkor látható, hogy a ráfordításokon belül az eredmény 75 százalékaival megegyező összeget emésztett fel a földbérlet költsége. A MOSZ Információs Rendszer adatai szerint a társas vállalkozások által bérbe vett területek esetében az egy földtulajdonosra jutó átlagos terület 3 hektár. Így – miközben a társas szektor működése során több mint fél millió embert juttat jövedelemhez – költség oldalon a földbérlet és az annak megszerzése kapcsán felmerülő adminisztráció jelentős ráfordításokat kíván meg.

Jól mutatja a termőföld sajátos jellegét a haszonbérleti díjak meghatározása, amelyről a tulajdonosok és bérlők tág határok között, igen sokszínűen állapodnak meg. A bérleti díj mértékét vagy fizetőeszközben (forint, euró), illetve termény – általában gabona – természetben való átadásában vagy aktuális értékének fizetésében határozzák meg. A termény alapú bérleti díj – annak ellenére, hogy bevett gyakorlat – nem feltétlenül szolgálja a haszonbérlő érdekeit, mivel a termelői árak változása egyre kiszámíthatatlanabb. Általánosságban igaz, hogy a termény ára a megtermelt mennyiséggel fordítottan arányos, így egy olyan évben, mikor a termésátlag alacsony, a magasabb termelői ár részben fedezetet nyújthat a kiesett terménymennyiség okozta jövedelemcsökkenésre. Terményben meghatározott földbérleti díj esetén ugyanakkor az amúgy is alacsony saját célra termelt mennyiséget még tovább apasztja a földbérleti díjként átadott termény. Mivel a haszonbérlők igyekeznek hosszú távon fenntartani a szerződéseket, általában ilyenkor sem élnek azzal a jogukkal, hogy termés kiesés esetén haszonbér-mérséklést igényelhetnek.

1.1 A termőföld tulajdon és használat szabályozásának problémái

A 2010-ben hatalomra került kormány kinyilatkoztatott szándéka volt a családi gazdálkodók „helyzetbe hozása”. Az erre irányuló törekvések először a nagy visszhangot kiváltó, mintegy 65 ezer hektár állami tulajdonban lévő, lejárt bérletű földek bérleti jogára való pályáztatása kapcsán öltöttek testet. A pályázók összes földhasználatának 1200 hektárban való korlátozása, a pályázati kiírásokban a családi gazdaságok előnyben részesítése, a korábbi haszonbérlet előhaszonbérleti jogának megszűnése lehetetlenné teszi, hogy a társas vállalkozások sikeresen pályázzanak az állami tulajdonban lévő földek bérletére.

A Kongresszus óta eltelt időszakban a termőföld tulajdonlást és használatot érintő, a MOSZ által szorgalmazott kérdésekben nem történt érdemi változás. Nem valósultak meg a Kongresszus által indítványozott – a mezőgazdaság teljesítményében meghatározó – társas vállalkozások versenyhátrányának megszüntetésére vagy enyhítésére javasolt intézkedések. Így a társas vállalkozások továbbra sem szerezhetnek termőföld tulajdont – azt még az állattartással foglalkozó szervezeteknek sem tették lehetővé.

Az érdekképviselőt számtalanszor kérte az éppen hatalmon lévő kormányoktól, hogy teremtsék meg a **bérelt földeken termelők** jogi helyzetének és gazdálkodási feltételeinek hosszú távú biztosítását célzó jogszabályi kereteket. A bérletvédelmi törvény a mai napig nem született meg. Egyetlen pozitív intézkedésként vehető számba, hogy a termőföldről szóló törvény 2011. évi módosítása a „volt haszonbérlet” fogalmának meghatározásával elejét vette a tényleges használók előhaszonbérleti jogának a kijátszását.

A társas vállalkozások gazdálkodását **az osztatlan közös tulajdon** használatával kapcsolatban kialakult anomáliák jelentősen nehezítik. A tagszervezetek által bérelt földterületek döntő többsége osztatlan közös tulajdonban van. Jelentős időráfordítást és komoly anyagi terhet jelent a gazdálkodók számára a nem ritkán akár száz főt meghaladó tulajdonosi létszám esetén az osztatlan közös tulajdonban álló területekre a bérleti szerződések megkötése, ami esetenként nem is lehetséges valamennyi tulajdonostársal.

A földhivatalok gyakorlata nem egységes az osztatlan közös tulajdonban lévő termőföld használatának **bejegyzésével** kapcsolatban. A Vidékfejlesztési Minisztérium (VM) belső utasításai nyomán az utóbbi években a földhivatalok az egész földrészletre történő használat bejegyzéséhez nem csak a tulajdonostársak tulajdoni hányadát megtestesítő többségével megkötött szerződést követelik meg, hanem azt is, hogy a szerződés egységes legyen (azonos haszonbérleti időtartamot és díjat tartalmazzon). A helyzet visszásságát jelzi, hogy az állami földek tekintetében éppen a Nemzeti Földalap (NFA) ragaszkodik az osztatlan közös tulajdonú földrészletben lévő tulajdoni hányadára az általa egységesen meghatározott bérleti díjjal és időtartammal való szerződéskötéshez, ami eleve lehetetlenné teszi az érintett földrészletek használatára az egységes szerződés megkötését.

Az egész földrészletre való használat bejegyzésének elutasítása esetén a haszonbérlet nem jogosult a szerződéssel le nem fedett terület használatára. A támogatási rendeletek módosítása a területalapú támogatás igénylését a földhasználati bejegyzéshez kötötte, ami azt jelenti, hogy a támogatás csak a bejegyzett területre igényelhető. Ugyanakkor az érdekképviselőt minden törekvése ellenére nem rendezett, hogy miként kerülhet sor a tényleges használati megosztásra és a bejegyzésből kimaradt terület hasznosítására. Részeredményként könyvelhető el, hogy a MOSZ kezdeményezésére a tulajdonosi többség alapján való haszonbérlet jogszerűségét biztosító rendelkezés került az agrár-környezetgazdálkodási támogatásról szóló rendeletbe.

Módosultak a részarány tulajdon kiadása során létrejött **osztatlan közös tulajdon megszüntetésére vonatkozó** külön szabályok. Eddig a megosztást (kimérést) minden év március 1-jéig benyújtott kérelemmel folyamatosan lehetett kezdeményezni. A módosítás erre egyszeri, jogvesztő határidőt írt elő, az önálló ingatlan kialakítása iránti kérelmet 2012. június 1-jéig lehetett benyújtani az ingatlanügyi hatósághoz. Ezzel a lehetőséggel azok is élhettek, akik a földrészlet korábbi kimérése során a kimérést nem kérték és a visszamaradó földrészleten tulajdonközösségben maradtak. A minisztérium tájékoztatása szerint több mint 350 ezer fő 101 ezer földrészlet vonatkozásában kérte tulajdonának önálló ingatlanná történő alakítását.

A kimérések miatt jelentősen megnehezülhet a haszonbérlok helyzete. A bérleti szerződések lejártát követően, amennyiben a tulajdonos azt nem kívánja bérbe adni, az eddig egybeművelt táblák szétaprózódhatnak, jelentősen megnehezítve, időnként ellehetetlenítve a kiméréssel nem érintett területek művelését. Kérdéses a jelenlegi használó előhaszonbérleti jogának érvényesítése is azokkal a tulajdonosokkal szemben, akik korábban nem kötöttek szerződést a tulajdonrészük bérbeadására.

Az ésszerű földhasználat érdekében az érdekképviselő kezdeményezte az elaprózódott birtokok önkéntes, de az állam által ösztönzött és segített összerendezését. Javasolta, hogy a földhivatalok – megfelelő csereprogram és javaslatok kidolgozásával – vállaljanak ebben kezdeményező szerepet. A mai napig nem történt azonban intézkedés a birtokrendezés segítségében.

Az érdekképviselő a **földhasználati nyilvántartás** létrejötté óta kezdeményezte annak megszüntetését, mivel az a termelők számára indokolatlan anyagi- és adminisztrációs terhet jelent. A legutóbbi kezdeményezés a kormányprogramban szereplő „bürokrácia csökkentése” programhoz kapcsolódott. Mivel a törekvések nem jártak eredménnyel, ezért a MOSZ minden eszközt és lehetőséget megragadott, hogy legalább a tagszervezetekre hátrányos földhivatali gyakorlaton változtassanak.

A földhasználati lap másolatának díja 2010-ben a korábbi oldalankénti 100 forintról 800 forintra emelkedett. A MOSZ eredménytelenül tiltakozott a díj drasztikus felemelése ellen. Sikerült azonban elérni, hogy 2013-tól a termelőknek nem kell fizetniük a gázolaj jövedéki adó visszaigényléshez a földhasználati lap másolatáért, mivel azt a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) hivatalból fogja beszerezni.

Jelentősen változtak az **állami tulajdonú földek** használatának feltételei. A társas vállalkozásokat a bérleti lehetőségől kizorító pályázati rendszer bevezetése után is vontatottan halad az állami földek bérbeadása. A lejárt haszonbérleti szerződések megújítása helyett az állami tulajdonban lévő földek hasznosítására az NFA 2010-ben egy gazdasági évre szóló – jogilag teljesen értelmezhetetlen módon – „megbízási szerződést” kötött a korábbi haszonbérlekkel, amelynek alapján azonban nem a megbízó, hanem a megbízott fizet a föld hasznosításáért. Ugyanezt a gyakorlatot folytatta 2011-ben és 2012-ben is, bizonytalanságban hagyva a földhasználókat a jövőt illetően.

Az érdekképviselő az NFA felügyeletét ellátó miniszteri biztoshoz fordult az agrár-környezetgazdálkodási (AKG) programba bevitt, valamint az osztatlan közös tulajdonban lévő állami földrészletek rendezése érdekében. Indítványozta, hogy az AKG-ba bevitt állami földek esetén a földhasználó kapjon felmentést az 1200 hektáros korlát alól annak érdekében, hogy a gazdálkodók ne veszítsék el a hosszú távú kötelezettségvállalásba bevitt területek után a támogatást, ami nem csak az adott gazdálkodót sújtja, hanem a Magyarország által lehívható EU-s támogatásokat is csökkenti. Az érdekképviselő kezdeményezése azonban sikertelen maradt.

A MOSZ – erőfeszítései ellenére – nem tudta érvényesíteni tagjai érdekeit a **maradvány területek** szövetkezeti tulajdonba kerülése érdekében. A földhivatalok – az NFA földalapjának bővítése érdekében – kampányszerűen megkezdték a maradvány termőföldek állami tulajdonba vételét, a földkiadó bizottságokról szóló törvény alapján. Ennek során azonban esetenként nem csak termőföldet, hanem művelésből kivett és gazdaságilag hasznosított (gépudvar, tároló, telep, stb.) területeket is állami tulajdonba vesznek. Ugyancsak egyre gyakoribb, hogy a védett és ezért földalapba nem helyezett területeket a törvény által előírt kisajátítás helyett a maradvány földekre vonatkozó rendelkezésre hivatkozva állami tulajdonba vesznek. A MOSZ jogi tanácsokkal igyekszik segítséget nyújtani az ilyen ügyekben hozzá forduló tagoknak.

1.2 Az új földtörvény tervezete

Az **új földtörvény** megalkotását a kormány két éve lebegtette, bizonytalanságban tartva a földtulajdonosokat és földhasználókat a törvénnyel kapcsolatos szándékokat és eszközöket illetően. Az új szabályozás szükségességét legtöbbször a külföldiek tulajdonszerzésére vonatkozó moratórium lejártával kapcsolták össze.

2012. május 30-án a Vidékfejlesztési Minisztérium honlapján megjelent „Az új földtörvény vitaanyaga. A magyar föld védelmében” című koncepció. A koncepció a kialakult termőföld tulajdoni és használati viszonyok drasztikus átrendezését és ezzel kapcsolatban indokolatlan mértékű állami beavatkozást, továbbá a működő jogi személyiségű társas gazdaságok földhasználatának elfogadhatatlan mértékű korlátozását helyezte kilátásba. A koncepciót nem bocsátották hivatalos egyeztetésre, ezért a MOSZ a koncepcióhoz kapcsolódó észrevételeit csak az úgynevezett „társadalmi vita” során tudta kifejezni, amire nem történt reakció a minisztérium részéről.

A kormány július 12-én (a tavaszi ülészak utolsó napjának estéjén) benyújtotta a Parlamentnek az „egyes mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról” szóló törvényjavaslatot, amelyet nem hogy nem egyeztettek, de még csak nem is hoztak korábban nyilvánosságra.

A tervezet a társas vállalkozások, így a MOSZ tagszervezetei számára több negatívumot tartalmaz, mint amit a koncepcióból sejteni lehetett. A diszkriminatív korlátozások, a számtalan alkotmányellenesnek minősíthető rendelkezés a társas vállalkozások mellett komoly hátrányokkal jár a közel kétmillió földtulajdonos számára is.

A törvényjavaslat továbbra is kizárja, hogy a gazdálkodó szervezetek – a szervezeti formaváltás (átalakulás), valamint szétválás és kiválás kivételével – a termőföld tulajdonjogát megszerezzék.

A javaslat elfogadása esetén a földtulajdon szerzési tilalom fenntartása mellett a társas vállalkozások földhasználata is korlátozott lenne, mivel ahhoz olyan feltételeket ír elő, amelyeket szinte lehetetlen teljesíteni. Ilyen feltétel pl. a meghatározott hektárszámhoz előírt irreális foglalkoztatási kötelezettség, továbbá a vezető tisztségviselőkkel szemben támasztott indokolatlan követelmények. Az érdekképviselő által évek óta követelt bérlővédelmi szabályok helyett a bérlő jogait semmibe vevő rendelkezések tömegét tartalmazza a tervezet.

A tervezet a tulajdonosok jogait is korlátozza, mivel hatályba lépése esetén csak egy szűk körnek (egyéni vállalkozónak, őstermelőnek, családi gazdálkodónak) adhatják el a földjüket. A tervezetben foglalt korlátozások előreláthatóan a földárak csökkenését és a földbérleti díjak mérséklődését eredményezik.

A törvényjavaslat sok esetben a jogbiztonságot is kérdésessé tevő mérlegelési jogot biztosít az engedélyezésre jogosult mezőgazdasági szakigazgatási szervnek, ami visszaélésekre adhat alkalmat. E körben a legtöbb problémát a szakigazgatási szervnek az elővásárlásra, illetve az elő-haszonbérletre jogosult személyre vonatkozó kijelölési joga okozhatja. A jogügyletek engedélyezéséhez kapcsolódó szubjektív elemek, illetve ennek kapcsán a hatóság mérlegelési jogköre alkotmányossági aggályokat (tulajdonjog sérelme) is felvet. A társas vállalkozások bérletét a jövőben az is nehezítheti, hogy az elővásárlási jogon felül az elő-haszonbérleti rangsorban is első helyre kerül az NFA.

Nem lesznek könnyebb helyzetben az árutermelő őstermelők sem. A törvénytervezet értelmében ugyanis az őstermelők használatában legfeljebb 50 hektár lehet, e határ fölött az őstermelő elveszíti státuszát és ezzel adókedvezményeit is. Márpedig ez a határ olyan alacsony, ami sem a hatékony tőkebefektetést, sem egy család tisztességes megélhetését nem biztosítja.

Összességében megállapítható, hogy a törvényjavaslatban foglaltak súlyos érdeksérelmet, vagyonszétosztást okoznak mind a földtulajdonosoknak, mind a mezőgazdasági vállalkozásoknak, ezzel nehezítik a vidéki népesség megélhetését is.

A földtörvény tervezet ismertté válását követően a területi szövetségek által szervezett fórumokon a MOSZ képviselői tájékoztatást adtak a törvényjavaslatnak a tagszervezeteket érintő legfontosabb szabályairól, az azokhoz való alkalmazkodás feladatairól, továbbá az érdekképviseleti fellépés – közte a tagszervezetek demonstrációja – lehetőségeiről is. Az érdekképviselet felhívta a tagszervezetek figyelmét arra, hogy a tervezet szerint az új szabályok csak a jövőbeli változások – így a haszonbérleti szerződések lejáratakor – kerülnek alkalmazásra, tehát a tagszervezeteknek lehetőségük van ennek megfelelő alkalmazkodásra.

Az érdekképviselet a tagszervezetek érdekeinek megfelelő módosító indítványokat dolgozott ki a benyújtásukra vállalkozó képviselők számára.

A MOSZ számszerűsítette és nyilvánosságra hozta a **földtörvény tervezet negatív gazdasági hatásait**. A tervezet 1200 hektárban maximálja a gazdálkodó szervezetek földhasználatát. Ehhez a mértékhez a földbérleti szerződés megkötését megelőző három év átlagában 100 fő foglalkoztatását írja elő. A foglalkoztatási kötelezettség előírása önmagában is drasztikusan átrendezné a földhasználati viszonyokat. A 2010. évi statisztikai adatok szerint a vállalkozások használatában mintegy 2,5 millió hektár termőföld volt, egy fő statisztikai létszámra tehát 34,2 hektár jutott. Ezzel szemben a tervezet szerint 1200 hektárnál már csak 12 hektár jutna egy munkavállalóra. Ez azt jelenti, hogy ebben a körben az eddiginél több mint kétszeres létszámú munkavállalót kellene alkalmazni, amire a mezőgazdasági tevékenység nem nyújt fedezetet.

A 2010-es SAPS igénylések szerint 472 gazdálkodó szervezet használ 1200 hektárnál nagyobb földterületet, összesen mintegy egy millió hektárt. A birtokméret maximálása következtében területük mintegy felét (450 ezer hektár) elveszítenék, aminek következtében a tevékenységük drasztikus szűkítésére kényszerülnének.

Az 1200 hektár alatti területet használóknak is csökkenne a termőföld használatuk a foglalkoztatási kényszer miatt. A foglalkoztatási előírás mintegy 600 ezer hektár föld elvesztését eredményezheti. Ennek közgazdasági következményeként az érintett gazdálkodó szervezeteknél drasztikus vagyonvesztés következik be, mivel az eszközeinek fele fölöslegessé válhat. A MOSZ becslése szerint a növénytermesztéssel foglalkozó gazdálkodók esetében ez gazdaságonként 100-300 millió forint közötti vagyonvesztést jelentene. Az Unió 2007-2013. évi költségvetési periódusában jelentős, összesen 112 milliárd forint gép-, szárító, stb. támogatás került odaítélésre. Mivel az uniós támogatás legalább öt éves használatot ír elő, emiatt felvetődhet, hogy egyes eszközök értékesítése miatt a támogatást vissza kell fizetni, ami mind a gazdálkodó szervezetnek, mind a magyar nemzetgazdaságnak veszteséget jelent. Amennyiben a társas vállalkozásoktól 450 ezer hektár kiesik a termelésből, akkor 110-150 milliárd forint/év termelés kieséssel lehet számolni, ami a teljes mezőgazdasági termelési értéknek 4-5%-a, a növénytermelés bruttó termelési értékének 10-12%-a.

Legsúlyosabban az **állattenyésztést** érintené a korlátozás, ezen belül is kiemelten a tejelő tehenészeteket, valamint a sertéstartókat. A tejelő tehenállomány közel 80, a sertés-anyakoca állomány közel 70 százaléka a társaságoknál, szövetkezeteknél van. Egy átlagos méretű tehenészeti telep takarmányszükségletének biztosításához legalább nyolcszáz hektár területre van szüksége a gazdaságnak, tehát a telep üzemeltetőjének a tehenállomány megtartása és a tejtermelés folytatása esetén a gazdaság teljes területén takarmánynövényeket kell termelnie, nincs lehetősége árunövények előállítására. Abban az esetben, ha az állománya felszámolása mellett dönt – mivel a törvénytervezet értelmében 800 hektárhoz minimum 30 főt kell foglalkoztatnia – a növénytermesztési tevékenység gazdaságos folytatására sem lesz lehetősége. Aki ennél nagyobb üzemmélt bír, a foglalkoztatási előírás miatt nincs más választása, mint a telep bezárása. Az előzőekből az következik, hogy az e körbe tartozó tejelő tehenállomány minimum 20-25 százaléka elvész, ami a tejtermelés minimum 30 százalékkal történő csökkenését okozza. Ez 50 milliárd forint bruttó termelési érték csökkenést jelent, ami 2-3 százalékát teszi ki a teljes agrártermelési értéknek.

Még súlyosabbnak tűnik a sertéstartók helyzete. A társas-gazdálkodóknál jellemző a 800 kocás telep. Ez mintegy 20 ezer darab vágósertés kibocsátást jelent. Az ehhez szükséges szemes termény mennyisége 5600 tonna, ami több mint 1100 hektáron termelhető meg. Ugyanakkor a létszámszükséglete 33-35 fő (ebből 25 fő az állattenyésztéshez kapcsolódik, 4-5 fő a növénytermesztéshez, 4-5 fő egyéb foglalkoztatott). A 35 fő foglalkoztatott esetén a törvény szerint legfeljebb 800 hektár lehet a gazdálkodó szervezet használatában, aminek az lesz a következménye, hogy a telepet vagy becsukják, vagy megpróbálják vásárolt takarmányból fenntartani. Ez utóbbi, figyelemmel az alacsony és emellett ingadozó sertésárakra, értelmetlen döntés lenne. Azzal kell számolnunk, hogy az e körbe tartozó sertésállomány megfeleződik, ami az teljes állomány 30-40%-át jelenti. Ez 40-50 milliárd forintos kiesést okoz, ami a mezőgazdasági bruttó termelés értékének mintegy 2%-a.

A tejtermelés és sertéstartás kapcsán további súlyos problémát jelent, hogy az állattenyésztési telepek korszerűsítésére 235 milliárd forint támogatás került odaítélésre, melynek legalább harmadát érintheti a termelés csökkenés, azaz 80-100 milliárd forint támogatás visszafizetésére kényszerülhetnek az érintett gazdálkodók, valamint ugyanennyit veszítene el az uniós forrásokból Magyarország.

A területi és foglalkoztatási korlát gátolja a versenyképes és élőmunka hatékony termelést, a korszerű technológiák alkalmazását – ezáltal a legmagasabb fokú állategészségügyi feltételek megteremtését –, ami az élelmiszerbiztonsági szempontok mind hangsúlyosabb érvényesítése ellen is hat.

A tervezetben foglalt feltételek a **növénytermesztési ágazatra** is kedvezőtlen hatást gyakorolnának. Azon túl, hogy a korábbi beruházások egy része a kisebb területnagyság miatt kihasználatlanná válik és azok értékesítési kényszere miatt a korábbi támogatási összegeket vissza kell fizetni, a lecsökkenő földterületeken a további fejlesztések is gazdaságtalanná, egyes esetekben technikailag kivitelezhetetlenné válnak.

A kormány a készülő aszálystratégiában rendkívül fontosnak tartja az öntözési technológiák elterjesztését. Az öntözőberendezések kiépítése azonban meglehetősen drága, hektáronként akár másfél millió forint is lehet. A termelőknek csak akkor éri meg öntözőberendezések kiépítésén gondolkodni, ha az adott területen legalább 20 évre biztosított a földhasználat. Az ilyen jellegű beruházások gazdasági-műszaki feltétele egy meghatározott területnagyságon való létesítés. A biztos földhasználat hiánya mellett az elaprózódott birtokszerkezet az oka, hogy ma Magyarországon az öntözhető területek negyedét sem öntözik. A gazdálkodó szervezeteket érintő területi korlátozásokkal, a földbérlettel kapcsolatos nehézségekkel a kormány gyakorlatilag a saját maga által kijelölt prioritások érvényesülését lehetetleníti el.

Amennyiben a földtörvény tervezetben rögzített tulajdoni és hasznosítási korlátok megvalósulnak, várhatóan több vetőmagtermesztéssel foglalkozó gazdaság felhagy a tevékenységével és inkább kevésbé munkaerő igényes árutermelést folytat majd. Egységes mennyiségű homogén árualap kialakítása, a vetőmagüzemek meglévő kapacitásának optimális kihasználása, a beszállítások pontos ütemezése, valamint egy-egy hibrid nagy mennyiségű felszaporítása lehetetlen elaprózott birtokméreten. A vetőmagtermesztéshez szükség van a megfelelő izoláció kialakítására, mely egyes vonalak előállításakor elérheti az 5-6 kilométert is. Amennyiben ez saját birtokon belül nem biztosítható, az izolációs távolság kialakításának egyik lehetősége, hogy a vetőmag-előállító csere területet biztosít a szomszédos gazdálkodóknak. Ez a földtörvény és az abban foglalt földhasználati nyilvántartás olyan módosítását igényelné, amely lehetővé teszi a termelők rövid idejű földhasználati cseréjét izolációs terület kialakítása vagy vetőmag-előállítás céljából úgy, hogy a meglévő földhasználati joguk ne sérüljön. A törvénytervezet ide vonatkozó része azonban nem hogy javítaná, hanem még tovább rontja a helyzetet. Öt évben állapítja meg a minimális haszonbérleti jog időtartamát, valamint kiveszi a gazdálkodó kezéből a szabad választás lehetőségét a haszonbérleti jog átruházásának tekintetében.

A statisztika szerint a társas vállalkozások **átlagos évi állományi létszáma 71 ezer fő**, ami ténylegesen mintegy **százezer alkalmazottat** jelent. Amennyiben a fenti kényszerű mezőgazdasági termeléseszkökenés e körben bekövetkezik – különös tekintettel arra, hogy a legnagyobb csökkenést az állattartás szenved el – legalább negyven százalékos elbocsátásra lehet számítani. A költségvetésnek pedig a társas gazdaságok által befizetett adó (társasági adó, munkát terhelő adó, beleértve az alkalmazottak után fizetett Szja-t, helyi adó, nyugdíjjárulék, szociális járulék, stb.) minimum a felének, mintegy 45 milliárd forintnak a kiesésével kell számolnia.

Összességében az új földtörvény tervezet az árutermelő, ezen belül mezőgazdasági társas szektor ellehetetlenítését célozza azzal, hogy korlátozza az üzemméretet, a legfontosabb termelőeszközhöz, a földhöz való hozzáférést és a foglalkoztatás előírásával beleszól a vállalkozás működtetésébe. Súlyosan rontja a mezőgazdasági termelőüzemek versenyképességét, de negatív üzenetet küld az őstermelőknek és a földtulajdonosoknak is. A várható gazdasági hatások a bemutatott feltételek teljesülése esetén következhetnek be. A termelőket érintő közvetlen hatások fokozatosan, a földbérleti szerződések lejártával jelennek meg. A törvény hatályba lépéséig még van lehetőség a kedvezőtlen hatások megelőzésére, enyhítésére.

2. Szövetkezés

A MOSZ tevékenységében továbbra is fontos szerepet játszik a **szövetkezeti érdekképviselő**, mivel a tagszervezetek közel egyharmada szövetkezeti formában működik, annak ellenére, hogy a mezőgazdaságban működő szövetkezetek száma folyamatosan csökkenő tendenciát mutat.

Az országos szövetségen belül önálló szövetkezeti választmány működik, amely részt vett az új Polgári Törvénykönyv előkészítéséhez kapcsolódó, a szövetkezeti joganyag megújítására irányuló tervezetek véleményezésében. Az ügyintéző szervezet – a szövetkezeti választmány ajánlásának alapján és a választmány elnökének felügyeletével – folyamatosan végzi a közösségi alappal kapcsolatos érdekképviselési véleményezési feladatokat.

Az országos szövetség 2011-ben felmérést végzett a szövetkezeti formában működő tagszervezetek helyzetéről és problémáiról, aminek összegzéséről előterjesztés készült az elnökség számára.

A szövetkezetek számának folyamatos csökkenésében szerepe van a rendszerváltás utáni szövetkezetellenes támadásoknak éppúgy, mint a valódi, támogató **szövetkezetpolitika** hiányának. A megmaradt szövetkezetek az indokolatlan törvényi korlátozások miatt – ami sok esetben gyakorlatilag versenyhátrányt jelent számukra – működési problémákkal küzdenek. A beszerző-értékesítő tevékenységet végző termelői összefogások csak nagyon korlátozott támogatást kapnak, ezért nem jöttek létre a piacot igazán befolyásolni képes értékesítési és beszerző hálózatok. A szövetkezeti forma a tagsági viszony megszűnéséhez kapcsolódó kifizetési kényszer miatt sem vonzó a társulni kívánók számára, ezért inkább a társasági formát választják.

Sajnálatos módon az Alaptörvényből is kimaradt a szövetkezeteket védő és támogató rendelkezés. A politika a mai napig nem ismerte fel és nem karolta fel a szövetkezetekben rejlő lehetőségeket. Pedig a működő szövetkezetek megszűnése vidéken jelentős társadalmi feszültséget okozhat, mivel a szövetkezetek a településeken sok esetben szinte az egyedüli foglalkoztatók és a hagyományokat folytatva aktív résztvevői a helyi közösségi életnek.

A termelői összefogás, szövetkezés erősítését az **Európai Unió is kiemelt célnak tartja**, amit a támogatási, szabályozási rendszerében is érvényesít. Ennek köszönhetően a termelői csoportok (TCS) keretében történő együttműködések száma folyamatosan emelkedik. Jelenleg mintegy 250 elismert termelői csoport működik Magyarországon, taglétszámuk meghaladja a 20 ezer főt. A termelői csoportok megközelítőleg 70%-a szövetkezeti formában működik, ennek megfelelően az évi közel 230 milliárd forintos tagi értékesítés arányos része is a szövetkezetekhez köthető. A minősített elismerést szerzett TCS-k esetében a szövetkezeti forma aránya 80% feletti.

A zöldség-gyümölcs ágazatban 37 termelői szervezet működik szövetkezeti formában, aktív szerepet vállalva az ágazat kibocsátásának koncentrálásában. A számszerű növekedés mellett látni kell, hogy a termelői szervezetek többsége nem erősödött meg kellőképpen, egy részük csak a támogatásnak köszönhetően működőképes. A MOSZ támogatja azt a kezdeményezést, hogy állami elismerést kizárólag szövetkezeti formában működő termelői csoportok kaphassanak. Ugyanakkor az a véleménye, hogy a termelői szervezetek mellett továbbra is szükség van a termelők hagyományos, különböző tevékenységet végző szövetkezésére, ezek támogatására.

A Kongresszus óta eltelt időszakban a **szövetkezeti szabályozásban** és működésben nem történt jelentős változás. A szövetkezetekről szóló 2006. évi X. törvény (Szvt.), a közösségi alapra és a tagsági jogviszony megszűnése esetén a taggal való elszámolásra vonatkozó rendelkezéseitől eltekintve, viszonylag elfogadható, stabil keretet biztosít a szövetkezetek számára.

A **közösségi alappal** kapcsolatos legfőbb probléma oka a múltban gyökerezik, az állam által visszavásárolt szövetkezeti üzletrészek ingyenes visszavétele miatt állt elő. Mint ismeretes, a korábban állami tulajdonba került, a szövetkezetekről szóló 1992. évi I. törvény szerinti szövetkezeti üzletrészeket az ÁPV Rt. köteles volt térítésmentes átadásra felajánlani az üzletrészt kibocsátó szövetkezetnek. Az ÁPV Rt. kimutatása szerint 405 mezőgazdasági szövetkezet 25,5 milliárd Ft névértékű, 13,3 milliárd Ft vagyoneértékű üzletrészt fogadott vissza. Az így megszerzett üzletrészt a szövetkezet köteles volt bevonni és fel nem osztható vagyónként kezelni, majd az új szövetkezeti törvény hatálya alá való áttéréssel egyidejűleg „az üzletrészek szövetkezet nyilvántartásában szereplő névértékének megfelelő összeget a közösségi alapba helyezni.”

Az üzletrészek visszavétele miatt létrejött **közösségi alap** számos problémát vet fel. Szinte valamennyi közösségi alapot nyilvántartó szövetkezetnél a legnagyobb gondot az okozza, hogy a térítésmentesen visszavett üzletrészek névértékének megfelelő összeget kellett a közösségi alapba helyezni, akkor is, ha ténylegesen e mögött nem volt a névértéknek megfelelő vagyon. Ez megakadályozza a szövetkezet gazdasági társasággá való átalakulását illetve megszüntetését. A közösségi alap a szövetkezet átalakulása esetén nem kerülhet át a létrejövő társaságba, hanem azt az alapszabályban megjelölt szervezetnek kell átadni. Ennek következtében 2006. óta alig alakult át szövetkezet. Azok a szövetkezetek sem tudnak végelszámolás útján megszűnni, amelyek már évek óta nem folytatnak termelő tevékenységet, mivel eszközök híján nem tudják a közösségi alapnak megfelelő vagyont az alapszabályban kijelölt szervezetnek átadni.

A közösség alap felhasználására vonatkozó szabályok gyakorlatilag meggátolják, hogy a szövetkezetek az alapból juttatást adjanak tagjaiknak. Az „egyenlődsdi” követelménye miatt a juttatások csak néhány, minden tagra egyformán osztható jogcímre szűkülnek. Jelentősen csökkent a közösségi alapból nyújtható juttatásokhoz kapcsolódó adókedvezmények köre is, ami szintén hátráltatja az alapból való juttatást.

A 2010-es választások után hivatalba lépett kormány ismét napirendre tűzte a **szövetkezetekre vonatkozó szabályozás megújítását**. Erre alkalmat adott az új Polgári Törvénykönyv készítése, szabályozási koncepciója is. A koncepció szerint külön fejezet tartalmazza a jogi személyek valamennyi típusára – közte a szövetkezetekre – vonatkozó rendelkezéseket, kiváltva ezzel a korábbi külön törvényekben való szabályozást. A Ptk. tervezetének készítése során két változat is készült a szövetkezetekre, aminek a kidolgozásában a MOSZ Szövetkezeti Választmányja is részt vett. A végső változatban azonban – a MOSZ törekvése ellenére – nem kaptak helyet a hatályos törvénynek a korábbi, többszöri átalakulások során kialakult intézményei, mint pl. az üzletrészből létrejött befektetői részjegy, átalakított befektetői részjegy, ami eleve szükségessé teszi ezek külön törvényben való szabályozását. Emiatt felmerült annak a lehetősége, hogy a szövetkezetekről a Ptk-ból való kihagyásuk mellett továbbra is külön törvény rendelkezzen. Az új Ptk-ról benyújtott törvényjavaslat azonban tartalmazza a szövetkezetekre vonatkozó szabályokat.

A szövetkezeti szabályozás azonban ezzel nem tekinthető lezártnak. Az Országos Szövetkezeti Tanács (OSZT) tájékoztatást kapott arról, hogy a Vidékfejlesztési Minisztérium közreműködésével készül

egy külön szövetkezeti törvénytervezet (a Ptk. tervezetben szereplő szövetkezeti fejezet figyelembe vételével), ami várhatóan egyéni képviselői indítványként kerül benyújtásra. A tervezettel kapcsolatban egyeztetésre nem került sor.

Az új szabályozás az érintett szövetkezetek számára nyilvánvalóan egy újabb alkalmazkodási, átalakulási kényszert, nem utolsósorban jelentős veszélyt jelenthet. Az 1998. – 2002. közötti időszakban a Fidesz vezette kormánykoalíció már egyszer megkísérelt egy ilyen törvényt ráerőszakolni a működő szövetkezetekre („a mezőgazdasági szövetkezeti üzletrésről” szóló törvény) ami az üzletrészek kötelező szövetkezeti megvásárlásának előírásával gyakorlatilag a szövetkezetek zömének felszámolásához vezetett volna. Ezt a törvényt az Alkotmánybíróság megsemmisítette, amire a mai alkotmánybíráskodási gyakorlat ismeretében nem lehet számítani.

Az érdekképviselő – a Szövetkezeti Választmány által is megvitattott – útmutatóban ismertette azokat a lehetőségeket, amelyekkel a szövetkezetek elébe mehetnek egy számukra hátrányos új szabályozásnak.

3. Foglalkoztatás

Az Eurostat adatai alapján a magyarországi 55%-os **foglalkoztatási ráta** a legalacsonyabb az Európai Unióban. Ez leginkább abból adódik, hogy ez a mutató egyes vidéki térségekben alig éri el a 10-20%-ot. A munkaképes korú lakosság 44-45%-ának nincs munkája, szemben a 25%-os holland, vagy a 36%-os EU 27 átlaggal.

A magyarországi **munkanélküliségi ráta** 2008. óta közel 40%-kal emelkedett, 2009 óta folyamatosan 10% felett van, minden évben meghaladva az EU 27-ek átlagát. A vidéki térségekben a munkanélküliek aránya az aktív korú lakosság körében lényegesen magasabb az országos átlagnál, még úgy is, hogy ma már sokan egyáltalán nem jelennek meg a munkaügyi nyilvántartásokban.

A **mezőgazdasági foglalkoztatottság** reális mértékének megítélése nem egyértelmű. Jelenleg a nemzetközi szabályoknak megfelelően több statisztika is – munkaerő-felmérés, intézményi munkaügyi statisztika, éves munkaerő egység (ÉME) – méri ezt. A lakossági kikérdezésen alapuló statisztika szerint hullámzóan ugyan, de emelkedett az ágazatban foglalkoztatottak száma, az intézményi statisztika szerint viszont egyértelműen csökkent. Ezt mutatja az ÉME is, amely vegyesen tartalmazza a gazdaság szerkezeti összeírások illetve az intézményi statisztikák adatait, amivel a Vidékfejlesztési Minisztérium előszeretettel számol. Azonban míg az ÉME 414 ezer foglalkoztatottat mér, addig a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatalnál (MVH) csupán 182 ezer az egyéni gazdálkodó van regisztrálva. Elgondolkodtató, hogy a NAV statisztikája még ennél is szerényebb képet mutat. Ez 58 ezer mezőgazdasági őstermelőt, kevesebb, mint 11 ezer gazdasági szervezetet és 12 ezer mezőgazdasággal foglalkozó egyéni vállalkozót tartott nyilván 2010-ben. Az ÉME szerinti 414 ezer „foglalkoztatott” jelentős része a „nem fizetett munkaerőből”, illetve saját fogyasztásra termelő gazdálkodókból áll, ami nem tekinthető se foglalkoztatásnak, se önfoglalkoztatásnak.

A napi 8 órás folyamatos foglalkoztatás a társas gazdaságokra jellemző. Ehhez a szektorhoz kötődik a mezőgazdaságban foglalkoztatott állandó munkaerő közel 90%-a. Mindhárom módszer az EU által

is elfogadott metodika alapján számolja a mezőgazdasági foglalkoztatottakat, azonban korántsem lényegtelen, hogy a kormányzat, amikor minimál bérről, Tb-ről, Szja-ról, adószabályokról dönt, mely adatokat veszi figyelembe.

A mezőgazdaság alacsony jövedelemtermelő képessége az ágazatban dolgozók bérszínvonalára is kihatással van. Míg 1990-ben a bruttó **átlagkeresetek a mezőgazdaságban** a nemzetgazdasági átlag 83 százalékát tették ki, addig 2005-ben 65 százalékra csökkent ez az arány. Az uniós csatlakozás óta javulás következett be, 2011-ben a mezőgazdaság átlagos bruttó bérszínvonala a nemzetgazdasági átlag 72 százalékát tette ki.

1. táblázat

Az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete a nemzetgazdaságban

Gazdasági ág	2000	2005	2009	2010	2011
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat (Ft/fő)	59 362	103 190	137 101	143 861	153 301
ebből erdőgazdálkodás (Ft/fő)	70 024	124 781	149 948	148 585	155 252
Nemzetgazdaság (Ft/fő)	87 750	158 343	199 837	202 576	213 094
Mezőgazdaság aránya a nemzetgazdaságban (%)	67,6	65,1	68,6	71,0	71,9

Forrás: KSH

Az alacsony bérszínvonal átlag oka, hogy az ágazatban jelentős a minimálbéren foglalkoztatottak aránya. A mezőgazdaságban, illetve a feldolgozóipar egyes ágazataiban minden harmadik foglalkoztatott minimálbéért vagy garantált bérminimumért dolgozik. Az alacsony átlagos bérszínvonalból következően komoly bérfezültséget okozott a minimálbér évenkénti nagyarányú emelése.

A vállalkozások költségei között meghatározóak a **foglalkoztatás költségei**, melyek döntően a munkavállalónak kifizetett bruttó bérből, béren kívüli juttatásokból és az ezeket terhelő járulékokból állnak. A jövedelmezőség szempontjából döntő jelentőségű, hogy mekkora terhek rakódnak a bérré. A kormányzati döntések ezért jelentősen befolyásolhatják az ágazat versenyképességét. A költségvetés, illetve az államháztartás egyes alrendszerének (nyugdíj, egészségbiztosítási alap) bevételi forrásai jó részét a bérré rakódó közterhek adják. Ezért a munkabérről érintő szabályok alakítása a kormányzati célok megvalósításának fontos eszköze. A gazdasági válság magyarországi megjelenésével jelentősen nőtt a nyomás az adórendszer átalakítására, a szociális kiadások lefaragására illetve a nyugdíjrendszer átalakítására.

A „Bajnai-csomag” keretében a munkavállalókat érintő változás volt, hogy a személyi jövedelemadó (Szja) alsó kulcsa 18%-ról 17%-ra csökkent, továbbá az alsó sávhatár 1,9 millió forintról 5 millió forintra nőtt. Párhuzamosan jelentősen csökkentették a személyi jövedelemadó rendszeren keresztül elérhető adókedvezmények körét, s megreformálták a béren kívüli juttatások rendszerét is.

Bevezetésre került a szuperbruttósítás, amely az Szja alapját a bruttó bér járulékokkal növelt összege szerint számította. Jelentősen kiszélesítették az adójóváírást igénybe vevők körét, illetve emelték az adójóváírás maximális összegét. A munkaadói oldalon a munkabérek után fizetendő járulékokat 5 százalékponttal mérsékeltek, továbbá eltörölték a fix összegű tételes egészségügyi hozzájárulást. Az intézkedések összességében csökkentették a munkaadók terheit, különösen az alacsony béren foglalkoztató ágazatokét, mint amilyen a mezőgazdaság is.

Az Orbán kormány egyik első intézkedése az **egykulcsos adórendszer** bevezetése volt. Ennek keretében 2011-től eltörlésre került a 32 százalékos adókulcs, valamint átalakították az adójóváírás és a családi adókedvezmény rendszerét. Az Szja egységesen 16 százalék lett, azonban továbbra is maradt a „szuperbruttó”. Az adójóváírás mértékének maximuma havi 15 100 forintról 12 100 forintra csökkent. A bruttó bért terhelő, a munkavállaló által fizetendő nyugdíjjárulékot fél százalékponttal, 10 százalékra emelték.

A 2011. évi adóváltozások nemzetgazdasági szinten adócsökkentést hoztak, azonban kizárólag a magasabb jövedelműeknek kedveztek. Az alacsony jövedelműek kifejezetten rosszul jártak az új Szja rendszerrel, aminek oka az **adójóváírás kivezetése** volt. A havi bruttó 294 ezer forint keresetnél kevesebbet keresők nettó bére csökkent 2011-ben.

Az átlagbérek a feldolgozóipar egyes ágaiban és a mezőgazdaságban, illetve a kereskedelemben a legalacsonyabbak. Jellemzően ezekben az ágazatokban a legnagyobb a minimálbéren, illetve a garantált bérminimumon foglalkoztatottak aránya is. A változások ebből kifolyólag ezeket az ágazatokat érintették a legsúlyosabban. A mezőgazdaságban a munkavállalók nettó jövedelem-pozíciójának megőrzése éves szinten 2011-ben 3 milliárd forintba került. A kompenzáció béremelésen keresztül valósítható meg. A béremelés terhét azonban a munkáltató számára nem csupán a bér mértéke jelenti, hanem a munkabér és a bérhez kapcsolódó, a munkáltató által fizetendő járulékok és hozzájárulások együttes, azaz a béremelés mértékének 28,5 százalékkal növelt összege.

2. táblázat

**Az Szja változtatások ágazati hatása, nettó bérpozíció megtartása esetén,
éves szinten (2011)**

Ágazat	Összesen (Md Ft)	Egy átlagos munkavállalóra vetítve (e Ft/év)
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat	3,0	31,6
Élelmiszer-, ital-, dohánytermék gyártása	3,5	34,8
Textília, ruházat, bőr és bőrtermék gyártása	1,5	34,6
Fafeldolgozás, papírtermék gyártása, nyomdai tevékenység	1,6	36,8
Villamos berendezés gyártása	1,1	30,4
Kereskedelem, gépjárműjavítás	15,0	31,9

Forrás: ÁFSZ alapján, MOSZ Információs Rendszer

Az adórendszer további reformjaként a kormány 2012-ben, a várakozásokkal ellentétben, egy lépésben kivezette az adójóváírást. A szuperbruttó szabályait úgy változtatta, hogy csak a 202 ezer Ft/hó feletti rész esetében kell a járulékokkal növelt adóalappal számolni. Az adójóváírás kivezetése rendkívül hátrányosan érintette az alacsony, 202 ezer Ft/ hó alatt kereső munkavállalókat.

3. táblázat

Nettó bérpozíciók és az elvárt béremelés mértékének alakulása (2012)

M.e.: Ft

Bruttó bér 2011	Nettó bér 2011	Nettó bér 2012	Elvárt béremelés mértéke
93 000	69 927	60 915	17 733
100 000	74 280	65 500	17 347
108 000	79 254	70 740	16 962
115 000	83 607	75 325	16 191
120 000	86 716	78 600	16 191
140 000	99 152	91 700	14 777
160 000	111 588	104 800	13 492
170 000	117 806	111 350	12 850
180 000	124 024	117 900	12 207
190 000	128 786	124 450	8 995
200 000	133 480	131 000	5 140
210 000	138 174	137 204	2 570
220 000	142 868	143 322	0

Forrás: MOSZ Információs Rendszer

A 2012. évi változások az alacsony keresetű munkavállalóknál rendkívüli nettó bércsökkenést okoztak. A hatások ellensúlyozása érdekében a Nemzetgazdasági Minisztérium (NGM) bevezette az **elvárt béremelés és bérkompenzáció** intézményét. A rendszer lényege az volt, hogy az a munkáltató, aki a munkabérek nettó értékének megőrzéséhez szükséges, kormányrendeltben meghatározott mértékű munkabér emelést – legalább az érintett munkavállalók kétharmada esetén – nem teljesíti, a jogsértést megállapító jogerős határozattól számított két évig közbeszerzési eljárás során ajánlattevőként nem indulhat és a központi költségvetésből, valamint elkülönített állami pénzalapokból származó támogatásban nem részesülhet. Ugyanakkor az a munkáltató, aki az elvárt mértékű munkabéremelést valamennyi folyamatosan foglalkoztatott munkavállalójánál végrehajtja, az újonnan bevezetett szociális hozzájárulási adó (a korábbi társadalombiztosítási járulék) terhére adókedvezményt vehet igénybe.

A rendszer rendkívüli adminisztrációs tehernövekedést jelentett a mezőgazdasági vállalkozásoknak, sok esetben egyszerűen végrehajthatatlannak bizonyult. A bonyolult módszer miatt még a végrehajtást vállalók támogatása is veszélybe került. A MOSZ a kezdetektől fogva részt vett a jogszabály alkotás folyamatában, jelezte az agráriumot érintő problémákat. A MOSZ javaslatára a mezőgazdasági támogatások kikerültek abból a körből, ahol a támogatás feltétele a béremelés végrehajtása volt. Szintén a MOSZ kezdeményezésére az NGM útmutatót dolgozott ki az elvárt béremelés végrehajtására a mezőgazdaságban alkalmazott bérrendszerekhez igazodva. A segédletben a teljesítménybéren foglalkoztatott munkavállalók elvárt béremelésének folyamata jelentősen egyszerűsítésre került, lehetővé vált az egy összegű kompenzáció.

Összességében azonban az adójóváírás kivezetése és a kompenzáció kedvezőtlen hatással volt a mezőgazdaságra, mivel jövedelmet csoportosított át a magasabb bérjövödelmű ágazatokba, és bérfeszültséget okozott a vállalkozások szintjén. A munkáltatót érintő jelentős tehernövekedés úgy ment végbe, hogy a dolgozók nettó bérei változatlanok maradtak.

A folyamatnak azonban még nincs vége. A 2012-ben bekövetkezett 5%-os bérköltség növekedés, a bérkompenzáció 2013-as megfelezése, majd a 2014-es megszüntetése, illetve az inflációs nyomásból eredő béremelés további bérköltség növekedést jelent a munkáltatóknak a nettó bérek változatlansága mellett.

A kormány a munkahelyek megőrzése és új munkahelyek teremtése céljából egy 10 pontos **munkahelyvédelmi akciótervet** tett közzé 2012. júliusában. Az akcióterv részeként meghatározott célcsoportok esetén csökken a szociális hozzájárulási adó mértéke. Az említett célcsoportba tartoznak a 25 év alattiak, az 55 év feletti, a gyed-ről, gyes-ről, gyet-ről visszatérők, a képzettséget nem igénylő (egyszerű) munkakörben foglalkoztatottak és a tartósan munkanélküliek. A kedvezmény mértéke eltérően alakul. A szakképzettséget nem igénylő munkakörben foglalkoztatott munkavállaló esetén a bruttó munkabér, de legfeljebb 100 ezer forint 14,5%-a. A 25 év alatti munkavállaló után érvényesíthető adókedvezmény mértéke, amennyiben legfeljebb 180 nap – biztosítási kötelezettséggel járó – munkaviszonnal rendelkezik, a bruttó munkabér, de legfeljebb 100 ezer forint 27%-a a foglalkoztatás első két évében. Az 55 év feletti foglalkoztatottak, illetve azon 25 év alattiak esetén, akik 180 napot meghaladó biztosítási kötelezettséggel járó munkaviszonnal rendelkeznek, a kedvezmény mértéke a bruttó munkabér, de legfeljebb 100 ezer forint 14,5%-a. A tartósan álláskereső személyek után érvényesíthető adókedvezmény mértéke a bruttó munkabér, de legfeljebb 100 ezer forint 27 százaléka a foglalkoztatás első két évében, 14,5 százaléka a foglalkoztatás harmadik évében. A gyermekgondozási díj, a gyermekgondozási segély, valamint a gyermeknevelési támogatás folyósítását követően, vagy már a folyósítás alatt foglalkoztatottnál a kedvezmény mértéke a bruttó munkabér, de legfeljebb 100 ezer forint 27 százaléka a foglalkoztatás első két évében, illetve 14,5 százaléka a foglalkoztatás harmadik évében. A Parlament a törvényjavaslatban foglalt munkahelyvédelmi akciótervet 2012. október 1-jén elfogadta, azonban a szociális hozzájárulási adókedvezményre vonatkozó rendelkezések csak 2013. január 1-jén lépnek hatályba.

A minimálbér 1989. óta a magyar foglalkoztatás politika fontos eszköze. A kormány egészen 2010-ig az Országos Érdekegyeztető Tanács bevonásával alakította ki az évenkénti **minimálbért**, 2006. után a **garantált bérminimumot is**. A MOSZ az OÉT munkaadói oldalának tagjaként a bértárgyalások aktív szereplője volt, amelynek köszönhetően számos esetben engedményeket sikerült elérni az ágazat számára. 2010-től, az Országos Érdekegyeztető Tanács megszűnését követően a minimálbért és a garantált bérminimumot a kormány határozza meg és csupán konzultációs kötelezettsége van a Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanáccsal.

A minimálbér és a garantált bérminimum változása (2009-2012)

M.e.: Ft/hó

Év	Minimálbér	Garantált bérminimum
2009	71 500	87 500
2010	73 500	89 500
2011	78 000	94 000
2012	93 000	108 000

Forrás: Kormányrendeletek

A minimálbér és a garantált bérminimum nagyarányú emelése, illetve az adójóváírás egyszeri kivétele nyomán rendkívüli mértékű bérfeszültség jelentkezett az ágazatban. 2011-től úgy emelkedtek a minimálbérek, hogy a dolgozók nettó bére változatlan maradt.

A Fidesz már a „Nemzeti ügyek politikája” címet viselő választási programjában is kiemelten foglalkozott a foglalkoztatás helyzetének javításával. Számon kérhető ígéretként fogalmazta meg a „tíz év alatt egy millió új munkahely” megteremtését, melyben meghatározó szerepet szánt a mezőgazdaságnak. A „Magyar Munka Terv” című dokumentum a foglalkoztatási viszonyok jelentős átalakítását tűzte ki célul. Az ennek alapján létrehozott új Munka Törvénykönyvének a kiindulási koncepciója alapvetően a foglalkoztatás szabályainak rugalmasabbá tétele volt, amit a felek megállapodási lehetőségeinek kiszélesítésével kívánt megvalósítani. A törvényjavaslat benyújtását számos egyeztetés előzte meg a volt OÉT tagszervezetekkel, ahol a MOSZ számos módosítását is elfogadták. A törvény 2012. július 1-jén lépett hatályba. Az átmeneti rendelkezésekről külön törvényt hoztak, amely további 66 törvény módosítását tartalmazza.

A mezőgazdasági munka szabályozása, az időjárásnak való kitettsége miatt, nehezen illeszthető be a standard foglalkoztatási szabályok közé. A gazdálkodók számos jogalkalmazási problémával néznek szembe a gyakorlatban. A MOSZ javaslatokat tett többek között a vasárnapi- és a munkaszüneti napon való munkavégzésre vonatkozó, illetve a munkaidőkeretre vonatkozó szabályok rugalmasabbá tételére. A javaslataink jelentős része elfogadásra került.

Az új Mt.-ben szereplő egyik fontos változás, hogy a munkaidő megszervezésének (beosztásának) joga a munkáltatót illeti meg. Ennek keretében meghatározhatja a **munkaidő-beosztás szabályait**, sajátosságait (munkarend). A törvény a szokásostól eltérő munkaidő-beosztás lehetőségét a munkáltató sajátos tevékenységéhez köti. A megszakítás nélküli, illetve az idényjellegű tevékenység fogalmát lényegesen nem változtatta meg, ám a több műszakos tevékenység kapcsán a műszak fogalmát nem a korábbi szabályozás szerinti időtartam, hanem munkavállalói csoport tartalmával definiálja. E tekintetben tehát annak van jelentősége, hogy a munkáltató az adott munkanapon több munkavállalói csoportot különböző időszakokban foglalkoztat és ebből a szempontból érdektelen az, hogy ezek a munkavállalói csoportok váltják-e egymást. A szabályok tanulmányozása után a MOSZ az állatnyésztő tagjai számára a megszakítás nélküli munkarend alkalmazását ajánlotta, amely lehetővé teszi

a vasárnap rendes munkaidőben történő, valós foglalkoztatást, illetve a munkaszüneti napon rendes munkaidőben való foglalkoztatást és még lehetőséget ad féléves munkaidő keret alkalmazására is. Az idényjellegű foglalkoztatás a továbbiakban is alkalmazható a növénytermesztő gazdaságok számára.

A mezőgazdaság számára egyik legnagyobb jelentőséggel bíró módosítás, hogy a törvény kollektív szerződés nélkül is lehetővé teszi a **fél éves munkaidő-keret** alkalmazását idényjellegű tevékenység, illetve megszakítás nélküli munkarend esetében. Munkaidő keret alkalmazásával a munkaidő egyenlőtlenül is beosztható, illetve a pihenőidő összevontan is kiadható. Hat hónapos időtartam esetén ez azt jelenti, hogy amennyiben a munkák megkövetelik, a munkavállalók 8 óránál többet is dolgozhatnak naponta „túlórátólék” fizetés kötelezettsége nélkül, illetve huzamosabb ideig több egymást követő napon végezhetnek munkát, természetesen ügyelve arra, hogy félév átlagában a számukra járó összes pihenő időt megkapják. Lényegét tekintve a félév átlagában kell teljesíteniük a munkaidőt, ahogy azt a munkacsúcsok megkívánják. Ez megfelel a korábbi MOSZ-MEDOSZ kollektív megállapodásnak.

Továbbra is az a szabály, hogy a **munkaidő-beosztást** legalább hét nappal korábban, legalább egy hétre írásban kell közölni. Új eleme a szabályozásnak, hogy a munkaidő-beosztás, ha a gazdálkodásban vagy működésben előre nem látható körülmény merül fel, legalább négy nappal előtte módosítható. Ilyen esetekben a beosztott munkanapot pihenő nappal lehet felcserélni, továbbá változtatható a napi munkavégzés időtartama és nem kell alkalmazni a rendkívüli munkavégzésre illetve az állásidőre vonatkozó fizetési szabályokat. A MOSZ több ízben javasolta, hogy idényjellegű munkavégzés esetén a munkaidő beosztás az adott napon – előre nem látható körülmény felmerülésekor, például kedvezőtlen időjárás, szállítási problémák stb. – is módosítható legyen. A javaslatot a minisztérium nem fogadta be, holott a szabályozás leginkább így igazodott volna a gyakorlat igényeihez.

A munkáltató teljesítménybér alkalmazása esetén továbbra is **teljesítménykövetelményt** állapít meg. Az elvárt béremelés 2012. évi szabályozása kapcsán számos probléma merült fel a teljesítménybéren foglalkoztatott munkavállalók teljesítménybér tényezőinek, illetve ezzel párhuzamosan az elvárt béremelés mértékének megállapításával kapcsolatban. A problémát döntően az okozza, hogy a mezőgazdaságban számos esetben képtelenség előre megállapítani a teljesítménybér tényezőket oly módon, hogy abból egyértelműen megállapítható legyen a 100%-hoz kapcsolódó kifizetés. Egy munkavállalóhoz akár több száz teljesítménybér típus is tartozhat. A bértényezők megállapításának és közzétételének felesleges és bürokratikus kötelezettségétől való megszabadulás céljából a MOSZ számos módosítást kezdeményezett.

A **rendkívüli munkavégzés** elrendelésére vonatkozó szabályok döntően nem változtak. Továbbra is rendkívüli munkának számít a munkaidő beosztástól eltérő, a munkaidő kereten felüli munkavégzés, valamint az ügyelet tartama és kiegészült az elszámolási időszak alkalmazása esetén az ennek alapjául szolgáló heti munkaidőt meghaladó munkaidővel. Az évenkénti elrendelhető rendkívüli munkaidő mennyisége 200 óra/évről 250 óra/évre emelkedett, azonban kikerült a maximum 300 óra/év rendkívüli munkaidőre vonatkozó megállapodás lehetősége. Kollektív szerződés keretében azonban van lehetőség emelni az évenkénti túlórák számát. A törvény év közbeni hatályba lépésére tekintettel az átmeneti törvény 2012-re 225 óra rendkívüli munkaidő elrendelését teszi lehetővé. A régi Mt. szerint a munkáltatónak és a munkavállalónak lehetősége volt a 200 órán felüli rendkívüli munkaidőre vonatkozó megállapodás kötésére. Az új Mt. már nem tartalmazza ezt a lehetőséget, azonban megengedi azt, hogy a régi Mt. szerint kötött megállapodások a lejáratukig fennmaradjanak.

A hivatalba lépő kormány egyik első intézkedése közé tartozott az **egyszerűsített foglalkoztatás** szabályainak módosítása. A mezőgazdasági idénymunka új definíciója a növénytermesztési idénymunkára vonatkozó területet is átfogja. A mezőgazdasági idénymunkánál a törvény egy naptári évben 120 napos felső határt szabott az azonos munkáltató és munkavállaló között az egyszerűsített foglalkoztatás keretében történő alkalmazásra.

A törvény egyik legfontosabb újítása a munkaviszony létesítésének egyszerűsítése. A foglalkoztatás a munkáltató bejelentési kötelezettségének teljesítésével és nem a munkaszerződés megkötésével keletkezik. Az elektronikus úton történő bevállásra kötelezett munkáltatónak a munka megkezdése előtt be kell jelenteni az egyszerűsített foglalkoztatásra vonatkozó jogviszony létrejöttét. A nem elektronikus úton bejelentőnek a munkaszerződést írásba kell foglalni, legkésőbb a munka megkezdéséig. Ebben az esetben a munkáltató egyidejűleg jelenléti ív vezetésére már nem köteles. A nem elektronikus úton történő bevállásra kötelezett munkáltatónak a hónapot követő 12-ig kell a munkaszerződést benyújtani a NAV-hoz. A törvény másik fontos eleme, hogy összegszerűen megszabja az egyszerűsített foglalkoztatás egyes ágaiban a munkáltató által fizetendő közteher mértékét. Mezőgazdasági idénymunka és idegenforgalmi idénymunka esetén 500 forint/nap, alkalmi munka esetén 1000 forint/nap a közteher mértéke.

A **nyugdíjrendszer** az elmúlt években számos változáson esett át. Megszűnt a kötelező magánnyugdíjpénztár, amivel a rendszer kétpilléressé vált. Változtak a szabályok is: a nyugdíj korhatár fokozatosan 65 évre nő, a nők viszont már 40 év munkaviszony után elmehetnek nyugdíjba. Az átalakítás következtében a nyugdíjak reálértékének megőrzése lett a fő cél és jelentősen felértékelődött az öngondoskodás szerepe. Ennek ellenében hat az a kormányzati intézkedés, mely szerint az önkéntes nyugdíjpénztárak munkáltatói befizetéseit egyre nagyobb adóterhekkel sújtják.

A változtatások azonban továbbra sem oldották meg a vidéken jelentkező problémákat. Jól látszik mind a foglalkoztatási, mind az adóstatistikából, hogy a vidéken élők egyre nagyobb hányada nem részese a nyugdíjrendszernek. Az őstermelők – fő és mellékfoglalkozásúak, illetve nyugdíjasok – közül is jelentős számban vannak azok, akik a nagyobb kedvezmények miatt a családi gazdálkodók csoportja felé orientálódtak. Biztosítottóságukra jellemző, hogy mintegy 160 ezer fő fizet valamilyen formában nyugdíjjárulékot a közel 390 ezres összlétszámhoz képest. Az alkalmi munkavállalók helyzetét már maga az „alkalmi” jelző is minősíti. A legkedvezőtlenebb helyzetben lévő réteg abból a szempontból, hogy jellemzően csak az évnek egy-egy időszakában számítanak a munkájukra. A mezőgazdasági idénymunkát végzőknél is hasonló a helyzet, azzal a különbséggel, hogy az egy munkáltatónál végzett munka esetén évente maximum 120 nap szerezhető szolgálati időként. Ebből az következik, hogy a 20 év szolgálati idő megszerzése teljesíthetetlen feltétel akkor, ha kizárólagosan ilyen formában történik a munkavégzés. Mindezek következtében drasztikusan növekedni fog azoknak a száma, akik nem rendelkeznek elegendő szolgálati idővel még a minimum nyugdíjhoz sem. A kérdés megoldatlansága már a közeljövőben a vidéki társadalom feszültségeinek fokozódásához vezethet. A jövőben ezért elengedhetetlen a mezőgazdasági specialitásokat figyelembe vevő járulékfizetési szabályrendszer bevezetése.

4. Szociális és társadalmi szerep

A kormányzati kommunikáció és a kormány által alkotott jogszabályok, stratégiák szinte mindegyikének alapeleme, hogy a mezőgazdaságban kizárólag a családi gazdaságok rendelkeznek foglalkoztatási

képességgel, s kizárólag a családi gazdaságok térnyerésével javítható a vidék élhetősége, népességmegtartó szerepe, korösszetétele és jövedelemhelyzete.

Az egyéni szektorban a VM által 2010-ben kimutatott 311 ezer nem fizetett Éves Munkaerő Egységnek megfelelő munkavégzés jelentős része saját fogyasztásra termelést jelent, amihez nem kapcsolódik semmilyen adó-, járulék-, és közteherfizetés.

A vidék népességmegtartó képességének és a helyi vidéki társadalom (anyagi) bővülésének a rendszeres és megfelelő jövedelmet biztosító munkahelyek mellett a működő iskola, a megfelelő színvonalú infrastruktúra, az egészségügyi szolgáltatások és nem mellékesen az elégséges mértékű nyugdíj, melyek adóforintokból illetve járulékokból válnak finanszírozhatóvá. A mezőgazdasági társas vállalkozások, mivel legálisan foglalkoztatnak, a foglalkoztatottak után a járulékokat és a személyi jövedelemadót is megfizetik, eleget tesznek társasági adó, helyi adó fizetési kötelezettségüknek is. A társas gazdaságok évente mintegy 100 milliárd forintos közteher befizetést teljesítenek, szemben az egyéni szektor 15 milliárd forintos hozzájárulásával.

A vidék élhetőségének szempontjából az is kulcsfontosságú, hogy a mezőgazdaságban történelmi hagyományai vannak a vidéki emberek, illetve társadalom segítségének. Az utóbbi évtizedekben a klasszikus értelemben vett szövetkezetek tömeges megszűnésével, illetve átalakulásával és az egyéni gazdaságok megjelenésével párhuzamosan ez a fajta gondoskodás is megváltozott, ugyanakkor a mezőgazdasági társas szektor közösségi életet segítő szolgáltatásai a mai napig jelen vannak és rendkívül fontos szerepet töltenek be a vidék életében. Mindemellett jelentős tevékenységet fejtenek ki a környezet- és tájvédelem területén is, biztosítva a vidéki területek kultúrállapotban tartását.

A MOSZ 2011. őszi felmérést készített arról, hogy a tagjai milyen módon és mértékben támogatják a helyi közösségeket. A vállalkozások jellemzően három különböző módon: saját terményeikkel, eszközeikkel végzett munkával vagy konkrét pénzbeli segítséggel járulnak hozzá a közösség boldogulásához.

A felmérés szerint a társas vállalkozások mintegy 40 százaléka nyújt saját termelésű terményével ingyenes vagy kedvezményes juttatást. A támogatottak között természetesen szerepelnek a tagok, munkavállalók, nyugdíjasok, de emellett nagy számban vannak önkormányzatok, oktatási intézmények, és egyéb civil-, illetve egyházi szervezetek is.

A vállalkozások közel 90 százaléka segíti eszközeivel, gépeivel a falu működését. A támogatói tevékenység rendkívül széleskörű. Legjellemzőbbek az útkarbantartás, a természeti csapás esetén a kárelhárítás, illetve a kármegelőzés, valamint a területrendezés.

A tagszervezetek 80 százaléka nyújt pénzbeli segítséget. A vállalkozások leginkább a helyi intézmények, civil szervezetek tevékenységéhez, működéséhez járulnak hozzá, illetve rendezvényeket is támogatnak. A vállalkozások emellett a jövő szakembereinek képzésében is részt vesznek, lehetőséget biztosítanak szakmai, illetve üzemi gyakorlat elvégzésére.

A mezőgazdaság jellemzően alacsony bérszínvonalon foglalkoztató ágazat, így a mezőgazdasági foglalkoztatottak nyugdíja is alacsonyabb lesz, mint más nemzetgazdasági ágazatokban. Ezért különösen nagy jelentősége van annak az évi több százmillió forintos önkéntes nyugdíjpénztári befizetésnek, amit

a mezőgazdasági társas vállalkozások több ezer munkavállalójuk javára fizetnek. Az érdekképviselési szövetséghez tartozó munkáltatók jellemzően az egyik legkorábban megalakult és máig eredményesen működő nyugdíjpénztár, a MEZŐ Nyugdíjpénztár tagjai.

Az egyes társas vállalkozások által közösségi célokra fordított összegek évente sok százezer forintot tesznek ki. Ha ezt összevetjük a társas vállalkozások átlagos eredményével, akkor az látható, hogy a nyereséghez viszonyított társadalmi hozzájárulásra fordított kiadások mértéke meghaladja a más szektorban működő vállalkozások ilyen célú vállalásait. Ugyanakkor ezek a vállalkozások csakis addig tudják a falut támogatni, ameddig képesek jövedelmező gazdasági tevékenységet folytatni.

5. Érdekképviselés, érdekérvényesítés

Az új kormány hivatalba lépése után, a közigazgatás mellett, megkezdte az érdekkegyeztetés rendszerének jelentős átalakítását is. Az átalakítás azonban leginkább a fórumok drasztikus leépítését, az érdemi társadalmi párbeszéd eliminálását jelentette.

2011 májusában megszűnt az **Országos Érdekegyeztető Tanács** és helyette létrejött a Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanács, amely egyesíti az Országos Érdekegyeztető Tanácsot, a Gazdasági és Szociális Tanácsot (GSZT), valamint a Gazdasági Érdekegyeztető Fórumot (GEF). Amíg azonban az OÉT-nak tagja volt a kormány is, illetve a Tanács megállapodásai érdemben befolyásolták a munka világát érintő kérdéseket, addig az NGTT-nek már nem tagja a kormány és az egyes ügyeket érintően is csupán konzultációs lehetősége van.

Az OÉT ágazati megfelelője, a **Földművelésügyi és Érdekegyeztetési Tanács (FÖVÉT)** működése a kormányváltás óta nem tartott ülést. Egy közlemény megjelent ugyan a tagság megújításáról, de erről sincs hivatalos információ.

Az Országgyűlés 2012-ben elfogadta a szakmaközi szervezetekről és az agrárpiaci szabályozás egyes kérdéseiről szóló törvényjavaslatot, amely amellelt, hogy átalakította a termékpályás szerveződés rendszerét, egyben megszüntette a **Termékpálya Bizottságokat** is, amelyek az ágazati érdekegyeztetés egyik legfontosabb fórumai voltak. Az ágazatonként működő bizottságok értékelték a piaci helyzetet, elemezték a termelési statisztikákat, termésbecslést, mérlegkészítést végeztek. Javaslatételi jogosítványuk volt jogszabály alkotására és módosítására, illetve a termékpálya-szabályozás hatásainak értékelésére.

Az érdekegyeztetés lehetőségeinek szűkülésével megnőtt a jelentősége a még meglévő érdekképviselési fórumoknak. Átalakítva ugyan, de az agárgazdaság fejlesztéséről szóló törvény értelmében megmaradt az **Agrárgazdasági Tanács**, melyben a MOSZ elnöke képviseli a Szövetséget. Az agárgazdaság helyzetéről szóló éves jelentés parlamenti előterjesztéséhez továbbra is kötelező csatolni a Tanács értékelését, illetve megmaradt véleményező jogköre az agrárgazdaságot érintő stratégiai kérdésekben is.

A MOSZ továbbra is tagja a legjelentősebb európai mezőgazdasági érdekképviselési szervezetnek, a COPA-COGECA-nak, amely az ágazati egyeztetés legfontosabb európai fóruma, illetve a COPA-GEOPA-nak, amely a mezőgazdasági munkaadók európai szövetségéként jelentős befolyással bír a foglalkoztatását érintő európai uniós szabályok alakítására.

A MOSZ elnöke munkaadói delegáltként tagja az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak, amelyvel kötelező jelleggel konzultál az Európai Bizottság minden születő jogszabály tekintetében. Szintén megmaradt a tagságunk az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program Monitoring Bizottságban is, ahol a mezőgazdasági fejlesztéseket illetően van lehetőségünk kifejezni álláspontunkat és továbbra is tagja az Országos Szövetkezeti Tanácsnak is.

A társadalmi egyeztetés szereplőinek kormányzati befolyásoltságával (több szerveződés tisztségviselőit a kormányzat nevezi ki), illetve a civil szervezetek jogosítványainak csorbításával (az Alkotmánybírósághoz való fordulás lehetőségének megszűnése) megnőtt a jelentősége a meglévő érdekképviseleti fórumokon való részvételnek, illetve a jogszabályok még egyeztetési szakaszban történő befolyásolásának. A jogszabályalkotás folyamatos és naprakész nyomon kíséréssel a MOSZ-nak erre még mindig vannak lehetőségei, melyekkel a továbbiakban is élni fog.

A MOSZ által vezetett szövetségi rendszerben nem történt érdemi változás a Kongresszus óta eltelt időben. A működés továbbra is az országos szövetség és a területi szövetségek együttműködésén alapul. A területi szövetségek információikkal segítik a MOSZ munkáját, ugyanakkor közvetítik az országos szövetség véleményét, kezdeményezéseit valamennyi tagjuk felé. A MOSZ elnökségének összetétele biztosítja, hogy az országos szövetség tevékenységében minden, az érdekképviseleti körhöz kötődő szervezet érdekei megjelenjenek.

Az országos szövetség szakmai munkájában kiemelkedő fontossága van az országos választmányoknak, aminek a hátterét is a területi szinten - különböző szervezetséggel és hatékonysággal - működő választmányok adják.

A területi szövetségek tevékenységében egyre növekvő szerepe van a tagjaik és kívülálló érdekeltek bevonásával végzett különböző szolgáltató – elsősorban beszerző – tevékenységeknek. A MOSZ többször kezdeményezte ezeknek a tevékenységeknek - a hatékonyságuk javítása érdekében, az önállóságukat nem érintő módon való - átfogó rendszerbe szervezését, ez ideig azonban sikertelenül.

Az országos szövetség taglétszáma hosszabb ideje stabilizálódott. A tagokkal való kapcsolattartásban, azoknak az érdekképviseleti munkába való részvételük intenzitásában tapasztalható a tagszervezetekben végbemenő vezetői generációváltás hatása. Úgy a szövetségek választott tisztségviselői körében, mint az ügyintézői szervezetükben számos személyi változás történt, ami azonban nem zavarta az érdekképviseleti munka folytonosságát.

II. A mezőgazdasági termelést meghatározó feltételek

A magyar agrárium támogatási, szabályozási rendszerét – az Európai Unióhoz történő csatlakozás óta – döntő módon a Közös Agrárpolitika (KAP) szabta feltételek határozzák meg. A KAP a gyakran változó és a jövőben még inkább átalakuló, sokszor réteg érdekeket érvényesítő nemzeti szabályozással szemben egyfajta kiszámíthatóságot jelent a gazdálkodók számára azáltal, hogy a támogatások igénybevehetősége terén azonos jogokat biztosít a magyar agrárium meghatározó szereplői, a kis és közepes vállalkozások számára. A Közös Agrárpolitika célkitűzései – a versenyképesség fokozása, fenntarthatóság javítása, kiegyensúlyozott területi fejlődés – egyben kijelölik a hazai agrárpolitika jövőbeli irányát is.

A 2013. utáni időszakra a KAP meghatározza azokat a területeket, ahol lehetőség van tagállami hatáskörben – az EU szabta keretek között – a nemzeti érdekek érvényesítésére. Ennek mikéntje és formája elsődlegesen a vidékfejlesztési források felhasználására lesz hatással.

A mezőgazdasági termelést meghatározó további fontos tényező a piac. Európai uniós csatlakozásunkkal nem csak egy új szabályozási és támogatási rendszert vettünk át, hanem csatlakoztunk az Európai Unió közös piacához is, melynek következtében fokozódó versennyel, az árak erőteljes ingadozásával, illetve a piacbefolyásolás új eszközeivel kellett szembenéznünk.

1. Közös Agrárpolitika 2014-2020.

A 2013. utáni időszak támogatás politikáját az eddigieknél is hangsúlyosabban – szinte teljes körűen – a továbbra is két pilléres (közvetlen támogatások és vidékfejlesztés) Közös Agrárpolitika fogja meghatározni.

A nemzeti mozgástér a KAP biztosította lehetőségek közti választásra korlátozódik. Ebből fakadóan elengedhetetlenül szükséges, hogy a KAP 2013. utáni feltételei és a Nemzeti Vidékstratégia célkitűzései – melyek a KAP II. pilléréből kerülnek finanszírozásra –, koherensek legyenek egymással.

A 2014-2020-as időszak Közös Agrárpolitikájának pontos elemei még nem ismertek, mint ahogy jelenleg a KAP céljaira felhasználható források nagysága is bizonytalan. Ennek ellenére a tervezett átalakítások módja és főbb irányai már világosan kirajzolódtak.

Közvetlen támogatásokra a 2014-2020-as időszakban a KAP forrásainak 73%-a (mintegy 317 milliárd euró) fordítható. Az I. pillér tagállamok közti forráselosztásának módja – ami azon alapul, hogy az adott tagállamban az egy hektárra jutó közvetlen támogatás nagysága hogyan viszonyul az EU-27-ek átlagos támogatottsági szintjéhez – Magyarország számára kedvező. Az Európai Bizottság javaslata ugyanakkor a nemzeti közvetlen támogatások 2013. évi nominál értékének a csökkenésével számol, amit a MOSZ elfogadhatatlannak tart.

A közvetlen támogatások felosztása során vannak úgynevezett kötelező elemek (amelyeket minden tagállamban alkalmazni kell) és vannak a tagállam döntésétől függően alkalmazható jogcímek.

Közvetlen támogatások tagállamokon belüli megoszlása

Megnevezés		Százalék
Alap támogatási rendszer	Kötelező elemek	
	Alaptámogatás	min. 40
	Zöld komponens	30
	Nemzeti tartalék	max. 3
	Fiatalközpontok támogatása	max. 2
	Önkéntes elemek	
	Természeti hátrányokkal küzdő terület	max. 5
	Termeléshez kötött támogatás	max. 10
Kistermelői támogatási rendszer		max. 10

Forrás: Európai Bizottság

Alapvető változást jelent, hogy a közvetlen támogatások tagállamon belüli elosztása a jelenlegi SAPS rendszerhez képest 2013. után bázis alapúvá válik. De míg az SPS-t alkalmazó országoknál az alap a korábbi történelmi bázis lesz, addig a SAPS-ot alkalmazó országoknál, termelési szerkezettől függetlenül, minden bejelentett hektár után egységes lesz.

2014-től csak az részesülhet területalapú támogatásban, aki rendelkezik ehhez kapcsolódó támogatási jogosultsággal. Jogosultságot alapesetben az kaphat, aki 2011-ben SAPS támogatást igényelt. A jogosultságok száma meg fog egyezni a 2014-ben támogatásra bejelentett, jogosult hektárok számával. A támogatási jogosultság vagyoni értékű jogot testesít meg, területtel és anélkül is forgalomképes lesz. A támogatást a támogatási jogosultság aktiválásával lehet leírni, vagyis minden egyes támogatási jogosultság mögött lennie kell egy hektár támogatásra jogosult területnek. Amennyiben a jogosultság két éven keresztül nem kerül aktiválásra, a harmadik évben elvonásra kerül a gazdálkodótól a nemzeti tartalék javára.

A fenti szabályokat, legfőképp azt, hogy alapesetben csak az juthat támogatási jogosultsághoz, aki 2011-ben igényelt SAPS támogatást, a társaságalapításoknál, cégátalakításoknál – különösen amennyiben nem jogutód cégről van szó – mindenképp érdemes mérlegelni.

A közvetlen támogatások felosztásával kapcsolatban a MOSZ egyetért az alaptámogatás alkalmazásával, de indokoltnak tartja a mértékének az emelését. Ugyanakkor elutasítja azt a megközelítést, hogy az alaptámogatás leírásának előfeltétele legyen a zöld komponens igénybevehetőségét meghatározó előírások betartása. Az alaptámogatás összege Magyarországon 130-140 €/ha körül alakulhat.

A „zöld komponens” tervezett előírásai – 3 hektár feletti szántóterület esetén legalább három növény termesztése, a terület 7 százalékának ökológiai célú hasznosítása, állandó legelő területek megőrzése – jelentősen csökkentik a gazdálkodók termelési lehetőségeit. Ezért a MOSZ javaslatot tett a diverzifiká-

cióval érintett birtokméret határának emelésére, az ökológiai fókuszterületek arányának csökkentésére. A zöld komponens értéke 80 €/ha körül várható.

A Közös Agrárpolitika átalakításai kapcsán időről-időre felmerül a közvetlen támogatások progresszív csökkentésének, illetve maximálásának (capping) lehetősége. A Bizottság a jelenlegi elképzelések szerint 2014-től sávosan csökkentené (150.000 és 200.000 euró között 20%-kal, 200.000 és 250.000 euró között 40%-kal, 250.000 és 300.000 euró között 70%-kal, 300.000 euró felett pedig 100%-kal) az egy gazdálkodó által lehívható közvetlen támogatások összegét. A MOSZ elutasítja a támogatások progresszív csökkentését és a felső korlát alkalmazását, mivel az szembe megy a KAP-nak a versenyképesség növelésére és koncentráció elősegítésére irányuló célkitűzéseivel. Ugyanakkor örömmel veszi tudomásul, hogy – a MOSZ által hazai és nemzetközi szinten is számos alkalommal felvetett javaslatnak megfelelően – a foglalkoztatáshoz kapcsolódó költségek (bér, bérjárulék, stb.) a felső határt csökkentő tételként vehetőek figyelembe.

A tagállamoknak gondoskodniuk kell arról, hogy ne kapjanak kifizetést azok a mezőgazdasági termelők, akikről kiderül, hogy a bizottsági javaslat közzétételi időpontjától – 2011. október 12. – mesterségesen teremtettek olyan feltételeket, amelyek lehetőséget adnak a capping hatásainak elkerülésére. Ez alapján a gazdaságok 2011. október 12. utáni felosztása, amennyiben a capping negatív hatásainak az elkerülésére irányul, mesterséges feltételnek minősül. Ezzel szemben a foglalkoztatott létszám módosítása, átcsoportosítása nem minősül ilyennek. A MOSZ már 2011. augusztusában felhívta a tagjai figyelmét a capping várható hatásaira, elősegítve az időben történő alkalmazkodást. A támogatáscsökkenés leginkább az 1400 hektárnál nagyobb terület művelő, szántóföldi növénytermesztő gazdaságokat érintheti. Az előzetes számítások alapján Magyarországon mintegy 210 gazdaság támogatása csökkenhet, összességében mintegy 3 milliárd forint értékben – ez a közvetlen támogatások mintegy 1%-át jelenti – ami egyes érintett vállalkozások esetében jelentős jövedelem kiesést okozhat.

A sertés- és baromfi ágazat helyzetének javítása érdekében a MOSZ kezdeményezte a 2013. után is tovább vihető termeléshez kötött támogatások alkalmazhatóságának kiterjesztését ezekre az ágazatokra. Ezt indokolja, hogy a notifikált támogatások – pl. sertés és baromfi állatjóléti támogatás – 2013-ban lejárnak, másrészt pedig megváltozik az eddigi gabona ágazaton keresztüli indirekt szabályozási, támogatási rendszer. A MOSZ javaslatát a Vidékfejlesztési Minisztérium beépítette a magyar álláspontba.

A **piacszabályozási eszközöknek** az elmúlt időszakban tapasztalt leépülésével párhuzamosan nem épültek ki a termelés- és jövedelem biztonságot elősegítő eszközök. A MOSZ kiáll a jelenlegi biztonsági háló (intervenció, exporttámogatások, magántárolás) fenntartása mellett. Alapvető fontosságúnak tartja, hogy a KAP 2013. utáni rendszerében hatékony, rugalmas, a kihívásokra azonnal reagálni képes eszközrendszer kerüljön kialakításra.

A mennyiségi szabályozás terén a cukorkvóták megszüntetését, a tejkvóták 2015. évi kivezetését újra kell gondolni és legalább 2020-ig meg kell őrizni ezeket az eszközöket. Felül kell vizsgálni a borszóló telepítési jogok kivezetését is.

A Bizottság a jövőben egyedi ágazati problémák kezelésére, megoldására rendkívüli támogatási intézkedéseket vezethet be, ami gyorsíthatja a piaci zavarokhoz kapcsolódó beavatkozást, lerövidítheti a döntéshozatal időigényét. A 2013. után felállítandó Válságalap – a jelenleg tervezett 3,9 milliárd eurós keretösszeg megemlése esetén – megfelelő alapot jelenthet a bekövetkezett károk ellentételezéséhez.

A termelői szervezetekre vonatkozó uniós szabályok változása – pl. a versenytörvény egyes intézkedései alóli felmentés, támogatásának kiterjesztése eddig hatálya alá nem tartozó ágazatokra – hozzájárulhat a termékpiac kiegyensúlyozottabb működéséhez, a mezőgazdasági termelők alku pozíciójának az erősítéséhez.

Vidékfejlesztési célokra az Európai Unió a jelenlegi elképzelések szerint a következő programozási időszakban 101,2 milliárd eurót fordít. A forrás tagállamok közti felosztására részben – jelenleg még nem ismert – objektív kritériumok, részben történelmi alapon kerül sor. Valószínűsíthető, hogy az egyes tagállamok uniós vidékfejlesztési támogatása a 2014.-2020-as időszakban nominál értéken nem lesz kisebb, illetve nagyobb a jelenlegi összeg 90, illetve 110 százalékánál. A nemzeti társfinanszírozás aránya minimum 20%, maximum 80%, de egyes intézkedések esetében ennél kisebb is lehet. Ezek a feltételek – a társfinanszírozás mértékének megválasztásával – nagyobb mozgásteret biztosítanak a magyar kormány számára. A nemzeti társfinanszírozás arányát úgy kell meghatározni, hogy különösen a fejlesztések esetén minél nagyobb beruházási színvonal legyen elérhető, az agrártermelők modernizációs törekvéseinek a forráshiány ne legyen akadálya. Ez nem csak a mezőgazdaság és a vidék érdeke, mivel a beruházási színvonal növelése révén javítható a nemzetgazdasági növekedés esélye is.

A KAP vidékfejlesztési céljai 2014-től a mezőgazdaság versenyképességének növelésére, a természeti erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodásra és a vidéki térségek kiegyensúlyozott területi fejlődésére irányulnak. A Nemzeti Vidékstratégia alapvető célkitűzése, hogy Magyarország olyan ország legyen, ahol „az európai többfunkciós, jó minőségű termékeket előállító mezőgazdaság, a környezet- és tájgazdálkodás válik általánossá.” A két megközelítés részben fedi egymást, de egyértelművé kell tenni hazai szinten is, hogy a **mezőgazdaság elsődleges funkciója továbbra is az élelmiszertermelés** és mellett egyre nagyobb szerepe lesz a megújuló energiatermelésnek.

Alapvető változást jelent a vidékfejlesztés területén, hogy 2013. után az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA) a strukturális alapokat összefogó Közös Stratégiai Keretrendszer (KSK) részét fogja képezni. A KSK az EMVA mellett lefedi az Európai Regionális Fejlesztési Alapot, az Európai Szociális Alapot, a Kohéziós Alapot és az Európai Halászati Alapot. Ez a struktúra megfelelő lehatárolás mellett lehetővé teszi az egyes alapok forrásai közti átjárhatóságot, ami a jelenleginél összehangoltabb támogatás felhasználást tesz lehetővé. A MOSZ kezdeményezi, hogy – a KSK nyújtotta előnyöket kihasználva – a strukturális alapok forrásai kerüljenek bevonásra a vidékfejlesztési célok finanszírozására, különösen az élelmiszeripari fejlesztések és a zöld energia előállítás területén.

A vidékfejlesztéshez kapcsolódóan megszűnnek a jelenlegi tengelyek. Helyettük hat prioritás: tudás-transzfer és innováció, versenyképesség növelés, az élelmiszer-lánc szerveződések és az ágazati kockázatkezelés ösztönzése, ökoszisztémák helyreállítása, erőforrás-hatékonyság előmozdítása, gazdasági fejlődés előmozdítása vidéken kerül felállításra.

A Nemzeti Vidékstratégiában meghatározott programok illeszkednek az EU vidékfejlesztési politikájában meghatározott prioritásokhoz.

A kérdés az, hogy az egyes prioritások és az azokhoz kapcsolódó intézkedések milyen súllyal jelennek meg a 2013. utáni vidékfejlesztési programokban. Az Unió, néhány kivételtől eltekintve, nem határozza meg, hogy a rendelkezésre álló forrás mekkora hányadát kell minimálisan az egyes prioritásokra fordítani, de a programot, így a forrásfelosztást is a Bizottsággal el kell fogadtatni.

A nemzeti mozgástér – az EU szabta keretek között – az intézkedéseken belüli célok kijelölésére és több esetben a támogatásra jogosultak körének meghatározására is kiterjed. A MOSZ csak olyan küszöbértékeket, jogosultsági feltételeket tart elfogadhatónak, amelyek biztosítják a mezőgazdasági kis- és középvállalkozások számára a támogatások teljes körű leírási lehetőségét.

A vidékfejlesztési források felhasználása során a MOSZ kiemelt célnak tekinti a versenyképesség, a termék- és technológiafejlesztés, valamint a kutatási eredmények gyakorlati alkalmazásának a támogatását. A nemzeti program kidolgozása során kiemelt támogatási célterületként kell kezelni az állattenyésztés, a zöldség-gyümölcs ágazat és a vízgazdálkodás fejlesztését. A mezőgazdasági ágazat versenyképességének, a szükséges technológiai és technikai fejlesztések forrásigényének biztosítása érdekében az ezen intézkedésre meghatározandó források arányát a jelenlegi I. tengelyes intézkedésekre biztosított források nagyságával összhangban kell megállapítani.

A termelők jövedelembiztonságának alapvető szempontként kell érvényesülnie, így az I. pillérből a II. pillérbe nemzeti hatáskörben történő forrásátcsoportosítást a MOSZ nem támogatja. (Az átcsoportosítás hét év alatt több mint 250 milliárd forint közvetlen támogatás elvonását jelentené.)

Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedések továbbvitelével, a program újbóli meghirdetésével kapcsolatban olyan jogosultsági feltételeket kell kidolgozni, amelyek garantálják, hogy a KKV-k akár teljes területükkel be tudjanak lépni/továbbra is részt tudjanak venni a programban.

Fokozott figyelmet kell fordítani a vidékfejlesztési forrásból finanszírozott állatjóléti támogatások időben történő meghirdetésére. A támogatás igénybevételi lehetőségét az összes jelentős állattenyésztési – így különösen a sertés, baromfi, szarvasmarha, juh – ágazat számára biztosítani kell.

A kockázatkezelés – aminek része a jövedelemstabilizálás is – hangsúlyos jelenléte a vidékfejlesztési politikában mindenképp indokolt, hozzájárulhat az áringadozások szélsőséges kilengéseinek mérsékléséhez. A biztosítási díj támogatható összegének meghatározásakor (felső határ) garantálni kell a KKV szektor korlátozásmentes hozzáférését.

2. Piaci folyamatok, piacvédelem

A magyarországi input árak és a növénytermesztési termelői árak alakulásában nem a hazai keresleti-kínálatti viszonyok, hanem az uniós, illetve a világpiacon jellemző ártrendek a meghatározóak, amit természetesen befolyásol a forint árfolyamának alakulása is. A jövedelmezőséget egyik oldalról meghatározó input-output ár ezért így a magyar termelők számára külső adottságnak tekinthető.

Az elmúlt évek uniós tapasztalata azt mutatta, hogy az egységes piac csupán elnevezésében egységes, a feltételekben azonban nem. Ráadásul a harmadik országokból érkező import termékek előállításával szemben az EU nem követeli meg azoknak a – környezetvédelmi, állatjóléti stb. – előírásoknak a betartását, amit az uniós termelőktől – sok esetben jelentős termelési költségnövekedést okozva – elvár.

Ezt tetézi, hogy a legfontosabb mezőgazdasági nyersanyagok árai – a tengeri kikötőktől való távolság miatt – rendre alulmaradnak más uniós országok áraival szemben.

Az egyes gabonafélék piaci árai az EU tagországokban

M.e.: euro/tonna

Megnevezés	Év	Franciao.	Németo.	Spanyolo.	Egy.Kir.	Magyaro.
Takarmány búza	2008	220	188	236	176	142
	2009	162	120	173	116	96
	2010	176	148	185	132	136
	2011	243	196	239	189	169
Takarmány kukorica	2008	220	186	217	136	112
	2009	162	133	160	126	97
	2010	183	174	189	-	135
	2011	251	223	251	152	172

Forrás: Eurostat

Az árkülönbségek tonnánként 20-30 euró körül állandósultak, de nem ritkák az olykor 50-60 eurós különbségek sem. Ez 2009-ben – mikor az alacsony hazai termésmennyiség meredeken visszaeső világpiaci árakkal találkozott – jelentős jövedelem csökkenést okozott a mezőgazdaságban. 2010-ben a kedvezőtlen időjárás következtében a növénytermesztés kibocsátása tovább csökkent, azonban a magasabb árak részben kompenzálták a termelőket. Az állati termékek termelői árának alakulásában ugyanakkor – annak ellenére, hogy a ráfordítások a nemzetközi ártrendeket követik – jelentős szerepet játszanak a hazai keresleti viszonyok. A válság hatására bekövetkező reálbércsökkenés – amely kiugró mértékben érintette az alacsony jövedelemből élőket – féken tartotta az állati termékek árát: a takarmányárak a 2010.-2011. időszakban 37 százalékkal nőttek, miközben az élő állatok, állati termékek ára csak 17 százalékkal nőtt.

A magyar mezőgazdaság folyóáron mért teljes kibocsátása, elsősorban a termelői árak jelentős emelkedése okán, 2011-ben mintegy 29%-kal haladta meg a 2010. évit. Az előzetes adatok alapján 2012-ben az országot sújtó aszály miatt a mezőgazdaság kibocsátása várhatóan mintegy 15%-kal esik vissza az előző évhez képest.

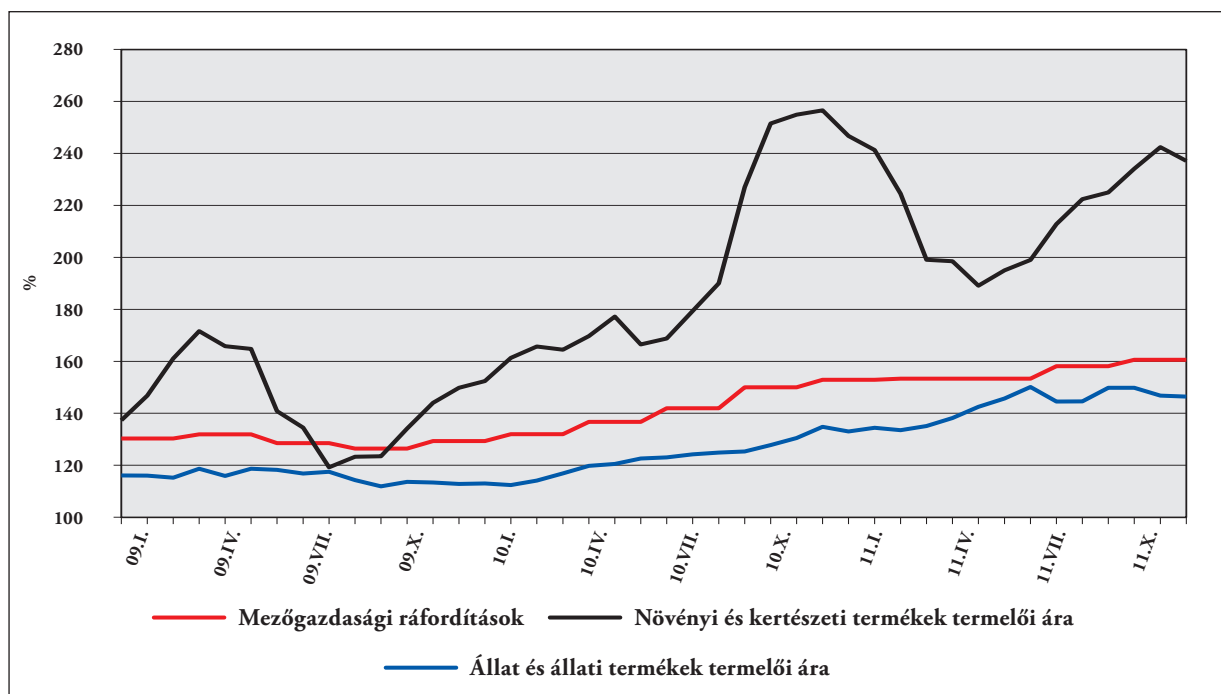
2011-ben a **mezőgazdasági termékek árszínvonala** 19,3%-kal nőtt a 2010. évihez képest. A növényi termékek ára 21,6%-kal az élő állatok és állati termékeké pedig 15,3%-kal emelkedtek. Az élő állatok és állati termékek ára 2012. első félévében további 12,5%-kal emelkedett, míg a gabonafélék esetében még nem mutatkozott meg az aszály hatása. Az év első felében átlagosan 8,1%-kal alacsonyabb áron értékesítették a gabonaféléket 2011. első félévéhez képest. Így 2012. első félévében a mezőgazdasági termelői árak összességében 0,6%-kal nőttek. 2012. második félévében jelentős áremelkedés tapasztalható, elsősorban a növényi termékek vonatkozásában, ami a gyorsan növekvő világpiaci árak következménye.

2011-ben a **mezőgazdasági termelés ráfordítási árai** az előző év azonos időszakához viszonyítva 12,9%-kal nőttek. A folyó termelő felhasználáson belül az energiaárak 12,9%-kal lettek magasabbak,

ami jelentős szerepet játszott abban, hogy a műtrágya árak a 2010. évi 10,9%-os csökkenés után 23,6%-kal voltak magasabbak 2011-ben. 2012. január–júniusban a ráfordítások árai az előző év azonos időszakához viszonyítva 5,2%-kal emelkedtek. Az energia ára 8,9%-kal nőtt, a műtrágya árak 17,3%-kal emelkedtek, ugyanakkor a 2011. évi 39,6%-os emelkedést követően a takarmányok ára gyakorlatilag még stagnált 2012. első félévében.

1. ábra

A termelői és ráfordítási árak változása (2005=100%)

Forrás: KSH

Az **agrárrolló**, amely a mezőgazdasági termelői árak és a ráfordítási árak egymáshoz viszonyított változását mutatja, 2011-ben 105,7%-on, 2012 első félévében 95,6%-on állt, ugyanakkor az agrárrolló az elmúlt években ezzel együtt is a termelők javára változott.

7. táblázat

Az agrárrolló alakulása (2007=100%)

M.e.: %

	2008	2009	2010	2011
Agrárrolló (2007=100%)	85	81	91	96

Forrás: KSH

A piaci folyamatok szélsőséges hatásainak mérséklésére létrehozott uniós biztonsági háló leépülésével a termelők kitettsége folyamatosan nő, így egyre nagyobb jelentősége van az olyan nemzeti intézkedéseknek, amelyek a hazai termékek piacra jutását segítik, vagy a termelők piaci erejét növelik. Ebből fakadóan meg kell erősíteni – az uniós törekvésekkel összhangban – a termelők alkupozióját a kereskedelmi láncokkal szemben, továbbá segíteni kell a termelést és kereskedelmi tevékenységet végző mezőgazdasági termelői együttműködések létrejöttét és kiemelten támogatni kell működésüket.

Ahhoz, hogy a hazai fogyasztáson belül az itthon előállított alapanyagok felhasználásának aránya növekedjen, valamint az exportpiacokon magasabb hozzáadott értékarányú termékekkel jelenjünk meg, az élelmiszeripar fejlesztése mellett növelni kell az élelmiszergazdaság egészén belül a hozzáadott érték arányát. Ehhez olyan jogi és közgazdasági környezet kialakítására van szükség, amely ösztönzi az élelmiszeriparban történő közvetlen termelői részvételt.

Egyre több import mezőgazdasági termék érkezik Magyarországra. Az elmúlt években megszorodtak az import termékekhez köthető botrányok (melamin, BSE, guar gum, dioxin stb.), mivel sokszor nem megfelelő minőségű, vagy az emberi egészségre egyenesen káros árut értékesítettek a hazai piacokon. Bár a hazai termékek élelmiszerbiztonsági ellenőrzése hagyományosan szigorú és az előírások sok esetben az uniós normákat is meghaladják, a csatlakozás óta az import termékek hasonlóan szigorú ellenőrzésére már nincs mód. A MOSZ véleménye szerint ezért olyan jogszabályi háttér megteremtésére van szükség, mely biztosítja, hogy a sokszor bizonytalan eredetű, silány minőségű import helyett hazai mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek, jó minőségben és az igényeket kielégítő mennyiségben kerüljenek a hazai piacokra. Meg kell követelni, hogy az import áruk előállítására vonatkozó feltételek feleljenek meg az EU-ban alkalmazott gyakorlatnak. Sürgetni kell az import termékekre vonatkozó ellenőrzés hatékonyságának a javítását.

Annak meghatározására, hogy mi minősül **magyar élelmiszernek**, több éve eredménytelen próbálkozások folytak. Előrelépésnek tekinthető, hogy megalkotásra került egy rendelet a magyar termékekről, mely a magyar élelmiszerek önkéntes jelölésével kívánja segíteni a hazai eredetű termékek védelmét. A MOSZ véleménye szerint azonban ettől csak szerény eredmény várható.

A MOSZ szigorúbb feltételekhez kötné, hogy mi minősülhet magyar élelmiszernek, és – mivel az érintettek köre kiterjed a teljes lakosságra – szükségesnek tartja annak törvényben való rögzítését. A jelenlegi szabályozás bonyolult és a fogyasztók nem tudnak eligazodni a „magyar termék”, a „hazai termék” és a „hazai feldolgozású termék” megjelölések között. (Ezt egyébként a notifikációs eljárás során a Bizottság is jelezte). Az érdekképviselet szerint elegendő lenne egy megnevezés bevezetése (például „eredeti magyar élelmiszer”), ami kizárólag a Magyarország területén termelt mezőgazdasági alapanyagokból, magyarországi élelmiszer-előállító telephelyen előállított egykomponensű és többkomponensű élelmiszertermékekre vonatkozna. A pontos megnevezést indokolja, hogy a „magyar termék” általános fogalom, kiterjed az ipari termékekre is és így szélesebb körű érintettség jelenik meg, mintha csak eredeti magyar élelmiszerről szólna a szabályozás.

Az agrárpiaci rendtartásról szóló törvényt 2012. közepétől új törvény váltotta fel, mely a mezőgazdaságban működő termelői szervezetek, termelői csoportok, valamint szakmaközi szervezetek működését szabályozza, azzal a kiemelt céllal, hogy biztosítsa a hatékony piacsabályozást az egyes ágazatokban. A MOSZ kifogásolta, hogy a törvény az ágazati piacsabályozást jórészt a szakmaközi szervezetek kezébe utalja, figyelmen kívül hagyva, hogy az uniós szabályozás a következő programozási időszakban kiemelt szerepet szán a termelői szervezeteknek is.

A tagállamoknak 2014-től kötelezően el kell ismerniük a termelői kezdeményezésre létrejött termelői szervezeteket, illetve azok társulásait. A termelői szervezetek részt vesznek egy adott termékpályán a kínálat koordinálásában és koncentrálásban, a termelői árak stabilizálásában, a termelői költségek optimalizálásában, valamint foglalkozhatnak egyéb, az ágazat ügyeit érintő kérdésekkel is. A szakmaközi szervezetek már egy magasabb szintű vertikális együttműködést jelentenek, ahol egy-egy ágazathoz kapcsolódóan a megjelenő érdekek – a szereplők különbözősége miatt – differenciáltak, nem minden esetben fejezik ki a termelői igényeket.

III. A gazdálkodás eredménye, közgazdasági feltételei

A gazdasági válság 2008-tól 2010-ig tartó első szakaszában a fejlett államok – a visszaesés hatásainak tompítása végett – a bankok feltőkésítésével párhuzamosan állami keresletélénkítő intézkedéseket alkalmaztak, melyek átmenetileg ugyan stabilizálták a gazdaságot, ugyanakkor pénzügyi feszültségeket, növekvő államadósságokat és romló költségvetési pozíciókat hagytak maguk után. Egyes feltörekvő, valamint régiós országok is próbálkoztak az állami költségek alapoló gazdaságélénkítéssel, azonban ezek a kezdeményezések kivétel nélkül mind kudarcba fulladtak. Az államháztartási hiányok és közvetlen az államadósságok a gazdasági növekedés beindulása nélkül ugrottak meg. Mára világossá vált, hogy egy ciklusokon áthúzódó növekedéssel és visszaeséssel tarkított, instabil időszaknak nézünk elébe.

Az elmélyülő adósságválság rávilágított Európa törékeny helyzetére. Bebizonyosodott, hogy a Monetáris Unió közös költségvetési és fiskális kritériumok nélkül nem működőképes, mivel a maastrichti kritériumokat szinte minden uniós ország megszegte. Az EU országok döntő többségével – 23 országgal – szemben „túlzott deficit eljárás” van folyamatban.

A recesszióba hajló országok gazdaságösztönzésre és stabilizációra szánt forrásai elfogytak. A deficit és államadósság csökkentő lépések végrehajtásában az európai lakosság egyre kevésbé partner. A válság elhúzódásával az európai munkanélküliség magas szinten állandósult. 2012. év végére az Európai Unió ismét a recesszió veszélyével néz szembe.

A bizonytalan nemzetközi környezet Magyarországra is kedvezőtlen hatással van. A válság, ami 2008. őszén érte el hazánkat, gyors, drasztikus megszorításokat tett szükségessé a következő évben. Megszüntették a 13. havi nyugdíjakat, valamint a közszférában a 13. havi béreket. A mezőgazdaságot érintően a költségvetési zárolások következtében felfüggesztették a GOFR top-up-ot. Jelentős forrásokat vontak el az egészségügytől, valamint a közösségi közlekedéstől is.

A 2010-ben hivatalba lépett új kormány gazdaságpolitikai intézkedései az erőteljes kormányzati kommunikációval ellentétben nem állították növekvő pályára a magyar gazdaságot és a befektetők bizalmát sem nyerték el. A nemzetközi hitelminősítők megvonták Magyarországtól a befektetési ajánlású adósbesorolást. Az elhibázott gazdaságpolitikai lépések – melyek közül kiemelkedő az egykulcsos adórendszer bevezetése – a mai napig állandó kiigazításokat tesznek szükségessé. A kiigazítások ugyanakkor nem a strukturális reformok következetes véghezvitelét, hanem kapkodva végrehajtott adóemeléseket, új adónemek bevezetését, illetve költségvetési zárolásokat jelentenek. A csődkockázatot jelző CDS felár, amely 2010. januárjában 250 bázispont környékén mozgott, 2012. januárjára – túlszárnyalva a 2009. év eleji csúcst – 740 bázisponton tetőzött. Az államkötvény hozamok megugrottak és tartósan magas szinten maradtak. A 2010. novemberében még 5,25%-os alapkamatot a jegybank 2011. végére három lépésben 7,00%-ra emelte, majd 2012. második felére 6,5%-ra csökkentette.

Hazánk a térség többi országához képest leszakadt, gazdasági teljesítményünk a legrosszabb a régióban. A növekedés húzóereje továbbra is az elsősorban Németországba irányuló export. A belső kereslet és beruházás, a meghozott kormányzati intézkedések következtében, nem tudott érdemben hozzájárulni a GDP emelkedéséhez az elmúlt években. A fogyasztás a válság begyűrűzését követő jelentős csökkenés után stagnál, a beruházások szintje azonban még mindig csökken. A beruházásokat,

a munkahelyteremtést és a vállalkozások pénzügyi helyzetének rendezését továbbra is jelentősen hátráltatja a gyenge hitelezés.

8. táblázat

Magyarország makrogazdasági mutatói

M.e.: %

Év	GDP (előző év= 100%)	Infláció (előző év= 100%)	Munka- nélküliség	Beruházás (előző év= 100%)	Import (előző év= 100%)	Export (előző év= 100%)
2008	100,9	106,1	7,8	97,0	104,3	104,2
2009	93,2	104,2	10,0	91,4	82,9	87,3
2010	101,3	104,9	11,2	94,9	115,1	116,9
2011	101,7	103,9	10,9	95,5	106,9	110,2
2012*	98,5	105,5	10,5	93,0	101,7	102,1

Forrás: MNB, Költségvetési törvények, *MOSZ előrejelzés

Az alacsony gazdasági növekedés mellett az árszínvonal gyorsuló növekedése bontakozik ki. Az inflációt az összességében emelkedő összegű adók és a nyersanyagok, ezen belül elsősorban az élelmiszer és a kőolaj árának emelkedése gerjeszti, amelynek eredményeként 2012-ben az áremelkedés 5% feletti.

A megváltozott gazdasági környezet, a piacokat uraló bizonytalanság felszínre hozta a hazánkat jellemező szerkezeti problémákat. Az **árutermelő mezőgazdaság** ugyanakkor – makro folyamatait illetően – élesen elválasztható a nemzetgazdaság többi ágától.

A mezőgazdaság makrogazdasági mutatói

M.e.:%

Év	GDP			Beruházás	
	Összesen (előző év=100%)	Mezőgazdasági GDP (előző év=100%)	Mezőgazdaság részesedése a GDP-ből	Nemzetgazdaság (előző év=100%)	Mezőgazdaság (előző év=100%)
2008	100,9	151,6	3,4	97,0	104,0
2009	93,2	85,1	2,9	91,4	82,9
2010	101,3	83,7	3,2	94,9	115,1
2011	101,7	127,2	4,6	95,5	106,0
2012*	98,5	85,0	4,0	93,0	102,0

Forrás: KSH, * MOSZ előrejelzés

A feltörekvő országok, elsősorban Kína és India élelmiszerfogyasztása bővülésének köszönhetően a világ élelmiszerkereslete nő, ami együtt jár a mezőgazdasági termékek árának emelkedésével. Az áremelkedésre további nyomást fejt ki a mezőgazdasági termékek növekvő ipari és energiacélú felhasználása, illetve a nyersanyagok iránt erősödő befektetői spekulációs kereslet is. A termelői árakkal párhuzamosan azonban a mezőgazdasági ráfordítások árai is emelkednek.

A spekuláció erősödésével megnőtt az áringadozás mértéke is – mind input, mind output oldalon – nagymértékben megnehezítve a termeléssel és a működéssel összefüggő döntések meghozatalát, súlyosan veszélyeztetve a jövedelmezőség alakulását.

A felsoroltak ellenére 2011. jó év volt a mezőgazdaságban. A korábbi éveket meghaladó termésmennyiség viszonylag magas növénytermesztési árakkal párosult s az állattenyésztés is fellélegezhetett kissé. 2011-ben a vágóállatok és a tej termelői ára is emelkedett, ami növelte a jövedelmet. A mezőgazdaság GDP termelése az előző évhez viszonyítva 27,2%-kal nőtt. Ennek köszönhető, hogy az ország nem fordult recesszióba 2011-ben, s hogy a bruttó hazai termék 1,7%-kal nőtt. 2012. már nem lesz ilyen sikeres év. A világszerte pusztító aszály okozta terméseszköken az árak drasztikus emelkedéséhez vezet. A kisebb termést a növénytermesztésben a magasabb árak részben kompenzálják, ugyanakkor az állattenyésztés ismételen nehéz helyzetbe kerül.

Az állattenyésztés jövedelmezőségének alacsonyabb szintje miatt továbbra is nő a szakadék a növénytermesztés és az állattenyésztés között, ami az állattenyésztés további visszaesése irányába hat. A leépülést ugyan tompítja, hogy az ártermelő mezőgazdaságban a növénytermesztő és állattenyésztő kör között jelentős átfedés van, illetve hogy az uniós támogatásoknak köszönhetően jelentős mértékű modernizációt hajtottak végre. Az itt megszerzett versenyelőnyre azonban számos kormányzati intézkedés, köztük az új földtörvény tervezetének benyújtása is kedvezőtlen hatással van.

1. A társas vállalkozások mérleg és eredményadatai

2011-ben 9022 mezőgazdasági vállalkozás volt társasági adóbevallásra kötelezett. A társasági adóbevallások alapján 2011. kiugró év volt a hazai mezőgazdaság számára. Elsősorban a magas növénytermesztési áraknak és az átlagos terméseredményeknek köszönhetően a mezőgazdasági társas szektor árbevétele 18 százalékkal nőtt 2010-hez viszonyítva. Ezzel párhuzamosan a ráfordítás oldalon is jelentős növekedés figyelhető meg. A költségek és ráfordítások mintegy 18 százalékkal nőttek, amelyen belül az anyagköltségek 20 százalékos emelkedése volt meghatározó.

Az adórendszer átalakítását célzó kormányzati intézkedések következtében – elsősorban az adójóváírás lehetőségének szűkítése miatt – az egy foglalkoztatottra jutó bérköltség 7,4 százalékkal nőtt 2011-ben, ami jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a társas vállalkozások átlagos állományi létszáma mintegy 3 ezer fővel, 71 ezer főre csökkent.

A beruházások 25%-kal, 108 milliárd forintra nőttek az előző évhez képest, aminek köszönhetően megfordult az évek óta tartó trend és a beruházások értéke 9 milliárd forinttal meghaladta az értékcsökkenés mértékét.

10. táblázat

A mezőgazdaság 2011. évi költségei és ráfordításai

Megnevezés	Kettős könyvvitelt vezető vállalkozások (mezőgazdaság, halászat, md Ft)	Előző év=100%	A költségeken és ráfordításokon belüli arány (%)
Anyagjellegű ráfordítás	1 309	118,7	77,6
Személyi jellegű ráfordítás	181	104,8	10,7
Értékcsökkenés	109	104,5	6,5
Egyéb ráfordítások	88	97,7	5,2
Költségek és ráfordítások összesen	1 687	114,8	100,0
Adózott eredmény	123	302,2	-

Forrás: NAV Gyorsjelentés a 2011. május 31-én társasági adóbevallásra kötelezett vállalkozások adataiból

A mezőgazdaság adózás előtti eredménye a 2010. évi 47 milliárd forintról 132 milliárd Ft-ra nőtt 2011-ben, amely 123 milliárd Ft adózott eredményt jelentett. Az eszközarányos nyereség 3,9%, a sajáttőke-arányos nyereség 10,6% volt. 2011-ben a vállalkozások osztalékként 16 milliárd forintot fizettek ki. Ez a saját tőkének mindössze 1,3 százaléka, ami, figyelembe véve, hogy a tulajdonosok befektetett vagyonukat teszik kockára a vállalkozások működésével, rendkívül alacsonynak tekinthető. Az osztalék adózott eredményhez viszonyított aránya 13%, miközben a működés során a vállalkozások az eredmény 130 százalékának megfelelő összeget – több tízezer család megélhetését biztosító

– foglalkoztatásra, az eredmény csaknem 50 százalékaival megegyező összeget pedig – több százezer földtulajdonosnak jövedelmet biztosító – földbérletre fordítják.

A társas vállalkozások adó, illetve adójellegű befizetései folyamatosan emelkednek. A 2008. évi 14,8 milliárd forintról 2011-ben 19,2 milliárd forintra nőtt a helyi önkormányzat, illetve a központi költségvetés számára befizetett összegek nagysága. Ha ehhez hozzáadjuk a bérjárulékokra fordított kiadások nagyságát, valamint a bérekhez kapcsolódó közteherfizetést, akkor látható, hogy a társas szektor közterhekhez való hozzájárulása három év alatt mintegy 10 milliárd forinttal, 90 milliárd forintra nőtt.

A 2011. év kiugró eredményeit önmagában szemlélni nem lehet. A mezőgazdasági termelést, az időjárási viszonyokat és – ehhez csak részben kapcsolódó – áralakulást jellemző mind nagyobb ingadozás rákényszeríti a termelőket a tartalékolásra, a következő évek kockázataira való felkészülésre. Amennyiben a 2011. évi eredményeket folyamatában tekintjük, nyilvánvaló, hogy a 2010.-2012-es időszakban az ágazat eredménye nem fogja meghaladni egy átlagos időszakét.

2. A támogatások alakulása, várható változása

Az elmúlt három évben az agrártámogatási rendszer jelentős mértékben átrendeződött. Az Unió piaci reformjai (cukor, bor) során megjelenő támogatások, valamint a területalapú támogatások összegei dinamikus módon növekedtek, míg az EMVA kifizetések hektikusan változtak, a nemzeti támogatások pedig költségvetési okokból csökkentek.

11. táblázat

Támogatások megoszlása

M.e.: millió Ft

Források	2009	2010	2011	2012*
Központi költségvetés	174 101	107 701	105 318	122 711
Nemzeti támogatások	120 280	61 113	64 273	54 568
EU társfinanszírozás	53 820	46 588	41 045	68 143
EU források	457 331	425 815	365 630	512 387
Összesen	631 431	533 516	470 948	635 098

Forrás: Költségvetés végrehajtásáról szóló törvények, * Magyarország 2012. évi központi költségvetéséről szóló törvény

A támogatási összegek évek közötti összehasonlítását nehezíti, hogy egyes jogcímeknél előrehozott kifizetés (pl. állatjóléti támogatások), vagy előlegfizetés volt (pl. SAPS), miközben a támogatási összegek nem feltétlenül változtak. A nemzeti mozgásteret csökkenti, hogy míg korábban az uniós támogatások átváltása kapcsán keletkező árfolyamnyereséget a Vidékfejlesztési Minisztérium korábban más előirányzatokra szabadon átcsoportosíthatta, 2012-től erre már csak korlátozottan van lehetősége.

A támogatási rendszerben a **közvetlen támogatások** súlya a legnagyobb, melyen belül a **területalapú támogatások** a meghatározóak. A területalapú támogatás összege évről évre nő, aminek egyik oka az, hogy a SAPS támogatások 2009-től kezdve a csatlakozási szerződésben rögzítetteknek megfelelően 10 százalékponttal növekednek évente. A másik ok az, hogy a SAPS összegének átszámítása során alkalmazott forint/euró árfolyam jellemzően évről – évre egyre gyengébb. Magyarország – a közvetlen támogatások vonatkozásában – az EU támogatási szintjét, gyakorlatilag 2012-ben eléri.

12. táblázat

Az uniós közvetlen támogatások megoszlása

M.e.: millió Ft

Megnevezés	2009	2010	2011	2012*
Az EU által közvetlenül folyósított támogatások	320 133	297 161	197 583	340 000
<i>ebből:</i>				
Egységes területalapú támogatások (SAPS)	228 712	247 412	176 079	320 000
Ebből az adott évben, az az évi jogalap után kifizetett támogatások	181 765	221 574	168 167	200 000
Egyedi és különleges tejtámogatás	-	12 048	12 327	12 500
Területalapú támogatáshoz kapcsolódó elkülönített cukortámogatás	9 181	11 064	11 258	11 300
Agrárpiaci támogatások	91 421	49 788	20 264	20 000

Forrás: Költségvetés végrehajtásáról szóló törvények, * Magyarország 2012. évi központi költségvetéséről szóló törvény

Az EU által közvetlenül folyósított támogatások 2011. évi, a megelőző évhez képest számottevően kisebb összege abból adódik, hogy 2011-ben csak SAPS előlegfizetés történt és decemberben nem került sor az adott évi területalapú támogatás teljes összegű kifizetésére. A 2012. év után járó közvetlen uniós kifizetéseknél már részben belép a moduláció, amelynek értelmében, ha a gazdálkodó 300.000 euró feletti összegben kap uniós közvetlen támogatást, az uniós közvetlen támogatás 300.000 euró feletti része 4%-kal csökken. A moduláció szabályai következtében a 2012. év után járó top-up is csökkenhet. 2013-ban elvileg még 10%-al nő a SAPS összege, azonban a moduláció miatt – 2013-ban az 5000 euró feletti támogatás 10%-kal, a 300.000 euró feletti rész pedig 14%-kal csökken – a támogatási összeg azon termelők esetében, akik 5000 eurónál több közvetlen támogatásban részesülnek, már nem fog növekedni.

A **vidékfejlesztési támogatások** 2007.-2013. közötti időszakra rendelkezésre álló 1.469 milliárd forintos keretéből mintegy 190 milliárd forint nincs még kötelezettségvállalással lefedve. Ennek az összegnek a fele a III. és IV. tengely vidékfejlesztési támogatásai, melyekhez a mezőgazdasági termelők nem férhetnek hozzá. A fennmaradó 100 milliárd forint az I. tengely jogcímeinél áll rendelkezésre. Ezen összeg terhére azonban 2012. augusztusáig több jogcím is meghirdetésére került, illetve számos jogcím esetében már csak

a támogatási döntés meghozatala hiányzik, így az elérhető források igen szűkösek. A II. tengelyen belül található környezetvédelmi intézkedések és az állatjóléti támogatások lekötöttsége szinte maximális, ami azt jelenti, hogy itt újabb meghirdetés csak a még meg nem hirdetett erdészeti jogcímek esetében várható.

Az EMVA források jelentős (80% fölötti) lekötöttsége miatt kevés jogcím esetében van lehetőség 2013. évi meghirdetésre. 2012-ben zömében az építéssel járó beruházások kerültek meghirdetésre (ÁTK IV, öntözés és melioráció). 2013-ban a fennmaradó források felhasználása érdekében várhatóan a gyorsan megvalósítható és viszonylagosan könnyen kifizethető gép- és eszközbeszerzések támogatásai nyílnak meg. Erre leghamarabb 2013. első negyedévében kerülhet sor.

A fontosabb jogcímek közül az **állattartó telepek korszerűsítésére** eddig 235 milliárd forint kötelezettségvállalás született. A 2012-ben az ÁTK IV. keretében beadott kérelmek száma eléri az 1100-at, az igényelt támogatási összeg meghaladja a 130 milliárd forintot, miközben a támogatási keretösszeg 40 milliárd forint. A MOSZ a felmerült igények tükrében szükségesnek tartja, hogy az EMVA-ban még rendelkezésre álló források számbavétele után a jogcím támogatási keretösszege kerüljön megemelésre, valamint kezdeményezi, hogy az uniós források maximális lehívása érdekében a SAPARD, AVOP és NVT programok többlet kötelezettségvállalásával azonos módon, az EMVA I. tengelyén 10%-kal nagyobb, nemzeti kockázatra történő kötelezettség vállalásra kerüljön sor.

A mezőgazdasági termelők számára az egyik legfontosabb – és leginkább várt – jogcím a **mezőgazdasági üzemek korszerűsítése** volt. Az elmúlt években ezekre az intézkedésekre adták be a legtöbb támogatási kérelmet, illetve itt történtek meg a leggyorsabban a kifizetések is. A jogcím intézkedései egyszerűbb (gépbeszerzés) és összetettebb (öntözés és melioráció fejlesztése) intézkedéseket is tartalmaznak, ami miatt nagy a szórás a források lekötöttsége és a kifizetések állása között.

Az UMVP **agrár-környezetgazdálkodási jogcím** csak 2009-ben került meghirdetésre. A határozatok meghozatala, majd a területazonosítási kérelmek elbírálása rendkívül hosszú ideig tartott. A legnagyobb problémát az NFA-s területek kezelése, valamint az osztatlan közös területek programban való szerepeltetése jelentette. Az NFA-s területek lejáró szerződéseinek megújítása, illetve az új haszonbérleti pályázatok meghirdetése számos esetben nem történt meg. A VM 2012. februárjában olyan döntést tett közzé, hogy a korábban benyújtott és elnyert támogatású NFA-s területeken gazdálkodók nem szenvedhetnek hátrányt abban az esetben, ha nem írnak ki pályázatot a lejáró szerződésű területre, vagy nem tudnak pályázatot benyújtani a pályázat feltételei miatt, illetve nem nyernek az NFA által meghirdetett pályázaton. Amennyiben a gazdálkodó nem nyeri el az NFA-s terület haszonbérletét, akkor átadhatja a támogatási jogosultságát, vagy a terület támogatási jogosultságát vis-à-vis-ra való hivatkozással megszüntetheti. Ebben az esetben a termelőnek nem keletkezik visszafizetési kötelezettsége.

Egyes EMVA jogcímek kötelezettségvállalásai és kifizetései

Jogcímek	Összes kötelezettségvállalás 2012.10.25. (md Ft)	Kifizetés 2007-2012.10.25 (md Ft)	Kifizetés teljesülése (%)
Állattartó telepek korszerűsítése	235,1	127,9	54,4
Kertészet korszerűsítése	22,7	7,2	31,7
Önálló gépbeszerzés	70,1	66,7	94,2
Növénytermesztés létesítményeinek korszerűsítése (szárítók)	25,7	18,8	73,2
Agrár-környezetgazdálkodási kifizetések	373,3	196,0	52,5
Mindösszesen	1279,5	710,6	55,5

Forrás: IH 2012.10.25 -i tájékoztató

Összességében megállapítható, hogy Magyarország az EMVA források lekötésében megfelelő ütemben halad, ugyanakkor a források felhasználása időarányosan elmaradásban van. A kifizetések összege alig haladja meg a lekötött keret 50%-át, ezért a kifizetéseket fel kell gyorsítani. A beruházások megvalósítási határidejét úgy kell ütemezni, hogy legkésőbb 2015. december 31-ig meg kell történnie az elszámolásnak és a támogatás kifizetésének is. A megvalósított beruházásoknál kiemelt figyelmet kell fordítani a vállalt kötelezettségek (pl. állatlétszám, vállalt dolgozói létszám, árbevétel, stb.) betartására. A MOSZ javaslatának megfelelően a 2009. előtt beadott kérelmek esetében az állatlétszámra vonatkozó előírás enyhítésre került, a dolgozói létszám csökkenése miatti szankciót eltörölték és 50%-ra csökkent a teljesítési kötelezettség. A MOSZ, tekintettel a 2012. évi rendkívüli helyzetre, ismételt kezdeményezte az állattartási kötelezettség alóli felmentést.

A **nemzeti támogatások** arányának csökkenése az agrár- és vidékfejlesztési támogatásokon belül a területalapú támogatás automatikus növekedésének természetes következménye. Ugyanakkor a kizárólag nemzeti támogatásoknak nem csak az aránya, hanem az összege is folyamatosan csökken. A nemzeti támogatások között legnagyobb súllyal a „Folyó kiadások és jövedelem-támogatások” előírányzat szerepel, melynek fő eleme az egységes területalapú támogatáshoz kapcsolódó kiegészítő nemzeti támogatások (top-up) jogcím.

Folyó kiadások és jövedelemtámogatások megoszlása

M.e.: millió Ft

Jogcímek	2009	2010	2011	2012*
Top-up	87 504	22 990	28 123	24 500
Állatjóléti támogatások	9 033	4 493	10 030	12 000
Egyes állatbetegségek megelőzése, leküzdése	899	5 090	4 854	8 100
Rendezett piaci kapcsolatok	129	125	35	30
Állati hulla eltávolítási és ártalmatlanítási támogatások	1 525	1 041	1 733	1 500
Minőségi pontytenyésztés	70	67	57	57
Egyes növény egészségügyi vizsgálatok	49	48	35	35
Egyes erdészeti közcélú feladatok	748	–	–	–
Közösségi agrármarketing programok	1 150	824	1 625	1 600
Jégeső-elhárítás	50	50	53	50
Agrárfinanszírozás, mezőgazdasági hitelek	5 524	3 113	1 547	1 000
Mezei őrszolgálat	558	443	284	300
Ipari alma-termesztés	108	–	–	–
Szőlő- és gyümölcsös ültetvényekben felhasznált gázolajhoz nyújtott támogatás	144	137	147	150
Cukorrépa termelők nemzeti kiegészítő támogatása	1 207	2 244	1 180	1 180
Tejtermelők által igénybe vehető átmeneti állami támogatás	–	31	21	20
Egyéb	3 859	533	740	478
Összesen	112 556	41 228	50 464	51 000

Forrás: Költségvetés végrehajtásáról szóló törvények, * Magyarország 2012. évi központi költségvetéséről szóló törvény

A válság miatt a költségvetést érintő megszorítások a top up-ot kiugró mértékben érintették, melynek következtében 2009-től megszűnt a GOFR top-up, ami mintegy 60-80 milliárd forintos elvonást jelentett az ágazat számára. Emellett minden évben tovább csökkentek az egyéb top-up jogcímenek nyújtott támogatások összegei is. Annak ellenére, hogy egy kormányhatározat alapján a 2010. és 2011. évi top-up kifizetésekre a VM 38 milliárd Ft-os kötelezettséget vállalhatott volna, a top-up összege 2010-ben 23 milliárd, 2011-ben 24,5 milliárd forint volt.

A top-up addig adható a termelőknek, amíg a közvetlen támogatások nem érik el a „rég”i tagállamok támogatási szintjét. Mivel a támogatási szint 2012-ben eléri az EU-s szint 90 százalékát, top-up kifizetés – a 2012. év után – 2013-ban alkalmazható utoljára. 2013. után – ami a 2014. évi költségvetési kifizetést érinti – a top-up lényegében megszűnik, aminek következtében a gazdálkodók támogatása jelentősen csökken. A megszűnés az úgynevezett érzékeny ágazatokat (állattenyésztés, tej, húsmarha, juh, dohánytermesztés, rizs) érinti hátrányosan, amit nem – vagy csak részben – kompenzálnak a szerkezetátalakítási támogatások.

Az SPS rendszer bevezetésének elmaradása miatt meghirdetésre kerültek az ún. **különleges támogatások**, illetve az EMVA keretében a **szerkezetátalakítási támogatások**. Ezek azonban nem, vagy csak részben képesek kompenzálni az érintett ágazatokban az SPS bevezetésének elmaradása miatt 2020-ig megmaradó versenyhátrányt. A VM 2009. óta sem a csoportmentességi rendelet alapján, sem notifikációs eljárás keretében nem kezdeményezte új nemzeti támogatás elismerését, kizárólag csekély összegű támogatásnak minősülő jogcímekeket hirdetett meg. A három éves átlagban számítandó 7500 eurós „de minimis” korlát miatt ez a gyakorlat hosszú távon nem képes segítséget adni a támogatásra szoruló termelőknek, ágazatoknak. Ennek ellenére a VM egymásra halmozva hirdette meg az elmúlt években az újabb és újabb „de minimis” jogcímekeket, amit az SPS rendszerre való áttérés elmulasztása miatt kénytelen alkalmazni. A SPS/top-up rendszerben ugyanis a támogatások az állattenyésztőtől fokozatosan a földhasználók javára csoportosulnak át.

Az állattenyésztés számára különleges jelentőséggel bíró nemzeti támogatások notifikációja 2013-ig van érvényben. A notifikációk lejártával, valamint a top-up megszűnésével a válságban lévő állattenyésztés több tízmilliárd forint támogatástól fog elesni, mivel a 2014. utáni támogatási időszakban az állattenyésztési top-up nem keletkeztet bázisjogosultságot. Így be fog igazolódni az a korábbi MOSZ álláspont, miszerint 2014. után az állattenyésztés támogatásainak csökkenése miatt jelentősen romlik a versenyképesség, ami az állatlétszám további csökkenését vetíti előre. Ezt indirekt módon a VM is elismerte, amikor a KAP reform kapcsán közös cseh-magyar javaslatként az került megfogalmazásra, hogy a 2014. utáni bázisjogosultságokat a korábbi nemzeti kiegészítő támogatásokra való jogosultságokkal, így az állattenyésztési top-up-al is korrigálni lehessen. A javaslat elfogadására ugyanakkor rendkívül kevés esély van.

A szerkezetátalakítási támogatások hosszú távon juttatják többlet forráshoz a termelőket, mivel 2014. után is adhatók. Ugyanakkor, mivel versenytársaink is alkalmazhatják ezeket a jogcímekeket, az állattenyésztés relatív pozíciója nem változik. Így összességében az állattenyésztés hosszú távú versenyképessége romlik, mert a magyar termelőkkel ellentétben, az SPS-t alkalmazó országok támogatási szintje nem változik.

Világosan látszik, hogy az SPS-re történő átállással kiküszöbölhetőek lettek volna az állattenyésztést érintő negatív hatások, nem lett volna szükség a részleges és csak átmeneti segítséget nyújtó jogcímekek bevezetésére.

3. A mezőgazdasági termelők adózása

A Kongresszus óta eltelt időszakban, több szakaszban az adórendszer szinte minden eleme megváltozott, az agrárgazdaság adóterhei növekedtek. Az adórendszeri változásokat részben a válság, részben az adópolitikai koncepciók folyamatos változása és nem utolsósorban a költségvetés egyre növekvő forráshiánya határozta meg.

A 2009-ben hivatalba lépő Bajnai-kormány 18-ról 17%-ra csökkentette az Szja alsó kulcsát és határát 5 millió forint éves jövedelemben határozta meg. Az e fölötti részt 32% adó terhelte. Egyidejűleg bevezette, hogy az adóalapot növelni kell a munkáltató által fizetett 27%-os tb járulékkal, azaz bevezette az ún. „szuperbruttósítás” rendszerét. A foglalkoztatás ösztönzése érdekében ugyanakkor 5 százalékponttal csökkentette a munkáltatókat terhelő társadalombiztosítási járulék mértékét. Az így kieső bevételek, valamint a költségvetési hiány csökkentése érdekében 2009. július 1-gyel az általános forgalmi adókulcs 20-ról 25%-ra nőtt. Néhány alapvető élelmiszer (pl.: tej és tejtermékek) tekintetében 18%-os kedvezményes kulcs került megállapításra.

Az Orbán-kormány választási programjában egykulcsos Szja-t, a kisadók számának csökkentését, az adózáshoz kapcsolódó bürokrácia leépítését, „sörálátét” nagyságú Szja bevallást ígért. E célok közül több a mai napig csak ígéret maradt.

Tény, hogy 2011. január 1-től 16%-os egykulcsos Szja került bevezetésre. Ezzel együtt azonban fennmaradt – fokozatos kivezetése mellett – a szuperbruttósítás rendszere, amely várhatóan a 2013. január 1-jén hatályba lépő adótörvények elfogadásával szűnik meg véglegesen. A 16%-os egykulcsos Szja bevezetésével egyidejűleg jelentős mértékben csökkentek az Szja-ban addig meglévő kedvezmények (pl. étkezési utalvány, önkéntes nyugdíjpénztári befizetések) és három lépcsőben megszüntetésre kerül az alacsony jövedelműeket addig megillető adójóváírás. Ugyanakkor jelentős Szja kedvezményben részesülhetnek a gyerekeket nevelő adózók.

A változások együttes hatásaként az alacsony jövedelmű rétegek nettó bérpozíciója jelentősen romlott, míg a magas jövedelműeké javult. Az emiatt keletkező társadalmi feszültségeket a kormány a „kötelező” bérbruttósítás intézményének bevezetésével, azaz a munkáltatók terheinek növelésével próbálta ellensúlyozni.

Az Szja módosítások az agrárgazdaság legális foglalkoztatóinál – tekintettel arra, hogy itt a munkabérek jellemzően a nemzetgazdasági átlag alatt vannak – jelentős többletköltséget, növekvő belső bérfeszültségeket okoztak.

Különösen hátrányosan érintette az agrárgazdaságot az Szja kedvezmények megszüntetése, mivel az általános tehernövekedésen túl megszűntek az olyan jól működő adókedvezmények is, mint pl. a közösségi alpból adható adómentes juttatások. Ugyanakkor a termőföldből átminősített ingatlanok értékesítését extra (háromszoros) adó sújtja.

Megszűnt a társas-vállalkozásokat terhelő 4%-os külön adó, a társasági adó általános mértéke pedig 16-ról 19%-ra emelkedett. 500 millió forint adóalapig ugyanakkor kedvezményes, 10%-os adókulcs lépett életbe.

A költségvetési hiány csökkentésének érdekében az általános forgalmi adó kulcsát 25%-ról 27%-ra emelték, amivel Európa legmagasabb áfa kulcsa van Magyarországon érvényben. A MOSZ kezdeményezte, hogy a 18%-os áfa kulcsba tartozó élelmiszerek körét bővítsék, amit azonban elutasítottak.

Az áfa kulcs növelésére az élelmiszergazdaságban olyan időszakban került sor, amikor a hazai fogyasztás évek óta stagnál, illetve csökken, ami a megnövekedett világpiaci árak érvényesítését a fogyasztók irányába egyre nehezebbé teszi. A magas élelmiszer infláció mellett a magas áfa-kulcs ösztönzőleg hat a fekete kereskedelemre, a számla nélküli forgalomra, melynek mértékét a kormányzat az élelmiszergazdaságban 30%-os mértékűre valószínűsíti. Ahhoz, hogy ebben érdemi változás következzen be, nem elég „az áfa beszedés hatékonyságának javításáról” szóló újabb és újabb, a tisztességes, legális vállalkozásokat sújtó intézkedések bevezetése (2,5 millió forint visszaigénylés felett tételes áfa ellenőrzés, a pénztárgépek és a NAV online összekapcsolása stb.) hanem elengedhetetlen az élelmiszerek áfájának általános csökkentése.

A gabona exportszállításokra alapozott áfa csalások egyre növekvő száma zavart okozott a gabonakereskedelemben, de feltűnt a hatóságoknak is. Az adózási szabályok pontosítása és a csalást szervező és elkövető kereskedők számonkérése helyett a NAV a gabonatermelőkre hárította az áfa megfizetésének kötelezettségét. A MOSZ sérelmesnek tartotta a felelősség áthárítását, ezért jogszabály módosítást kezdeményezett, valamint az Alkotmánybírósághoz fordult. A bírósági szakaszba került ügyekben az érdekképviselő jogi tanácsadással és konzultációk szervezésével nyújtott segítséget.

A feketegazdaság elleni küzdelemre való hivatkozással 2012. július 1-jétől a kormány kétéves időtartamra bevezette egyes gabonafélék értékesítésénél az ún. fordított áfát. Ennek lényege, hogy az eladó „áfa-mentesen” értékesíti terményét, míg a vevő bevallásában az áfát mind befizetési kötelezettségként, valamint levonható vagy visszaigénylő tételként szerepelteti. A fordított áfa ugyanakkor nem alkalmazható abban az esetben, ha ún. különleges áfa adófizetői státuszban van akár a vevő, akár az eladó. Nem vonatkozik pl. a kompenzációs felárat alkalmazó termelői kör értékesítése esetén, mint ahogy nem alkalmazható az unión belüli export esetén sem.

A MOSZ álláspontja szerint a fordított áfa nem jelent megoldást az értelemszerűen számla nélkül működő fekete kereskedelemre, ugyanakkor jelentős likviditási hátrányt és emiatt költség-többletet jelent a tisztességes gabonaértékesítőknél. Ezzel együtt a gabona vonatkozásában a MOSZ a fordított áfát tudomásul vette, bízva abban, hogy ez megoldást jelenthet az unión belüli ún. export-áfa körül kialakult helyzetre. Sajnos mivel az értékesítés ebben az esetben „különleges adójogi státuszt keletkeztet” a fordított áfa nem jelent megoldást. Éppen ezért a MOSZ újra kezdeményezte, hogy az áfa törvény kerüljön módosításra.

A kormány legújabb javaslata szerint a fordított áfát az élősertés és hasított félsertés értékesítésre is ki kívánják terjeszteni. Ez a legális sertéstartóknak elfogadhatatlan, mert a likviditásukat olyan mértékben rontaná, ami megkérdőjelezné finanszírozásuk fenntarthatóságát. A MOSZ határozottan tiltakozott a kiterjesztés ellen.

Nem teljesültek a kormány „kisadók” csökkentésére vonatkozó ígéretei. A „kisadók” száma nem csökkent, hanem jelentősen nőtt az elmúlt időszakban. Az általános tehernövekedésen túl (pl. tranzakciós adó) számos új adó és díj terheli az gazdálkodókat (pl. élelmiszerlánc felügyeleti díj, kamarai regisztrációs díj és tagdíj, chipsadó stb.). Néhány irreális kezdeményezést, mint pl. a katasztrófavédelmi

hozzájárulási díjat a MOSZ tiltakozására sikerült visszavonatni, de ezzel együtt is az ilyen jellegű terhek jelentős mértékben növekedtek.

A kormány folyamatosan csökkenti az önkormányzatok támogatását, miközben különböző törvény-módosításokkal lehetővé teszi számukra, hogy kieső bevételeiket helyi adók kivetésével kompenzálják. Különösen az állattenyésztő telepeket hozza nehéz helyzetbe az a törvény-módosítás, amely – a MOSZ tiltakozása ellenére – lehetővé tette, hogy az önkormányzatok telekadót vethessenek ki az állattartó telepekre, valamint az azokat kiszolgáló speciális építményekre (csűrökre, gabonaszínekre, kazal-helyekre, mérlegházra, silótérre stb.).

Nem történt előre lépés az ágazaton belül az adórendszerben, a társas vállalkozások versenyhátrányát okozó diszkriminációk megszüntetésében. Miközben a kormány több területen a mezőgazdasági társas vállalkozások gazdasági alapjait támadja, nem veszi figyelembe, hogy ezek fizetik az ágazatból befolyó közterhek döntő részét.

15. táblázat

A termelési érték, a területalapú támogatások és a közteherfizetés megoszlása a mezőgazdasági szereplők között (2010)

Megnevezés	Termelési érték		Területalapú támogatás (SAPS)		Közteherfizetés	
	Milliárd Ft	%	Milliárd Ft	%	Milliárd Ft	%
Társas vállalkozások	1264	61	111	44	91	86
Egyéni vállalkozók, őstermelők	817	39	140	56	15	14

Forrás: Agrárgazdasági jelentés 2010., MVH, NAV

A táblázat adatai jól mutatják azt az aránytalanságot, ami a bruttó termelési értékhez való hozzájárulás, a közteherfizetés és a SAPS támogatásból való részesedésben a társas vállalkozások és az egyéni gazdaságok között fennáll. A MOSZ által régóta hangsúlyozott követelés, hogy az adórendszert a különböző szektorok között versenysemlegessé kell tenni, nem vitatva, hogy erről a nem árutermelő mezőgazdaságot le kell választani.

4. Mezőgazdasági hitelezés

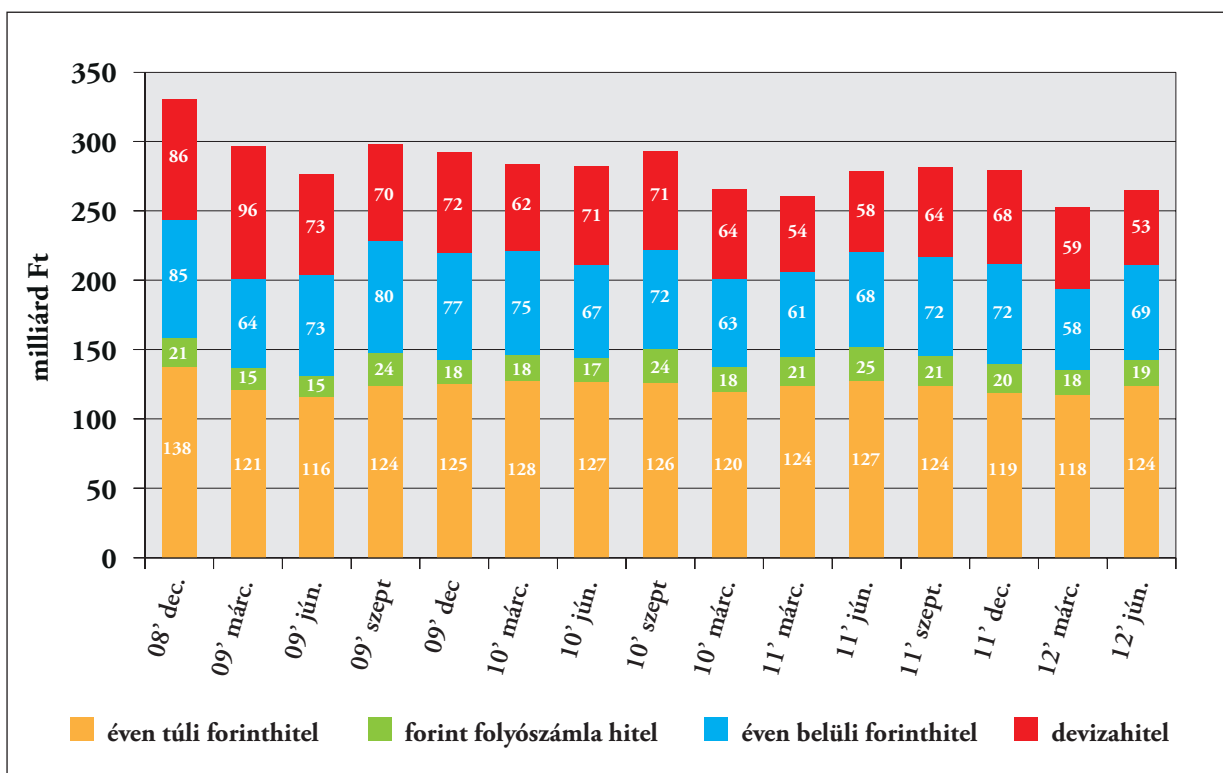
A pénzügyi szektor hitelezési aktivitása 2008. végétől a nemzetgazdaság egészét tekintve is jelentős mértékben romlott. A válság megjelenésével a hitelkamatok emelkedni kezdtek, megszigorodtak a hitelhez jutás feltételei. A bankok visszafogott hitelezésében azonban a gazdasági okok mellett

nagymértékben a gazdaságpolitikai intézkedések, mint a bankadó, a végtörlesztés, illetve a tranzakciós illeték játszották a fő szerepet. A válság elhúzódásával a hitelezési feltételeket illetően javulás nem tapasztalható.

A **mezőgazdasági hitelek** a nem pénzügyi vállalatoknak nyújtott hitelek állományának nagyjából 4 százalékát teszik ki, ami nagyságrendileg 250 milliárd forintot jelent. A mezőgazdaságban a devizakitettség mértéke alacsonyabb a nemzetgazdasági átlagnál, jellemzően – a forint árfolyamától függően – 20-25 százalék körül mozog. A hitelkeresleti hangsúly a devizáról a forintra helyeződött át az elmúlt időszakban.

2. ábra

A mezőgazdaság hitelállománya

Forrás: MNB

A teljes mezőgazdasági hitelfortfolio minősége a bankok megítélése szerint a válság miatt – a többi nemzetgazdasági ághoz hasonlóan – folyamatosan romlik. Ugyanakkor az áruterelő mezőgazdaság hitelezése az elmúlt pár évben a többi nemzetgazdasági ághoz viszonyítva relatíve jobb pozícióban került. A rendszerváltást követően a bankok a mezőgazdaságot még kockázatos szektornak minősítették, azonban ez a megítélés megváltozott, ami leginkább az uniós támogatási rendszernek köszönhető. Megváltozott a finanszírozási gyakorlat, a pénzügyintézetek a beruházási hitelek kihelyezéséről a támogatások leszámítolásának, illetve a támogatások fedezetként való bevonásának irányába mozdultak el.

Az új pénzügyi termékeknel az előfinanszírozott összeg a területalapú támogatások 200–400%-át is elérheti, az ügyfélminősítéstől függően forinthitel esetén jellemzően évi 12%, euró alapú hitel esetén 5% kamatterher mellett. A folyamat eredményeként az éven túli hitelek a támogatásfedezettel bíró hitelekre cserélődnek le.

Figyelembe véve, hogy a mezőgazdaság hitelállománya mintegy 250 milliárd forint, a SAPS összegének 100%-os előfinanszírozása, illetve biztosítékként történő bevonása – amelynek teljes összege mintegy 270 milliárd forint – fedezetet nyújt a mezőgazdaság teljes hitelállományára. Ezen átrendezés alapján úgy tűnik, hogy a működéshez, illetve a likviditás biztosításához szükséges források a mezőgazdasági szereplők számára – a nemzetgazdaság többi szereplőjéhez képest kedvezőbb feltételek mellett – a jövőben is hozzáférhetőek lesznek. Emellett a hitelképesség szempontjából gyengébb ügyfelek is hozzájuthatnak – kamatfelár mellett – a szükséges rövid lejáratú forgóeszköz hitelekhez. Az EMVA beruházások finanszírozása is megoldott, mivel a pénzintézetek szívesen vesznek részt az uniós társfinanszírozással megvalósuló beruházások hitelezésében. Az egyes pénzügyi szereplők magatartása eltérő, ugyanakkor a takarékszövetkezetek – a beruházás jellegétől függően – jellemzően alacsonyabb biztosítékhányaddal is megelégednek.

Az új földtörvény jelentős változásokat okozhat a hitelezésben. A birtokméret korlátozásával, illetve a földhasználat bizonytalanná válásával a mezőgazdaság hosszú távú finanszírozása nehezebbé válik, jelentősen megnő a hitelezés kockázata. A bankok a hitelezésnél várhatóan figyelembe veszik majd a haszonbérleti szerződések időtartalmát és lejáratuk időpontját.

A kormányzati kommunikáció visszatérő eleme egy **agrárbank** létrehozása. A törekvés nem új, ugyanis Magyarországon voltak már agrárbankok a nyolcvanas évek végén is. Ezek gyakorlatilag a pénzügyi szolgáltatások teljes körével foglalkoztak, jelentős piaci súlyuk azonban csupán egy speciális területen, a mezőgazdasági és élelmiszeripari konstrukciós hiteleknel volt, ami végül megszűnésükhöz is vezetett.

A kormány 2012. áprilisában úgy döntött, hogy több tízmilliárdos forráskerettel létrehoz egy állami tulajdonban lévő agrárbankot, amelynek feladata kizárólag a mezőgazdasági, erdészeti, természet- és környezetvédelmi célú beruházások forráshoz juttatása és az ágazat finanszírozása lesz.

A kormány a Takarékbank irányításhoz szükséges, német tulajdonban lévő részvényt megvásárlásával kívánja garantálni a kitűzött céloknak a szándékainak megfelelő módon történő végrehajtását. A Takarékbank közgyűlésének jóváhagyásával lényegében minden akadály elhárult az elől, hogy a **Magyar Fejlesztési Bank** (MFB) megvásárolja a német DZ Bank birtokában lévő 38 százalékos részvényt, így a létrejövő agrárbank a takarékszövetkezetek fiókhálózatán keresztül, az MFB forrásait használva láthatja majd el feladatát.

A MFB jelenleg is fontos szereppel bír az agrárfinanszírozásban. A 250 milliárd forintot kitevő mezőgazdasági hitelállomány közel 10 százaléka származik MFB forrásból. Az agrárhitel portfólióról elmondható, hogy a beruházási, fejlesztési hitelek kifutóban vannak. Az egyetlen, jelenleg még elérhető fejlesztési program az Új Magyarország Agrárfejlesztési Hitelprogram, melynek keretkihasználtsága 63 százalékos. A keret kimerülésével, vagy a program 2013. december 31-i lezárultával az MFB termékínálatában kizárólag „de minimis” támogatást tartalmazó, valamint piaci kamatozású programok lesznek. Az elmúlt időszakban az MFB több hitelprogramot is indított – mint például a belvízkárt

szenvedett termelőket segítő forgóeszköz hitelprogram, vagy az állattartók likviditását javító forgóeszköz program, amelyek azonban „de minimis”-ként kerültek meghirdetésre, így csupán egy szűk termelői kör számára érhetőek el. A „de minimis” kamattámogatású hitelek terjedésének köszönhetően a MFB szerepe csökken az agrárhitelezésben. A még meglévő hitelek lejártával szerepét átveszik a támogatás leszámítoláson alapuló konstrukciókat kínáló bankok és pénzüzetek.

A kormány agrárintézkedéseinek egyik sarkalatos pontja volt a Széchenyi Kártya Program mezőgazdaságra történő kiterjesztése. Az **Agrár Széchenyi Kártya Konstrukció** azonban jelentős csúszással, csak 2011. szeptemberében vált elérhetővé. A program keretében a KKV-nak minősülő mezőgazdasági vállalkozások és természetes személyek kamattámogatott folyószámlahitelt vehetnek igénybe, melyhez 2 százalékpont állami kamattámogatás és az Agrár- Vállalkozási Hitelgarancia Alapítvány (AVHGA) által vállalt éves garancia díjának 50%-ig terjedő támogatás kapcsolódik. Ugyanakkor, mivel a hitelprogramot nem fogadtatták el Brüsszelben, a kamattámogatás és a kezességvállalási díjtámogatás agrár „de minimis”-nek minősül. A konstrukcióhoz emellett magas költségek is (regisztrációs díj, kártya díj, különdíj, stb.) társulnak.

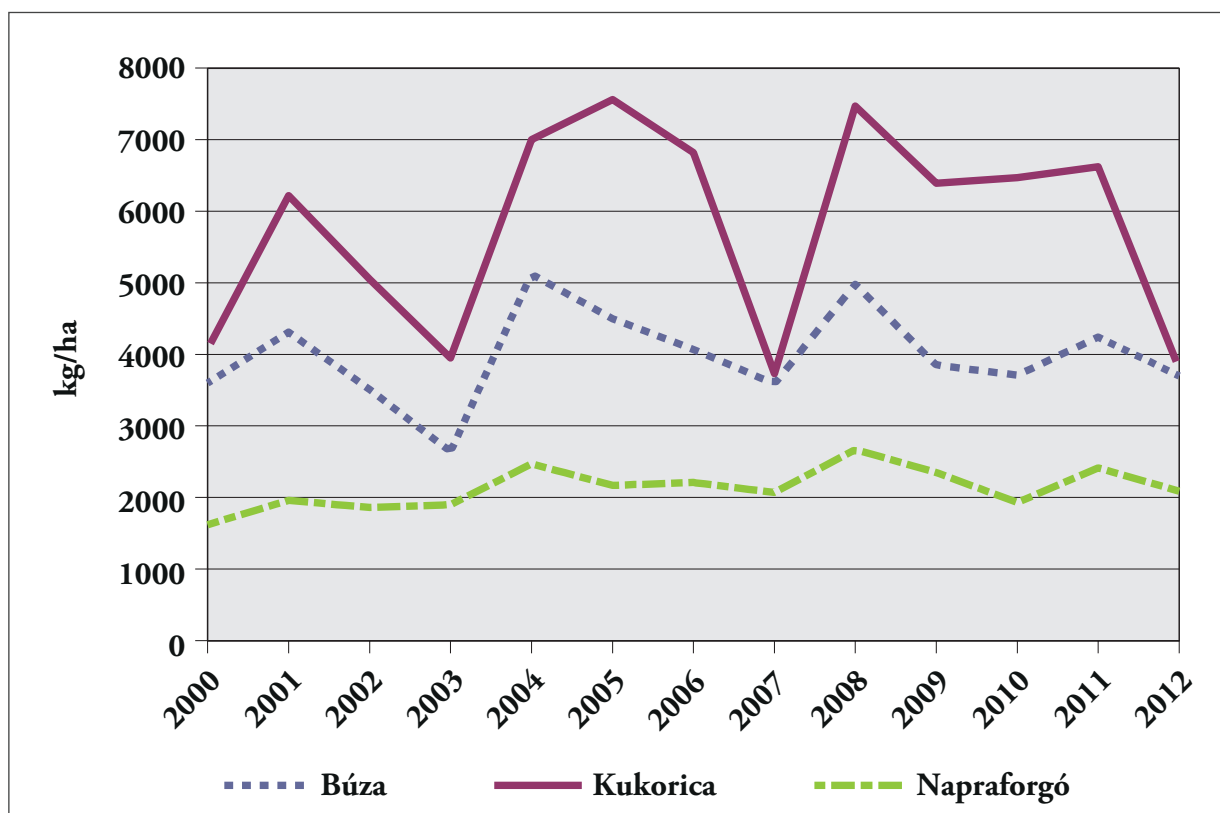
A MOSZ azért, hogy a tagjai számára a csökkentett összegű regisztrációs díj melletti igénylés lehetőségét biztosítsa, a KA-VOSZ Zrt. társult szervezetévé vált. A MOSZ a szigorodó hitelezési feltételek és a csökkenő hitelkínálat közepette a likviditási gondok enyhítését segítő egyik lehetséges eszközként már korábban is szorgalmazta a Széchenyi Kártya Program kiszélesítését. A bevezetett konstrukció azonban nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket: a működés egy éve alatt mindössze 479 igénylést hagytak jóvá, összesen 2,8 milliárd forint hitelkerettel.

Az előző évtizedben még népszerű, kifejezetten a mezőgazdasági szereplők számára elérhető forgóeszköz hitelezési mód, a **közraktár-hitelezés** rendkívüli mértékben visszaszorult. A közraktározott termények értéke a 2007. évi 300 milliárd forintról napjainkra 100 milliárd forint alá esett vissza. Jelenleg csupán három közraktár működik Magyarországon. Emellett a 70-80 százalékos finanszírozási arány jóval alatta marad a 2008. előtti, a terményérték 95 százalékát kitevő aránynak. Mindezek oka a bankok felelőtlen kockázatvállalásával, a 2007. évi csalásokkal és visszaélésekkel összefüggésbe hozható események. A közraktározás újbóli felfutása érdekében a MOSZ többször kezdeményezte, hogy a közraktárak biztonságos működését garantáló keretrendszert alakítsanak ki. A közraktározás érdemi újraindításához szükséges kormányzati intézkedések azonban idáig nem születtek, pedig az árufedezet alapú hitelezés növeli a termelők biztonságát. Megkönnyíti a szezonális ingadozások pénzügyi áthidalását és ez által megóvja – elsősorban a kistermelőket – a kényszerértékesítés negatív hatásaitól.

5. Kockázatkezelés

A mezőgazdaság rendszerváltás utáni leépülése, illetve a klímaváltozás nyomán egyre gyakoribbá váló szélsőséges időjárási körülmények következtében a magyarországi terméseredmények rendkívüli ingadozása figyelhető meg az elmúlt években.

A búza, kukorica és napraforgó termésátlagának alakulása, 2000-2012 között

Forrás: KSH

A kilengések fokozódása következtében egyre sürgetőbbé vált egy hatékony és igazságos kockázatkezelési rendszer kialakítása.

A nemzeti agrárkár-enyhítési rendszer 2007-ben indult. Az önkéntes alapon működő rendszer azonban nem váltotta be a reményeket, mivel a termelők csupán elenyésző hányada, körülbelül hat százaléka csatlakozott a rendszerhez. Ezért a résztvevői kör biztosítása érdekében a kárenyhítés szabályait módosították. A kis- és középvállalkozásnak minősülő jogi személyek, illetve a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek és az egyéni vállalkozók számára kötelezővé, míg a mezőgazdasági őstermelőknek továbbra is saját döntésüktől függővé tették a kárenyhítési rendszerbe történő belépést. Ez a módosítás a résztvevői kört 30-35 ezer mezőgazdasági termelőre növelte, az összes terület mintegy 57%-át képviselve. Ugyanakkor ez az újraszabályozott agrárkár-enyhítési rendszer sem tudta ellátni a feladatát. A termelői és az állami hozzájárulások alacsony volta továbbra is lehetetlenné tette a nagy kiterjedésű katasztrófákakáró kezelését.

A kormány 2011-ben új kárenyhítési koncepciót készített, melynek eredményeként egy két pilléren nyugvó kockázatkezelési rendszert vezettek be 2012 ősztől.

Az első pillér legnagyobb újjátása abban rejlik, hogy a részvételt minden olyan a növénytermesztési és kertészeti ágazatban érintett termelőre kiterjesztették, aki az MVH-hoz benyújtandó egységes kérelmében meghatározott mértékű termőterületet jelent be. Ezt a MOSZ évek óta szorgalmazta, ugyanakkor ez korántsem elégséges feltétel a kárenyhítési rendszer kielégítő működéséhez. Ahogy a MOSZ a résztvevők körének kibővítése mellett mindig is hangsúlyozta, szükség lett volna az alap egyszeri, megfelelő szintű feltöltésére is.

A bevezetett második pillért a mezőgazdasági üzleti biztosítások támogatása alkotja. Ebben a termelők önkéntes alapon vesznek részt. A termelők az agrárszférában működő üzleti biztosítók speciális biztosítási termékeiket, ún. csomagbiztosításait vehetik igénybe. Ezek díjához legfeljebb 65%-os, uniós forrásból származó támogatás vehető igénybe. A támogatások forrásának összege rendkívül alacsony, ráadásul az egy gazdálkodónak járó kárenyhítés összege a kárenyhítést igénylők számától függően változik, kiszámíthatatlanná téve ezzel a rendszert. A biztosítási díjtámogatás önmagában nem elvetendő, ugyanakkor a VM által megvalósított csomagbiztosításokkal működő rendszer a jelek szerint nem működőképes. A biztosítási díjtámogatás kapcsán csupán 1800 biztosítási szerződést adtak be az MVH-hoz, aminek az oka, hogy a rendszer nem alkalmazkodik a termelők igényeihez. A csomagbiztosítás egy-egy típuson belül túl sok kárnemre terjed ki, ami miatt a konstrukcióban való részvétel költsége magas, másrészt a konstrukcióhoz kapcsolódó támogatás mértéke előre megjósolhatatlan. A csomagbiztosítások igénybevételét tovább drágítja, hogy a vagyont biztosításokat 10%-os adóval terhelik meg 2013-tól.

Súlyos gond, hogy az új kockázatkezelési rendszernek sem részese az állattenyésztés, pedig itt a folyó termelő felhasználás több mint 60 százalékát a takarmány teszi ki. A növénytermesztést érintő nagyarányú termékkiesés – ahogy a 2012. év példája is mutatja – súlyos feszültségeket és jövedelem kiesést okoz az állattenyésztésben.

A kockázatkezelés az EU-ban is felértékelődik, ezért 2013. után prioritásként kezelik. A az időjárási kockázatok mellett a piaci kockázatok is beemelik a kárenyhítési rendszerbe. Az előttünk álló időszak egyik fontos feladata, a piaci kockázatok kezelő rendszer – az uniós szabályok alapján – saját körben történő megszervezése.

6. Bürokráciacsökkentés

A mezőgazdaságot sújtó bürokrácia állandó téma a MOSZ fórumain. A Nemzetgazdasági Minisztérium adatai szerint az uniós országok közül Magyarországon kiemelkedően magasak a bürokráciához köthető vállalkozói költségek, a GDP-hez viszonyítva az Unió átlagának háromszorosát teszik ki. Az elmúlt években több program is indult (pl. Zöldkönyv), hogy a tarthatatlan helyzetet megváltoztassák, eddig kevés eredménnyel. 2011. év elején a kormány a Széll Kálmán terv részeként bürokrácia-csökkentő programot hirdetett meg (kötelező könyvvizsgálói értékhatár 200 millió Ft-ra emelése, átutalások egyszerűsítése, adóbevallások gyakoriságának csökkentése stb.), amely számításai szerint első lépésben 105,2 milliárd forinttal csökkentette volna a mikro, kis- és középvállalkozások adminisztrációs terheit. A programot, szintén a Széll Kálmán terv részeként egy további 400 milliárdos csökkentést

célzó program követte. Ez utóbbi elemeit a kormány a vállalkozásokkal, illetve a vállalkozásokat képviselő szervezetek bevonásával igyekezett kialakítani, melyre egy országos konzultációt szervezett „Egyszerű Állam” néven.

A MOSZ a kezdetektől részt vett a konzultációs folyamatban, az agrárágazatot érintő intézkedéseket kezdeményezve, úgy mint a költséges földhasználati nyilvántartási rendszer megszüntetése, a pályázati rendszerek egyszerűsítése, a párhuzamos és felesleges adatszolgáltatások megszüntetése, a környezetvédelmi előírások egyszerűsítése és a hozzájuk kapcsolódó költségek csökkentése, valamint a hatósági díjak és eljárások felülvizsgálata. Néhány területen, különösen az UMVP vonatkozásában történt némi előrelépés a vállalkozói adminisztrációs terhek csökkentésében, azonban a program végrehajtása rendkívül lassú, számos esetben elmaradt a kitűzött határidőtől. Több, különösen a VM hatáskörét érintő ügyben nemhogy csökkent, hanem egyenesen nőtt a bürokrácia (mint pl. a légi növényvédelem, energia bevallás, stb.). Nem segíti a bürokrácia ellen folytatott harcot az sem, hogy folyamatosan új adók, díjak kerülnek bevezetésre (pl. tranzakciós illeték, élelmiszerlánc felügyeleti díj stb.), amelyek nem csak a vállalkozások anyagi terheit növelik, hanem a jelentős adminisztrációs tehernövekedést is jelentenek. A kormány szándékai ezzel éppen ellentétesek voltak, a kis adók megszüntetését és a bürokrácia csökkentését ígérték a vállalkozásoknak.

A MOSZ kezdeményezésére a mezőgazdaságban felhasznált gázolaj utáni jövedékiadó-visszatérítés feltételeiben és szabályaiban 2013. január 1-től jelentős változások történnek. A termelők a gázolaj jövedékiadó-visszatérítési igényeiket közvetlenül a Nemzeti Adó- és Vámhivatalhoz adják be. Ennek köszönhetően a termelők mentesülnek például a földhasználati lapok benyújtási kötelezettsége alól, ami jelentős költségmegtakarítást eredményez. A kormányhatározat a valódi egyszerűsítés érdekében egyértelműen feladatul tűzi ki a mezőgazdaságban felhasznált gázolaj utáni jövedékiadó-visszaigénylés egyszerűsítését a MEPAR alapú egységes terület alapú támogatási kérelemmel egy időben történő benyújtás lehetővé tételével. A visszaigénylés rendszere azonban továbbra is földhasználati nyilvántartás alapú maradt. A bürokrácia növekedéssel jár, hogy a VM újraértelmezte a jogosult földhasználó fogalmát az MVH felé történő földhasználat igazolásakor. Ez különösen az osztatlan földtulajdont használókra ró jelentős többlet adminisztrációt, de számos más területen is többlet kötelezettséggel és költséggel jár.

További aggodalomra ad okot, hogy a földtörvény tervezet a földhöz kapcsolódó bürokrácia növekedését is magában hordozza az adásvételi, illetve a haszonbérleti szerződések kötelező hatósági jóváhagyásán keresztül.

IV. Mezőgazdasági ágazatpolitika

A főbb ágazatokat érintően a 2009. évi Kongresszus óta eltelt időszakban a gazdálkodóknak nem csak jelentős uniós és hazai szabályozás és támogatásbeli változásokkal kellett szembenézniük, hanem a szélsőséges időjárási viszonyokkal és felvásárlási áringadozásokkal is meg kellett küzdeniük. Az elmúlt évek beruházásainak, fejlesztéseinek köszönhetően a termelés műszaki feltételeiben jelentős változás következett be, javítva a fenntarthatóbb mezőgazdasági termelés feltételeit.

1. Növénytermesztés

A növénytermesztés jelentősége egyre inkább felértékelődik. Az élelmiszer stratégiai fontosságúvá válása mellett a növénytermesztés termékeit egyre szélesebb körben alkalmazzák alternatív célokra, mint például energiatermelés vagy egyéb ipari célú felhasználás. A versenyképes, fenntartható növénytermesztéshez azonban nem elegendők Magyarország kiváló természeti adottságai. Az ágazat sikeréhez folyamatos fejlesztésre, beruházásra, megfelelő piacbefolyásoló eszközökre és kiszámítható, stabil jogi környezetre van szükség. Az elmúlt időszak lépései, mint a stabil földhasználatot veszélyeztető új földtörvény tervezet benyújtása azonban ellentétes irányba hatnak, elbizonytalanítva az ágazatban dolgozó társas vállalkozásokat és az árutermelő gazdálkodásban érdekelt egyéni vállalkozókat is.

Az elmúlt három-négy évet szélsőséges időjárási viszonyok jellemezték. 2009. aszályos nyarát követően az év második felében és 2010-ben a sokévi átlagot jelentősen meghaladó mennyiségű csapadék okozott gondot. A 2011-es év azonban újra csapadékban szegény volt, így az országban egyszerre jelentett problémát az előző évről visszamaradt belvíz és az aszály. Mivel 2011. őszétől már szinte seholl hullott jelentős mennyiségű csapadék, a 2012. évi aszály által okozott károk hatványozottan érvényesültek. A talaj előkészítést, a vetési és a betakarítási munkákat sokszor nem tudták kellő időben és minőségben elvégezni.

A termelési eredményeket a túl sok, vagy éppen a túl kevés csapadék jelentősen befolyásolta. Az időszakot az egyes kultúrák vetésterületeinek kényszerű arányeltolódása és korábban nem tapasztalt mértékű termélingadozás jellemezte.

A szélsőséges időjárás problémákat okozott a termelők és felvásárlók szerződéses kapcsolataiban is. 2009-ben a jó terméseredmények és a szerződésekben korábban rögzített árakhoz képest alacsonyabb piaci árak miatt sok felvásárló csak alacsonyabb árakon vásárolta meg a terményeket. 2010-ben és 2011-ben a termelők a csapadékos időjárás miatt nem tudták szállítani a szerződésben vállalt mennyiségeket, a kereskedők pedig kérték a vis maior miatt meg nem termelt termény pótlását. Ekkor – az érdekképviseltek közös fellépésének köszönhetően – módosult az agrárrendtartási törvény, melynek értelmében a felvásárlóknak már el kell fogadniuk a vis maiorra való hivatkozást. A módosítás azonban csak termékértékesítési szerződéskötés esetén nyújt megfelelő védelmet. Ebből kifolyólag a MOSZ több ízben felhívta tagjai figyelmét, hogy termékértékesítési szerződést kössenek, azonban a kereskedők sok esetben az adásvételi szerződés megkötéséhez ragaszkodtak.

Az elmúlt időszakban azonban nem csak az időjárási feltételek váltak kiszámíthatatlanná, hanem az árak ingadozása révén a piaci viszonyok is. A két tényező tulajdonképpen összefügg, mivel az említett szélsőséges időjárás ingadozó hozamokat és tervezhetetlen árakat eredményezett. A közösségi piacbefolyásolás fontos eszköze az intervenciók rendszer, amely kínálati piac esetén nyújt biztonságot a termelőknek. A termelési költségek, ráfordítások folyamatosan emelkedtek az elmúlt időszakban és ez a tendencia várhatóan a jövőben is folytatódik. A gabona intervenciók ára nem követte a termelési költségek emelkedését. Erős keresleti piac esetén a hazai élelmiszeripar és állattenyésztés alapanyag-ellátásának biztosítása érdekében indokolt egy közös gabona tartalékolási rendszer kialakítása is.

1.1 Gabonaágazat

Az elmúlt évek változatos időjárása következtében az őszi kalászosok terméseredményei meglehetősen hullámzó képet mutattak.

16. táblázat

A búza és a kukorica vetésterülete, termésátlaga, összes termésmennyisége 2009-2012 között

Megnevezés	Év	Betakarított terület (ezer ha)	Termésmennyiség (ezer t)	Termésátlag (t/ha)
Búza	2009	1 146	4 419	3,9
	2010	1 011	3 745	3,7
	2011	978	4 107	4,2
	2012	1 081	4 008	3,7
Kukorica	2009	1 177	7 528	6,4
	2010	1 079	6 985	6,5
	2011	1 230	7 992	6,5
	2012	1 144	4 438	3,9

Forrás: KSH

A kukorica termésmennyisége nagy eltérést mutat az egyes évek viszonylatában. A 2012-es évet leszámítva a termésátlagok kiegyenlített képet mutattak, ugyanakkor a betakarított területek nagysága – elsősorban a vetésterületek alakulásának az időjárási viszonyok miatti kényszere miatt – nagyon ingadozó volt. A búza betakarított területének nagysága és a termésmennyiségének alakulása a kukoricához képest ugyan egyenletesebb képet mutat, a hozamok alakulása azonban az egyes évek között nagyobb eltérést eredményezett.

A gabonafélék, a búza és a kukorica külkereskedelmi termékforgalma

Termék	Forgalom iránya	Mutató	2009	2010	2011	2012*
Gabona	export	millió Ft	265 235	301 831	361 343	261 053
		ezer t	6 531	6 620	5 645	3 902
	import	millió Ft	22 298	22 784	32 041	18 425
		ezer t	194	238	279	133
Búza	export	millió Ft	71 062	94 355	78 757	36 397
		ezer t	1 876	2 181	1 309	600
	import	millió Ft	2 106	4 074	4 988	1 635
		ezer t	64	83	73	28
Kukorica	export	millió Ft	181 793	189 072	249 893	216 259
		ezer t	4 362	4 050	3 761	3 184
	import	millió Ft	11 867	13 250	16 907	11 831
		ezer t	45	98	101	59

Forrás: KSH (nettó súly kg-ban és határparitákos érték forintban) *2012. január-június

A gabonaexport mennyisége 2011-től érzékelhetően csökkent. Ennek okai leginkább a kisebb termés-mennyiségből, illetve meghatározott növények esetén a hazai felhasználás bővüléséből adódtak. A gabona export értéke 2011-ben volt a legmagasabb, ekkor értéke meghaladta a 361 milliárd forintot, amiből a kukorica export önmagában majdnem 250 milliárd forintot tett ki. A 2012. évi termés – főként a kukorica esetében – kisebb export árualapot biztosít.

**A gabonafélék költség-és jövedelemhelyzete a meghatározó
árutermelő gazdaságok esetében**

Megnev.	Év	Átlaghozam (t/ha)	Értékesítési átlagár (Ft/t)	Főtermék önköltsége (Ft/t)	Közvetlen állami támogatások (Ft/ha)**
Búza	2009	3,9	30 022	37 061	49 401
	2010	3,7	41 556	42 716	55 632
	2011	4,2	51 714	39 502	66 630
	2012*	3,7	61 000	45 000	71 000
Őszi árpa	2009	3,9	27 114	35 879	49 753
	2010	3,4	30 448	42 235	58 637
	2011	4,1	45 999	38 006	69 173
	2012*	3,8	58 000	41 000	73 000
Kukorica	2009	6,4	27 773	28 371	48 991
	2010	6,5	38 292	30 471	52 384
	2011	6,5	48 250	31 423	62 824
	2012*	3,9	57 000	53 000	69 000

Forrás: KSH, AKI *KSH-s és becült adatok **Közvetlen állami támogatás: minden olyan támogatás, mely az ágazathoz kapcsolható (SAPS, AKG, stb.).

Az **értékesítési árak** növekedése ellenére 2010-ben az árak a gabonafélék esetében – a kukorica kivételével – elmaradtak a termelési költségek nagyságától. Az alacsony értékesítési árakból következő jövedelemhiányt a meghatározó árutermelő gazdaságok átlagában csak a támogatásokkal sikerült kompenzálni. 2011-ben és 2012-ben az értékesítési árak meghaladták az önköltséget, azonban a terület és hozam kiesések miatt az ország különböző pontjain termelő gazdaságoknál differenciált mértékben keletkezett jövedelem.

A **gabonaágazatban** 2009. után több változás is történt. Egyrészt megszűnt a GOFR top-up támogatás, másrészt átalakult az intervenció korábbi rendszere. A közösségi felvásárlást alapesetben továbbra is csak a búza esetén lehet alkalmazni, az Európai Unióban összesen 3 millió tonnáig, 101,31 eurós tonnánkénti referencia áron. A kukorica, árpa, hántolatlan rizs esetében és a búza 3 millió tonna feletti mennyiségénél a Bizottság, amennyiben a piaci helyzet szükségessé teszi, megnyithatja az intervenciót és pályázati eljárás útján sor kerülhet a felvásárlásra.

A MOSZ alapvető fontosságúnak tartja, hogy az intervenciók rendszer mindaddig fennmaradjon, amíg nem jön létre a természeti és piaci kockázatok, valamint a jövedelem ingadozások kezelésére a jelenlegi rendszernél nagyobb biztonságot nyújtó kockázatkezelési rendszer. A termelési költségek folyamatos emelkedése miatt indokolt a gabona intervenciók árának emelése. Szükség van a közraktári rendszer működését biztosító jogi és intézményi feltételek megerősítésére.

Az elmúlt években szélsőségesen ingadozó hozamok és értékesítési árak miatt szükség van a termelők biztonságának erősítésére. A KAP reform lehetővé teszi, hogy az áringadozások következményei mérséklése érdekében kockázati alapokat hozzanak létre. Ennek alapján a MOSZ kezdeményezi, hogy a gabonatermelők számára egy jövedelem kiegyenlítő Kockázati Alapot hozzanak létre. Az Alap forrása az uniós és nemzeti költségvetésre, valamint termelői befizetésekre épüljön. Az Alap működtetését az Európai Unió piacsabályozási és kockázatkezelési irányelveinek megfelelően kell kialakítani.

2013. január 1-jétől életbe lép az **új búzaszabvány**, melynek célja, hogy a minőségi követelményrendszer jobban igazodjon a nemzetközi gyakorlathoz. Az új szabvány legfontosabb változása, hogy az eddigi négy malmi és két durum búza kategória helyett három malmi (prémium, malmi I és II) és egy durum búza kategóriát tartalmaz. A MOSZ támogatta a prémium búza kategóriájának erősítését, kiállt viszont amellet, hogy a többi búzategória minőségi paraméterei a szükséges mértéknél jobban ne szigorodjanak. Külföldre történő értékesítéskor a minőségi paramétereket szinte minden esetben a külföldi felvásárló igénye határozza meg, így megítélésünk szerint a szabvány nagyobb hatással van a hazai piacok áralakulására, mint az export értékesítésre.

1.2 Olajos- és fehérjenövény ágazat

Az egyre bővülő keresletnek köszönhetően növekedtek a felvásárlási árak, ami az olajos növények vetésterületének megemelkedéséhez vezetett.

19. táblázat

Olajos növények termesztése Magyarországon

Megnevezés	Év	Betakarított terület (ezer ha)	Termésmennyiség (ezer t)	Termésátlag (t/ha)
Napraforgó	2009	535	1 256	2,4
	2010	502	970	1,9
	2011	574	1 368	2,4
	2012	617	1 276	2,1
Repce	2009	261	579	2,2
	2010	259	531	2,1
	2011	233	527	2,3
	2012	163	400	2,4

Forrás: KSH

A napraforgó betakarított területe 2010. óta folyamatosan növekszik, termésátlaga évről évre közel 0,4 tonnás ingadozást mutat. A repce termésátlaga a napraforgóhoz képest kiegyenlítettebb képet mutat, a betakarítható terület nagyságára azonban az elmúlt évek szélsőséges időjárási viszonyai jelentős csökkentő hatást gyakoroltak.

20. táblázat

Az olajos növények költség-és jövedelemhelyzete a meghatározó árutermelő gazdaságok esetében

Megnev.	Év	Átlaghozam (t/ha)	Értékesítési átlagár (Ft/t)	Főtermék önköltsége (Ft/t)	Közvetlen állami támogatások (Ft/ha)**
Napraforgó	2009	2,4	58 743	69 309	47 467
	2010	1,9	84 950	85 159	47 023
	2011	2,4	112 018	78 020	64 364
	2012*	2,1	128 000	97 730	68 000
Repce	2009	2,2	69 327	75 275	50 422
	2010	2,1	80 598	88 210	51 478
	2011	2,3	120 233	86 544	66 285
	2012*	2,4	135 000	81 495	70 000

Forrás: AKI *KSH-s és becslést adatok **Közvetlen állami támogatás: minden olyan támogatás, mely az ágazathoz kapcsolható (SAPS, AKG, stb.).

A repce és napraforgó jövedelmi viszonyai – hasonlóan a gabonafélékhez – csak 2011-től javultak. 2010-ben az értékesítési árak még elmaradtak a termelési költségektől és csak a támogatásokkal sikerült kompenzálni a jövedelemhiányt. 2011-ben és 2012-ben az értékesítési árak meghaladták az önköltséget, azonban 2012-ben – főként a repce esetében – a terület és hozam kiesések miatt az ország különböző pontjain eltérő mértékben keletkezett jövedelem.

Az elmúlt években a napraforgó és repce export értéke 120-140 milliárd forint között mozgott. A repce biodízel előállítás céljából történő használata miatt megnövekedett kereslet a felvásárlási árakban is tükröződik, aminek köszönhetően javult az ágazat jövedelemtermelő képessége.

A fehérjenövény termelés évek óta stagnál, a 30-40 ezer hektár közötti szója és 20 ezer hektár körüli magborsó termelés a hazai igény töredékét képes csak fedezni. Az importból származó fehérjék minél nagyobb arányú kiváltása érdekében elengedhetetlen egy fehérje program kidolgozása. Legfontosabb elemei a hazai fehérjenövények (szója, borsó, lóbab, csillagfürt stb.) termelési területének növelése, a megfelelő beltartalmú és biztonságos hozamú új fajták nemesítése, illetve az ehhez szükséges kutatások és fejlesztések támogatása. Erősíteni kell a fehérjenövények közösségi támogatását, elő kell segíteni a vetésszervező, vetésszerkezet fehérjenövényekkel való bővítését, a termelésbiztonság növelését a kutatási

eredmények alkalmazásával. Mindez összhangban van az EU törekvéseivel, melyek a tengerentúli fehérjeimport arányának csökkentését, az önellátási szint emelését célozzák.

1.3 Cukorágazat

A cukorrépa betakarított területnagyságának csökkenő tendenciája 2009-ben megállt és 2010-től kezdve enyhe növekedés tapasztalható. Cukorrépa termesztéssel 2009-ben 225, 2010-ben 213, 2011-ben 239 termelő foglalkozott.

21. táblázat

A cukorrépa termesztés alakulása Magyarországon 2009-2012 között

Év	Terület (ha)	Répatermés* (t)	Átlagtermés* (t/ha)	Átvételi cukortartalom (%)	Zöldcukor hozam (t)	Zöldcukor (t/ha)
2009	13 692	746 324	54,2	16,6	119 412	8,7
2010	13 239	795 546	60,1	15,0	127 287	9,6
2011	14 019	844 394	60,2	17,1	135 103	9,6
2012**	17 608	810 000	46,0	16,0	-	-

Forrás: CTOSZ, *16%-os egyenértékű termésre átszámítva **előzetes adatok

Az EU cukorreformja miatt a Közösségen belül termelt cukor mennyisége hatmillió tonnával csökkent. Az EU szerkezetátalakítási támogatással ösztönözte a tagországokat a termelés megszüntetésére és a kvótákról való lemondásra. A magyar cukorkvóta-visszaadás mértéke több mint 75%-os volt (401 824 tonna). Ennek oka többek között, hogy a Bizottság 2006-ban jelentősen megemelte a cukorgyáraknak termelő gazdák kártalanításának mértékét. A hazai termelők részére szerkezetátalakítási támogatás címén 2009. június 30-ával bezárólag több, mint 91,5 millió euró került kifizetésre.

Az elkülönített cukortámogatás maximuma a 2009/2010. cukorévtől számíthatóan 13,1 €/tonna és alkalmazásának lehetősége kiterjedhet 2015. utánra is.

A cukorrépa termesztők kártalanítása nem mindig történt zökkenőmentesen. Többek között a MOSZ fellépésének az eredménye volt, hogy az Észak-dunántúli cukorgyárak bezárását követően az úgynevezett lineáris kvótacsökkentés miatt hátrányt szenvedett, a Magyar Cukor Zrt.-hez tartozó termelők kártalanítása a korábbi 30%-ról 75%-ra nőtt az EU által biztosított kiegészítő diverzifikációs támogatás felosztása során.

A Nemzeti Diverzifikációs Program (NDP) jogszabályai jelentős késéssel kerültek meghirdetésre, a pályázati határidők lejártak, többször módosult a nyertesek köre, az elbírálások 2011. évre is áthúzódtak.

A cukorrépa termelők jelenleg több jogcímen is támogatáshoz juthatnak. A kvótájukat 50%-nál nagyobb mértékben csökkentő tagállamoknak járó – jelenleg is folyósított – közösségi direkt támogatás összesen öt éven keresztül adható a cukorrépa termeszők számára. A támogatás mértéke Magyarország esetében a 2008/2009-es cukorévben 4,9 millió euró (6,8 €/cukorrépa tonna), a 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012 és 2012/2013-as cukorévekben 5,1 millió euró (7,1 €/cukorrépa tonna). Azokban a tagállamokban, ahol SPS rendszer van, ez közvetlenül a cukorrépa termelők részére fizethető ki, azonban a SAPS rendszert alkalmazó tagállamokban a SAPS boríték részét képezi, így ezt nem a cukorrépa termelők kapják.

Magyarország kérésére az EU Bizottsága engedélyezte, hogy a cukorrépa termelés nemzeti forrásból is támogatható legyen, az öt év folyamán összesen 39 675 000 euró keretösszeg erejéig. Ez a 2009/2010 cukorévtől kezdve évente mintegy 11,1 euró/cukorrépa kvóta tonna nemzeti támogatást tesz lehetővé.

A 2014. után megszűnő nemzeti kiegészítő támogatás miatt bizonytalanná válik a magyar cukorrépa termesztés helyzete. Nemzeti támogatás nélkül a cukorrépa termelés nem tartható fenn, ezért nemzeti vagy uniós forrásból meg kell oldani a termelők támogatását.

22. táblázat

Az 50%-ot meghaladó kvótalemondás miatt a cukorrépa termelők nemzeti kiegészítő támogatásának alakulása forintban, 2009-2013 között

Kifizetés éve	Nemzeti kiegészítő támogatás (M Ft)	euró/tonna
2009	1 376 (2008. évi termelés után)	10,8
2010	2 200 (2009. évi termelés után)	11,1
2011	1 180 (2010. évi termelés után)	5,7
2012	800 (2010. évi termelés után)	3,8
2012	1 980 (2011.évi termelés után)	9,5
2013	1 180 (2012.évi termelés után)	5,7

Forrás: CTOSZ

A Nemzeti Diverzifikációs Program (NDP) jogszabályai jelentős késéssel kerültek meghirdetésre, a pályázati határidők lejártak, többször módosult a nyertesek köre, az elbírálások 2011. évre is áthúzódtak.

Az Európai Bizottság tervezete szerint 2015. októberétől megszűnne az uniós cukorkvóta rendszer és a cukorrépa minimum ár. A MOSZ a legtöbb tagállamhoz hasonlóan ellenzi a javaslatot és a kvótaszabályozás 2020-ig történő fenntartását támogatja. A kvótarendszer felszámolásával az uniós cukorpiacon szabad verseny indulna és ez a magyar piac kiszolgáltatottságát tovább növelné. Biztosítani kell, hogy a Horvátországba történő szállítási jogunk a horvát csatlakozást követően is megmaradjon.

1.4 Dohányágazat

A dohány 5000 hektár körüli termőterülete nem meghatározó a növénytermesztésünk szerkezetében. Jelentőségét elsősorban az adja, hogy a hátrányos helyzetű régiókban közel 25 000 embernek jelent jövedelemszerzési lehetőséget. A termelés fenntartása ezért gazdasági jelentőségén túl szociális kérdés is ezekben a térségekben.

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) több éve napirenden tartja a dohánytermesztés alternatíváiról, azok környezeti hatásairól, illetve a különböző adalékanyagok cigarettagyártásban való felhasználásának megtiltásáról szóló javaslatok és irányvonalak megvitatását. A WHO Dohányzás Ellenőrzési Keretegyezmény (FCTC) a dohányzás csökkentését kívánja elérni a dohánytermékekben felhasznált összes adalékanyag és a dohánykeverés megtiltásával. Ennek elfogadása közvetett hatásaként – a Burley dohányfajta és a hagyományos, kevert cigarettamárkák megszűnése miatt – Magyarországon, elsősorban a Nyírségben mintegy tízezer ember ebből származó jövedelmének elvesztését okozta volna. A keretegyezményről szóló vitában a tagállamok eltérően vélekedtek a szabályozás-tervezetről. 2010-ben a WHO uruguayi tanácskozásán azonban az a döntés született, hogy az FCTC ajánlásai nem kötelező jelleggel kerülnek bevezetésre és a Keretegyezményt aláíró országok saját szempontrendszerük alapján dönthetnek a dohánytermékekben felhasználható adalékanyagok korlátozásáról, vagyis továbbra is lehetséges a Burley dohány termesztése. Magyarország és az Európai Unió a rázokást elősegítő adalékanyagok, valamint azoknak az adalékanyagoknak a tiltását támogatja, amelyek toxikus hatásai tudományos bizonyítékokon alapulnak.

Az EU-ban 2009-ben kezdődött meg az Európai Unió Dohánytermék rendeletének (TPD) felülvizsgálata. Ez a rendelet szabályozza többek között a dohánytermékekben felhasználható összetevőket, a csomagolásra vonatkozó előírásokat, illetve a termékek értékesítését. A direktíva felülvizsgálata alapjaiban fogja meghatározni az egész Unió mintegy 300 ezer dohánytermelőjének jövőjét. Jelenleg még bizonytalan, hogy 2014-ig lezárásra kerül-e a felülvizsgálat.

A nemzeti szabályozás legjelentősebb változása, hogy 2010-től megszűnt a Virginia és Burley dohány termeléshez kötött nemzeti támogatása, valamint hogy a termeléstől elválasztott nemzeti támogatás 2013-ban kerül utoljára kifizetésre. Ugyanakkor a top-up összegek csökkenése, majd részleges kompenzálására 2010-től 5 évig dohány szerkezetátalakítási jogcímen igényelhető támogatás. Ezt az igényelheti, aki belépett a szerkezetátalakítási rendszerbe és rendelkezik támogatási jogosultsággal. A támogatás keretösszege a 2011.-2012. évi 22,2 millió euróról 2012.-2013-ra 24,2 millió euróra növekszik. 2013. után a top-up megszűnésével és a szerkezetátalakítási program kifutásával rendkívüli kihívás elé néz az ágazat. A hazai dohánytermelés támogatás nélkül nem képes fennmaradni. Ezért a több ezer vidéki munkalehetőség megőrzése érdekében a továbbiakban is szükség van az ágazat legalább jelenlegi szintű támogatására.

1.5 Rizságazat

A rizs vetésterülete az újonnan épült telepeknek köszönhetően némileg bővült az elmúlt években, jelenleg mintegy 3000 hektár körül alakul. Ugyanakkor a hazai előállítású rizs még mindig csak töredékét fedezi a belföldi igényeknek. Új, termelői tulajdonban lévő feldolgozó kapacitások jöttek

létre, melynek révén számos termelő magasabb hozzáadott értékű termékkel jelent meg a piacon, sikeresen diverzifikálta tevékenységét.

A magyarországi hozamok jelentősen elmaradnak az EU átlagától, ami részben a fajtahasználatból, részben pedig abból fakad, hogy Magyarország a rizstermelés északi határán fekszik, így az időjárásnak való kitettsége az átlagosnál lényegesen nagyobb. Az ágazat jövedelmezősége a növekvő előállítási költségek következtében az elmúlt években romlott, amihez az is hozzájárult, hogy a rizs árában nem minden esetben következett be az egyéb gabonaféléknél tapasztalt áremelkedés.

A Közös Agrárpolitika 2008. évi reformja következtében az ágazat támogatási rendszerét 2012-től teljesen át kellett alakítani. Megszűnt a termeléshez kötött és a termeléstől elválasztott (bázisjogosultság alapján fizetett) nemzeti kiegészítő támogatás, és helyébe az úgynevezett „különleges rizstámogatás” lépett, melynek forrása az uniós közvetlen támogatási keret – tagállami döntéssel – termeléshez kötött része.

A KAP 2013. utáni feltételei lehetőséget biztosítanak a termeléshez kötött támogatások alkalmazásának továbbvitelére. Az ágazat jövője szempontjából kulcsfontosságú, hogy speciális – igen költséges – természetstechnológiája és pozitív környezeti hatásai miatt legalább a jelenlegi nagyságrendben jusson támogatáshoz a 2014.-2020-as időszakban is.

1.6 Zöldség-gyümölcs ágazat

A zöldség-gyümölcs ágazat a mezőgazdaságilag hasznosított területből elfoglalt részarányánál (3-3,5%) jóval nagyobb mértékben részesedik a mezőgazdasági termelés kibocsátásából (9-13%). Az elmúlt évek kedvezőtlen időjárási körülményei miatt az ágazat termelése 2010-ben (1,9 millió tonna) és 2011-ben (2,2 millió tonna) is jelentősen elmaradt a sokévi átlagtól (2,5 millió tonna). A tavaszi fagyok, valamint a csapadékhiány és rendkívüli hőség következtében várhatóan 2012-ben sem éri el azt.

23. táblázat

Zöldség és gyümölcsfélék termelésének alakulása

M.e.: ezer t

Megnevezés	2009	2010	2011	2012*
Zöldségfélék	1 614	1 144	1 666	1 528
Gyümölcsfélék	884	765	553	664

Forrás: KSH, FruitVeb Hungary *Előzetes adat

Az ágazat elsődleges árbevétele – időjárástól függően – 160-200 milliárd forint között ingadozik. Jövedelmezőségét növény fajtánként egyéb tényezők – pl. 2011-ben a németországi E-coli járvány – is jelentősen befolyásolják.

A zöldségágazat meghatározó termékei közül a csemegekukorica és a zöldborsó vetésterülete is csökkent 2009. és 2012. között, de míg a csemegekukorica 2009-ben és 2010-ben is nyereségesen volt termesztendő, addig a zöldborsó mindkét évben veszteséget termelt.

A TÉSZ-ek szerepét és erejét – a felszámolások, a termelői bizalom időszakos megingása ellenére is – növelni kell. A termelők a tőkeerős kereskedelemmel szemben csak nagy mennyiségű áru koncentrációjával érhetnek el megfelelő alkupozíciót. A MOSZ ehhez kapcsolódóan továbbra is fenntartja azon igényét, hogy az üzemi integrációk keretében kialakult termelői szerveződések is kapjanak elismert, a többi termelői szerveződést is megillető jogokat. Ez azért is fontos, mert az integrációs kapcsolatokon keresztül a tőkeszegény, vállalkozásra önállóan nem képes termelői kör is bevonható a termelésbe, foglalkoztatásba.

A kertészeti ágazatok korszerűsítését célzó vidékfejlesztési programoknak köszönhetően több ezer hektár ültetvény újult meg és nőtt az öntözhető területek nagysága is.

A fóliás és üvegházi kertészet lehetőséget javítja annak a MOSZ által is támogatott javaslatnak az elfogadása, ami révén 2015. június 30-ig felfüggesztésre került a kizárólag energiahasznosítás céljából kitermelt termásvíz visszasajtolási kötelezettsége.

A 2010. és 2013. közötti időszakra meghirdetett zöldség-gyümölcs szerkezetátalakítási program nyújtotta támogatások hozzájárultak egyes ágazatok helyzetének a stabilizálódásához, ezen jogcímelek megőrzését a 2013. utáni időszakban is biztosítani kell. A MOSZ nem vitatja, hogy a 2014.-2020. programozási időszak egyik legfontosabb célja a vidéki munkahelyteremtés, amelyben a zöldség-gyümölcs ágazatnak kiemelt szerepet kell kapnia. Ehhez kapcsolódóan támogatni kell a kiöregedett, gazdaságtalanul művelhető ültetvények megújítását célzó fajtacseré programot, a termelési biztonság növelése érdekében a fagy- és jégkár elleni védekezést, valamint az öntözésfejlesztést és a termásvíz felhasználását. A MOSZ alapvető fontosságúnak tartja, hogy a válságmegelőzéshez és kezeléshez kapcsolódó intézkedések (árükivonás, be nem takarítás stb.) piaci zavarok és válsághelyzetek esetén lényegesen hatékonyabban és gyorsabban kerülhessenek alkalmazásra.

1.7 Szőlő-bor ágazat

Az ágazat teljesítményét az időjárási tényezők az elmúlt években a szokásosnál is jobban befolyásolták. A katasztrofális terméseredményt hozó 2010-es év után 2011-ben sem érte el a szokásos 3-3,5 millió hektolitert az előállított bor mennyisége. A 2012. évi fagykárok és csapadékhiány következtében a termésmennyiség 2012-ben is jóval elmarad az elmúlt évek átlagától, az előzetes adatok alapján akár az is előfordulhat, hogy nettó borimportórré válik Magyarország.

Szőlőtermelés és bor előállítás alakulása

Megnevezés	2009	2010	2011	2012*
Betakarított összes szőlőtermés (t)	550 000	295 000	451 000	340 000
Bor (egyszer fejtett, hl)	3 340 000	1 755 000	2 500 000	1 800 000

Forrás: KSH, *HNT becslés,

Az elmúlt 5 évben uniós támogatással 11 000 hektár ültetvény került kivágásra, a termő ültetvények területe 65-70 000 hektárra csökkent. 2009. és 2011. között 6500 hektár ültetvény megújításához kaptak támogatást a termelők, a lehetőséggel leginkább a Kunsági borvidék gazdálkodói éltek.

A borszőlő termelés 2009-ben és – a magasabb értékesítési árak ellenére – 2010-ben is veszteséges volt, mivel a termés kiesés miatti jövedelemvesztést a magasabb árak sem voltak képesek kompenzálni. Továbbra is jelentős mennyiségű import asztali bor érkezik Magyarországra (sok esetben a fogyasztókat megtévesztő módon forgalomba hozva), ami az amúgy is csökkenő kereslet mellett még inkább rontja a hazai előállítású borok értékesítési lehetőségeit.

Az ágazat támogatási lehetőségeit leginkább a szőlő-bor ágazati „nemzeti boríték” határozza meg, amely a MOSZ részvételével kialakított forráselosztási elveknek megfelelően a szerkezetátalakítási támogatást preferálja. Erre a célra a 2011/12 és 2012/13-as összevont keret több mint 44,5 millió eurót biztosít, valamint az egyéb jogcímenek le nem hívott források is ide kerülnek átcsoportosításra.

A bor forgalomba-hozatali járulék fizetési kötelezettség megszűnt, egyszerűsödtek a melléktermék kivonásának (eltörölték a szőlőtörköly lepárlási kötelezettségét), valamint a termelői borkimérés üzemeltetésének szabályai is.

Az ágazat jövőbeli helyzetére – piacsabályozási oldalról is – alapvető hatással lesz a borszőlő telepítési jogok rendszerének KAP-on belüli szabályozása. A MOSZ elutasítja a telepítési jogok 2015-től történő eltörlését, mivel Magyarország így könnyen versenyhátrányba kerülhet a tőkeerősebb szőlőtermelő tagállamokkal szemben. Számos uniós tagállam ellenzi a telepítési jogok eltörlését, így az Európai Bizottság szakértői csoportot hozott létre a jelenlegi rendszer felülvizsgálatára. A MOSZ véleménye szerint 2013. után is biztosítani kell a termőalapok megújításának a támogatását.

2. Állattenyésztés

A mezőgazdasági termékek bruttó termelési értékéből az állattenyésztési ágazatok alig egy harmadnyi részarányt képviselnek. Az elmúlt három évben folytatódott a sertésállomány visszaesése, a tehénállomány a 2010. évi mélyponthoz képest némileg bővült, míg a baromfi ágazat kibocsátása viszonylag stabil szinten mozgott.

Az állatállomány döntő részét – a sertések 70%-át, a tejelő tehenek 80%-át, a tyúkfélék 65%-át – a gazdasági szervezetek tartják, részarányuk a legtöbb ágazatban folyamatosan emelkedik.

Az állati termékek áremelkedése messze elmaradt a növényi termékek áremelkedésétől. A növényi termékek árai 44%-kal, az állati termékek árai 25%-kal emelkedtek 2010. júniusa és 2012. júniusa között. A takarmányárakban bekövetkezett drasztikus emelkedés számottevően rontotta az állattartók – különösen a vásárolt takarmányt etetők – jövedelmezőségét.

A biztonságos takarmányellátás feltételeinek megteremtése nélkül nem várható az állomány bővülése. A MOSZ által kidolgozott "Biztonsági Takarmány Alap" koncepció a termelők, az állam és az EU közös kockázat vállalása mellett képes lehet a szélsőséges kilengések mérséklésére. Ezen túlmenően azonban szükség van a melléktermékek takarmányozási célú hazai felhasználásnak elősegítésére is az állattenyésztési igények kielégítésének érdekében.

Az SPS rendszer bevezetésének elmaradása miatt a 2013. utáni időszakra is állandósul a hazai állattartók támogatásbeli versenyhátránya a régi tagállamok termelőivel szemben. Ráadásul a földtörvény tervezetben foglaltak alapján lehetetlenné válik az a jövedelem átcsoportosítás is, ami az elmúlt években a növénytermesztés és állattenyésztés között kialakult. A veszteséges állattenyésztési ágazatok fenntartása jórészt a növénytermesztés eredményeinek, illetve a területalapú támogatások állattenyésztésben történő felhasználásának volt köszönhető. A földtörvény tervezetben szereplő területkorlátozás mellett a jövőben erre nem lenne lehetőség, ami a foglalkoztatási, szociális stb. szempontok miatt az állattenyésztés fenntartását eddig veszteség árán is felvállaló gazdálkodókat új helyzet elé állítja és nem kétséges, hogy a veszteséges ágazatok felszámolása mellett fognak dönteni. Biztosítani kell, hogy az NFA-s földek haszonbérbe adása során az állattenyésztés kibocsátásának döntő hányadát adó, 1200 ha feletti területen gazdálkodó állattartók a takarmány szükségletükhöz igazodó földterülethez juthassanak, az új földtörvénynek pedig garantálnia kell, hogy – összhangban az uniós normákkal – az állattartók nagyállat egységként (ÁE) minimum 2 ha földhasználattal rendelkezhessenek.

Az EMVA-ból finanszírozott, az állattartó telepek korszerűsítéséhez kapcsolódó beruházások egy része lezárult. 2012. közepén – a MOSZ többszöri kezdeményezésére – 40 milliárd forintos keretösszeggel meghirdetésre került az ÁTK IV támogatási jogcím. Az igényelt támogatás összege háromszorosa a rendelkezésre álló keretösszegnek. A beruházások a támogatási döntés meghozatalát követően, a korlátos pénzügyi keret fegyelembé vételével indulhatnak csak el.

A hazai termelők védelme érdekében a MOSZ támogatja azokat a kezdeményezéseket (EGSZB, EP) amelyek arra irányulnak, hogy harmadik országokból csak olyan terméket lehessen behozni az EU-ba, amit az uniós termelőkől megkövetelt környezetvédelmi, állatjóléti előírásoknak megfelelően állítottak elő.

Az ágazat fejlesztése, foglalkoztatásban betöltött szerepének megőrzése, bővítése érdekében a 2014-2020 közti időszakban az állattenyésztést a KAP kiemelt célterületeként kell kezelni. Számottevő nemzeti forrás hiányában csak így lehet esély az ágazat részarányának növelésére. A Nemzeti Vidékstratégiában megfogalmazott 45%-os részarány elérésének gazdasági realitása a jelenlegi feltételek mellett teljesen megalapozatlan. Ennek megfelelően maximálisan ki kell használni a KAP biztosította lehetőségeket (állatjóléti, termeléshez kötött, beruházási támogatások stb.), valamint tovább kell vinni a notifikált támogatásokat is.

2.1 Tejágazat

Az ágazat helyzete a 2009. évi tejszi válság okozta mélyrepülést követően 2010-ben és 2011-ben mind piaci, mind támogatáspolitikai oldalról javult. Ugyanakkor a válság elhúzódó hatásai (állomány-csökkenés, tejtermelés visszaesése) és a magas szinten stabilizálódó takarmányárak hátráltatják a termelés számottevő bővülését.

25. táblázat

Tehénállomány és tehéntej termelés alakulása

Megnevezés	2009	2010	2011	2012*
Tehénállomány (ezer db)	312	309	328	335
Ebből: tejhasznú tehén (ezer db)	211	193	197	203
Ebből: kettős hasznosítású tehén (ezer db)	37	47	54	55
Tehéntej termelés (millió l)	1 712	1 641	1 690	1 695**

Forrás: AKI * júniusi adat, **MOSZ becslés

A tejhasznú tehenek száma 2009. és 2010. között közel 20 000 darabbal csökkent, majd a piaci helyzet javulását követően kismértékű állománybővülés következett be. Jelenleg a tejhasznú tehenek négyötödét, a teljes szarvasmarha állomány kétharmadát a gazdasági szervezetek tartják. Az egy tehenre jutó tejtermelés 2009. és 2011. között emelkedett, míg a szarvasmarhatartó gazdaságok átlagos mérete mind a gazdasági szervezeteknél, mind az egyéni gazdaságoknál csökkent.

A csökkenő, majd stagnáló tejtermelés ellenére a tej és tejtermék export mennyisége dinamikusan bővült (ebben szerepet játszik az is, hogy lehetővé vált a közvetlen termelői export), ugyanakkor értékben továbbra is jelentős negatívumot mutat a külkereskedelmi egyenleg. Az importban továbbra is a magasabb hozzáadott értékű termékek dominálnak, míg exportban a nyerstej szerepe a meghatározó.

26. táblázat

Tej és tejtermékek külkereskedelme

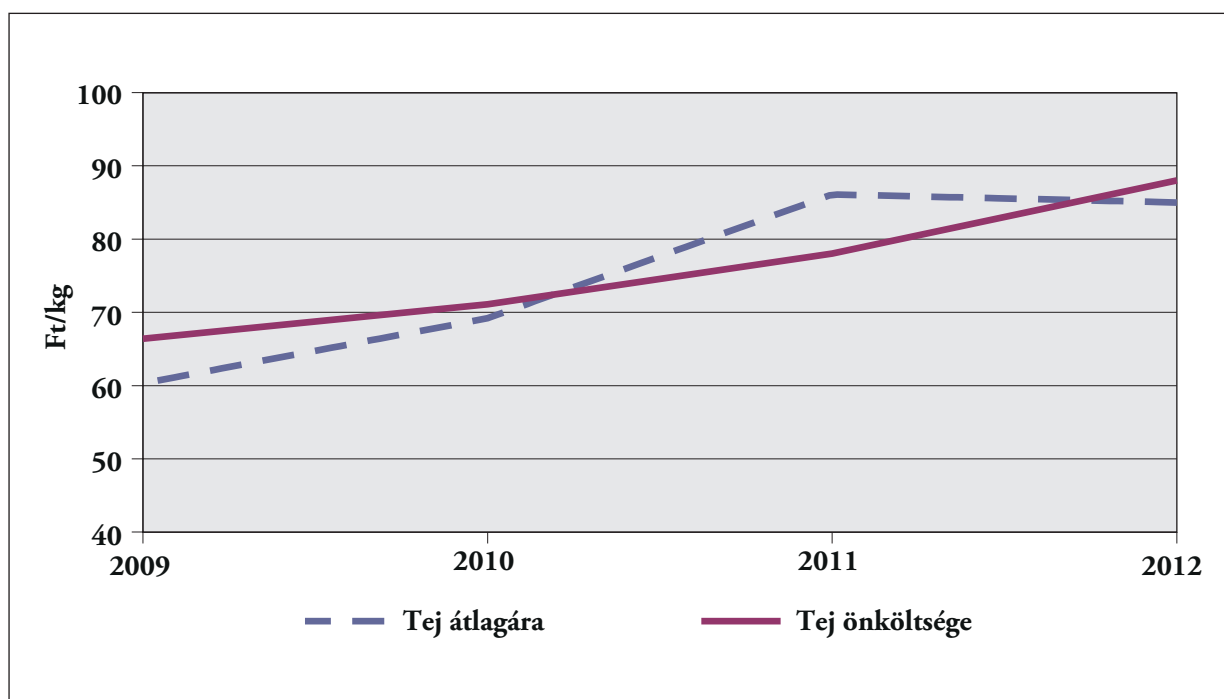
Megnevezés		2009	2010	2011	2012*
Export	milliárd forint	39	47	59	36
	millió kg	388	403	450	272
Import	milliárd forint	64	85	90	45
	millió kg	261	294	300	132

Forrás: KSH *első 6 hónap

A felvásárlási árak 2009. és 2010. évi emelkedése ellenére a meghatározó árutermelő gazdaságokban a tej előállítás önköltsége ezen időszakban meghaladta az értékesítési átlagárát, a termelésen jövedelem nem keletkezett. A 2011. évi jelentős tejár emelkedést követően a tej termelői ára 2012. első nyolc hónapjában folyamatosan csökkent, miközben a takarmányok árai az év közepétől rövid idő alatt 30-40%-os mértékben emelkedtek. Ez a költségtöbblet, valamint a számos térségre kiterjedő tömeg-takarmány és alomszalma ellátási problémák ismét nehéz helyzetbe sodorták az ágazatot.

4. ábra

Nyerstej termelői átlagárának, önköltségének alakulása

Forrás: AKI, MOSZ számítás * MOSZ számítás

A 2009. évi mélypontról történő elmozdulásban nagy szerepe volt – a MOSZ társszervezésében megvalósult – demonstrációk hatására 2010-ben meghirdetett különleges tejtámogatási konstrukció bevezetésének, amely kilogrammonként 9 Ft-ot meghaladó plusz forrást jelent a termelőknek.

Egyes tejágazati támogatások alakulása

M.e.: Ft/kg

Jogcímek	2009	2010	2011	2012
Tej top up	8,30	6,00	4,00	? **
Különleges tejtámogatás	-	9,55	9,70	9,09
Tejágazat szerkezetátalakítását kísérő állatjóléti támogatás*	-	-	5-7	5-7
Egyedi piactámogatás	-	0,60	-	-

Forrás: VM, MOSZ számítás, * Üzemenként eltérő, ** Összege még nem került meghirdetésre

A MOSZ többszöri kezdeményezésére 2011-ben meghirdetésre került a tejágazat szerkezetátalakítását kísérő állatjóléti támogatás, ami a program öt éve alatt 35-40 milliárd forintnyi forrást jelent az ágazatnak. A támogatás 2012. évi kifizetésének elhalasztása következtében az ez évi kifizetés bizonytalan. A MOSZ minden lehetséges fórumon fellépett a támogatás 2012. évi folyósítása érdekében.

A támogatások nélkül a tejtermelők jelentős hányada nem lenne képes jövedelmet realizálni, különösen úgy, hogy egyrészt 2013-tól megszűnik a tej top-up támogatás (a 2012. után járó top-up támogatás folyósításának jogszabályi lehetősége még adott, forrásai ugyanakkor bizonytalanok), másrészt pedig a hazai felvásárlási árak az elmúlt években jellemzően 3-5 euró cent /kilogrammal (8-14 Ft/kilogrammal) elmaradtak az EU-27-ek súlyozott átlagárától.

Az EMVA-ból támogatott állattartó telepi korszerűsítéseket, fejlesztéseket a MOSZ tagi körben végzett felmérése szerint 2011. végére a szarvasmarhatartó telepek 76 százalékánál hajtották végre, míg 18 százalékuknál folyamatban volt a kivitelezés.

A MOSZ támogatja a 2012-ben elfogadott uniós tejsomag célkitűzéseit – jobban működő élelmiszerlánc, szerződéses kapcsolatok szabályozása, termelői szervezetek erősítése – és javasolja a kötelező felvásárlási szerződések magyarországi alkalmazását. A piacsabályozást érintő várható változások kapcsán kezdeményeztük a 2015. március 31-el megszűnő tejkvóta rendszer kivezetésének 2020-ra történő meghosszabbítását.

Az Európai Bizottság jelenlegi elképzelése alapján – a tagállam döntésének megfelelően – 2013 után a közvetlen támogatások 10 %-a termeléshez lesz köthető. A MOSZ kezdeményezte, hogy a termeléshez kötött támogatás a tejágazatban 2013. után is legyen elérhető.

A kormány által 2012. márciusában elfogadott Nemzeti Vidékstratégia állattenyésztés fejlesztési fejezete nem foglalkozik az intenzív tejtermelő szarvasmarha ágazattal. A MOSZ elfogadhatatlannak tartja, hogy az egyik legjelentősebb állattenyésztési ágazat fejlesztése nem szerepel a 2012.-2020.-as időszak prioritásai között.

Javasoljuk, hogy a tejágazat fejlesztésére is készüljön olyan komplex program, amely összhangban áll a 2013. utáni KAP biztosította lehetőségekkel és kihasználja az uniós vidékfejlesztési források célzott (állatjóléti, beruházási támogatások) felhasználásának a lehetőségét.

2.2 Húsmarha ágazat

A húsmarhatartás helyzete az elmúlt években kedvezően alakult, a húshasznú tehenek száma az Európai Unióhoz történő csatlakozás óta szinte folyamatosan emelkedik, 2009. és 2011. között évi 10%-kal bővült az állomány.

28. táblázat

Húshasznú tehénállomány alakulása

M.e.: ezer db

Megnevezés	2009	2010	2011	2012*
Tehénállomány	312	309	328	335
Ebből: húshasznú tehén	64	69	77	76

Forrás: AKI, *júniusi adat

Ez a bővülés a kedvező külpiaci értékesítési lehetőségeknek – elsősorban a törökországi kereslet felfutásának – a felvásárlási árak emelkedésének és az elérhető támogatási forrásoknak köszönhető. (2011. végén néhány hónapra leállt ugyan a török export, 2012. elején azonban a szállítások újraindultak.)

A keresleti piac és a támogatások következtében az ágazat jövedelmezősége 2010-től kezdődően jelentősen javult, az elmúlt években a magasabb felvásárlási árak – a 2009. évi 327 Ft/kg-os vágómarha felvásárlási átlagár 2011-re 507 Ft/kg-ra nőtt – hatására nyereségessé vált. Továbbra is az élőállat export dominál, a szarvasmarha vágások száma Magyarországon folyamatosan csökken, a bikavágások a teljes vágósúly alig 20%-át adják.

A húsmarhatartás támogatási rendszerében az SPS rendszer bevezetésének elmaradása miatt gyökeres változások következtek be. 2011-ben a MOSZ tiltakozása ellenére jelentősen csökkent a hízottbika tartás nemzeti kiegészítő támogatása. 2012-ben ugyan meghirdetésre került ez a jogcím és a termeléshez kötött anyatehéntartás támogatása is, de a támogatás összege csökkenni fog, 2013-tól pedig megszűnik a jogcím. A kieső top-up források a kérődző szerkezetátalakítási támogatással kerültek ideiglenesen és részleges ellensúlyozásra.

Húsmarha támogatások alakulása

M.e.:Ft/egyed

Jogcímek	2009	2010	2011
Hízottbikartartás támogatása	56 000	60 000	43 200
Termeléshez kötött anyatehéntartás tám.	30 000	40 000	47 200
Termeléstől elválasztott anyatehéntartás tám.	18 000	10 450	0

Forrás: FVM, VM rendeletek

A 2012-ben bevezetett kérődző szerkezetátalakítási program közel 13 milliárd forintot biztosít a húsmarha (és juh) ágazat számára, ami részben kompenzálja a kieső top-up támogatásokat. A MOSZ az ágazat jelenlegi pozíciójának megtartása érdekében szükségesnek tartja, hogy a KAP 2013. utáni rendszerében a szerkezetátalakítási program a támogatás jelenlegi szintjének biztosításával kerüljön továbbvitelre, illetve ezen lehetőség hiányában a termeléshez kötött támogatások alkalmazása kerüljön kiterjesztésre a húsmarha ágazatra is.

2.3 Sertés ágazat

A jelentősebb állattenyésztési ágazatok közül a rendszerváltás óta eltelt időszak legnagyobb vesztese a sertéságazat, melynek helyzete az elmúlt három év során tovább romlott. Folytatódott az állomány csökkenése. Jelenleg mindössze alig 500, sertéstartással is foglalkozó gazdasági szervezet tartja a hazai állomány kétharmadát.

Sertésállomány megoszlása

M.e.: ezer db

Állomány	2009	2010	2011	2012*
Sertésállomány	3 247	3 169	3 032	2 913
Ebből: gazdasági szervezetnél	2 263	2 323	2 159	2 110
Ebből: egyéni gazdaságnál	984	846	873	803

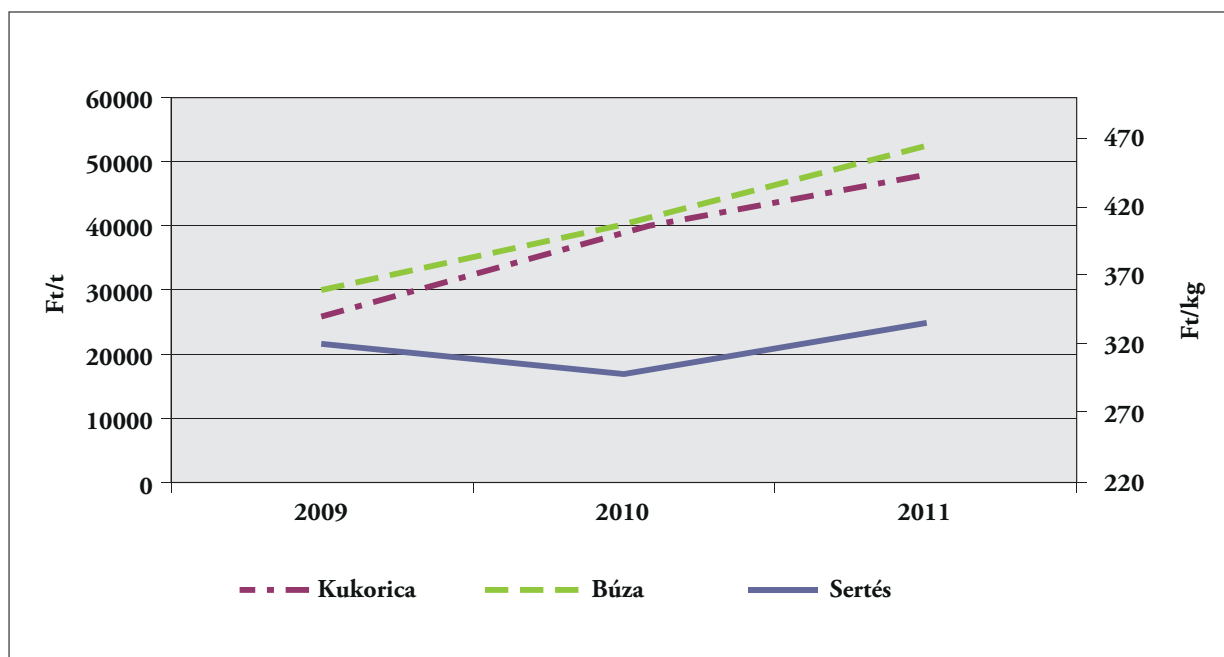
Forrás: KSH *júniusi adat

A csökkenő hazai állomány következtében mind az élősertés, mind a sertéshús import jelentősen nőtt az elmúlt időszakban. Élősertésből hosszú idő óta nettó importőrök vagyunk (a behozatalunk két-háromszorosa a kivitelünknek). 2012. év elején – az EU csatlakozás óta első alkalommal – sertéshúsból is nettó importőrökké váltunk.

A sertésfelvásárlási árak 2010-ben annak ellenére csökkentek, hogy a sertés-előállítás költségeinek 50-70 %-át kitevő takarmányköltségek 30-40 %-kal emelkedtek. 2011-ben és 2012-ben emelkedtek a sertésfelvásárlási árak, ugyanakkor a sertés termelői árának növekedési ütemét messze meghaladó mértékű takarmányár drágulás következett be. A búza és kukorica árának drasztikus emelkedése mellett a fehérjehordozók (elsősorban szója) ára is drámaian, esetenként 70-80%-kal nőtt.

5. ábra

Sertésfelvásárlási és takarmányárak alakulása

Forrás: AKI

A meghatározó ártermelő gazdaságokban 2009-ben és 2010-ben – a viszonylag alacsonyabb takarmányáraknak köszönhetően – a sertéstartás önköltsége alatta maradt az értékesítési áraknak, így minimális jövedelem képződött az ágazatban, ugyanakkor a nem saját termelésű gabonát etető sertéstartók 2010-ben már veszteséget termeltek. 2011. első felében az ágazat jövedelmezősége a takarmányárak emelkedése miatt tovább romlott, csak az év végén, 2012. év elején javult rövid időre valamelyest az ágazat helyzete. A 2012. év közepétől tapasztalt, fehérje takarmányokat is érintő újbóli drasztikus takarmányár emelkedés jelentősen rontotta az ágazat jövedelemtermelő képességét. (2009-ben 26 000 Ft-os kukorica átlagár mellett a sertésfelvásárlási átlagár 322 Ft/kg, míg 2011-ben 54 000 Ft-os kukoricaár mellett 335 Ft/kg volt.)

A sertéságazat piacsabályozási szempontból a „puha” szabályozású ágazatok közé tartozik, közvetlen közösségi támogatásban nem részesül (a magántárolás támogatása és az export-visszatérítések alkalmazása csak korlátozott beavatkozási lehetőséget biztosítanak), így a notifikált ágazati támogatások fenntartása mindenképp indokolt 2013. után is.

Ahhoz, hogy az állomány létszámában a Nemzeti Vidékstratégiához kapcsolódó sertéságazati fejlesztési programban meghatározott bővülés következzen be (6-7 éven belül 6 milliós sertésállomány elérése a célkitűzés), összehangolt, a hazai sertésstartás szerkezetében lezajlott változásokat is figyelembe vevő – a kis-, közepes és nagy vállalkozásokra egyaránt kiterjedő – fejlesztésekre van szükség, megfelelő módon elkülönítve az árutermelő, nemzetközi piacokon versenyző gazdálkodók fejlesztési lehetőségeit a szociális célú állattartástól.

Az ágazat jövedelmezőségét alapvetően befolyásolja, hogy saját előállítású, vagy vásárolt takarmánnyal történik a hizlalás. Így a MOSZ kiemelt fontosságúnak tartja, hogy az állami termőföldek bérbeadása során az állattartó gazdaságok a takarmányszükségletük biztosításához szükséges mértékig elsőbbséget élvezzenek. Az új földtörvénynek is biztosítania kell a sertésstartók számára a hígtrágya elhelyezéséhez és takarmánytermesztéshez szükséges terület biztosítását.

A MOSZ kezdeményezte, hogy a kormány szorgalmazza a Bizottságnál a húsliszt etetési tilalmának feloldását. A fehérje függőség csökkentése érdekében javasoljuk – az EU készülő fehérjeprogramjához kapcsolódóan – a hazai előállítású fehérjenövények termesztésének a támogatását.

A fordított áfa sertéságazatra történő kiterjesztése ellen a MOSZ határozottan tiltakozik, mivel annak a tervezett formában történő bevezetése nem hatékony eszköz a visszaélések megszüntetésére, ugyanakkor jelentősen rontja a termelők likviditási helyzetét.

A 2013. után elérhető uniós források felhasználásával kapcsolatban javasoljuk, hogy a termeléshez kötött támogatások legyenek elérhetőek a sertéságazat számára is. A II. pilléres beruházási, állatjóléti támogatások úgy kerüljenek megállapításra, hogy biztosítsák a sertéságazati stratégiában meghatározott célok eléréséhez szükséges forrásokat. Ellenkező esetben – nemzeti források hiányában – a kitűzött célok elérésére nincs esély.

2.4 Baromfi ágazat

A jelentősebb állattenyésztési ágazatok közül az elmúlt időszakban a baromfiágazat kibocsátása volt a legstabilabb.

31. táblázat

Baromfifélék állományának és a tyúktojás termelésének alakulása

M.e.: ezer db

Baromfifélék	2009	2010	2011
Tyúkfélék	32 128	31 848	33 006
Liba	1 405	1 384	1 244
Kacsa	3 713	5 813	4 444
Pulyka	3 018	3 168	3 053
Tyúktojás	2 741 000	2 732 000	2 487 000

Forrás: KSH

Az ágazat jövedelmezőségét – a sertéságazathoz hasonlóan – a takarmányárak alakulása döntő módon befolyásolja. Ugyanakkor a termékpálya szervezettségének köszönhetően a baromfitartók sokkal jobb hatásokkal tudják érvényesíteni a megnövekedett költségeiket a felvásárlási árakban, mint más termékpályák szereplői. (Ez részben abból is fakad, hogy a friss húsok piacán a fogyasztók keresik a Magyar Baromfi védjegyet.) A vágócsirke, liba pulyka és kacsa felvásárlási átlagárai 2009. és 2011. között emelkedtek, miközben az étkezési tyúktojás és vágótyúk árai csökkentek. Ennek hatására a tyúktojástermelés 2009-ben és 2010-ben is veszteséges volt, miközben a csirkehízalás minimális jövedelmet termelt. A 2012. évi drasztikus takarmányár drágulás következtében jelentősen romlott az ágazat jövedelemtermelő képessége, amit a 2012. év második felében bekövetkező termelői áremelkedés is csak részben volt képes ellensúlyozni.

Az elmúlt három évben emelkedett a baromfivágások száma, 2011-ben a vágósúly már meghaladta a 383 000 tonnát, a baromfihús export pedig a 180 000 tonnát (ezzel szemben az import az 50 000 tonnát sem érte el).

A tojóketrecek cseréjét – a MOSZ által is kezdeményezett beruházási támogatással -, a termelők döntő hányada végrehajtotta. Az állatjóléti szabályok változása miatti nagyobb férőhely igény következtében a jövőben azonos területen csak kevesebb tyúkot lehet tartani, ami csökkenti a kibocsátást és növeli a termelési költségeket. Az étkezési tojás export 2010. és 2011. között a felére csökkent, a ketreccsere miatt kivitelünk 2012-ben várhatóan tovább mérséklődik.

A kockázatkezelés intézkedéseihez kapcsolódva a MOSZ Takarmány Alap javaslata lehetőséget biztosít az áringadozás csökkentésére a baromfifélék takarmányozásában is.

A MOSZ kezdeményezte, hogy a KAP 2013. utáni rendszerében a termeléshez köthető uniós közvetlen támogatások igénybevehetősége terjedjen ki a baromfi ágazatra is. Ez a lehetőség és a vidékfejlesztési források (az állattenyésztés elsőbbségével) beruházásra, műszaki fejlesztésre fordítható hányada, valamint a baromfi állatjóléti támogatás valós alapot teremthet az ágazat további fejlesztéséhez.

2.5 Juhágazat

A hazai juhállomány alakulásában az elmúlt években negatív fordulat állt be. A hosszú évekig stabil állományi létszám 2009.- 2011. között folyamatosan csökkent, az elsődlegesen az Észak- és Dél-alföldi régióba koncentrálódó juhállomány a tizedével esett vissza. 2012-ben az állomány létszáma emelkedett, de még így sem éri el a 2009. évi szintet.

32. táblázat

Juhállomány alakulása

M.e.: ezer db

Állomány	2009	2010	2011	2012*
Juh	1 223	1 181	1 095	1 168
Ebből: anyajuh	968	844	833	839

Forrás: KSH *júniusi adat

A juhlétszám csökkenése negatívan érinti a legelők hasznosítását is, holott annak karbantartása, a hozzáadott érték termelésbe történő bevonása alapvető fontossággal bír. A hazai bárányok döntően élőállatként kerülnek értékesítésre a Közösségen belül – elsősorban Olaszországba –, de nő a török piac részaránya is. A feldolgozott termékek részaránya viszont továbbra is igen alacsony, a bárányvágások száma 2011-ben 40%-kal csökkent az előző évhez képest.

Az anyajuhtartás és báránynevelés ágazati eredménye – az egyéni és társas gazdaságok esetében egyaránt – 2009-ben és 2010-ben is negatív volt. Az ágazat alacsony jövedelemtermelő képességét tovább rontja, hogy a juhtartáshoz kapcsolódó nemzeti kiegészítő támogatások 2011-ben 30%-kal csökkentek. (Ezt a nagyobb állományi létszámmal rendelkező termelők esetében az anyajuhtartás „de minimis” támogatásának az emelése sem kompenzálta.)

A juhtartók öt éven át – 2010. és 2014. között – támogatást vehetnek igénybe az uniós előírások miatt kötelezően alkalmazandó elektronikus jelölőeszközök után, ami részben fedezi a megnövekedett költségeiket. A kérődző szerkezetátalakítási program 2012. évi bevezetésével – és a nemzeti kiegészítő támogatások ez évi meghirdetésével – az ágazat támogatottsági szintje ez évben (2013. évi kifizetéssel) valószínűleg javul, ugyanakkor 2013-ban a top-up támogatások megszűnése miatt ismét romlani fog. Az ágazat szempontjából alapvető fontosságú, hogy a jövőben a vidékfejlesztési programok ösztönözzék

a legelőhasznosítást. Az ágazat támogatottsági szintjét a 2014.-2020.-as időszakban a szerkezetátalakítási program folytatása, vagy a termeléshez kötött támogatások alkalmazása, valamint a juh állattjóléti intézkedés második pillérből történő támogatása révén legalább a jelenlegi szinten kell megőrizni.

2.6 Halászat

A Magyarországon működő mintegy 400 tógazdaság által üzemeltetett tavak területe az elmúlt években érdemben nem változott, 23 600 és 24 700 hektár között ingadozott.

A tógazdasági haltermelés 79%-át az Észak-alföldi, a Dél-dunántúli és a Dél-alföldi régió adja. Az étkezési hal előállítás 2009. és 2010. évi csökkenését követően 2011-ben az előállított hal mennyisége ismét növekedett, meghaladta a 22 000 tonnát. A 2012. évi rendkívüli forróság nem kímélte a halászati ágazatot sem, a hőség miatt lelassult súlygyarapodás hatása csak az őszi lehalászásokat követően lesz számszerűsíthető. A szokásosnál jóval nagyobb mennyiségben elpárologott víz pótlásának a költsége, valamint a takarmányfélék áremelkedése jelentősen növelte az ágazat termelési költségeit.

A termelésben továbbra is a ponty szerepe a meghatározó, 2011-ben az étkezési haltermelés 76%-át adta. Az intenzív termelési rendszerben előállított halmennyiség az elmúlt három évben 10%-ot meghaladó mértékben bővült, az intenzív haltermelés 94%-át az afrikai harcsa teszi ki. Az új halastó létesítés és rekonstrukció nagysága 2009. és 2011. között az 1000 hektárt sem érte el.

A termelési technológiák fejlesztése érdekében a MOSZ indokoltnak tartja, hogy a Halászati Operatív Program keretében végrehajtott beruházásokat követően a 2014.-2020.-as időszakban is megfelelő nagyságú forrás kerüljön biztosításra a halászati fejlesztések finanszírozására. Az Európai Halászati Alap reformja során biztosítani kell, hogy az édesvízi akvakultúra és belvízi halászat területén működő vállalkozások hozzájussanak eddigi támogatásaikhoz. Rendezni kell a halászathoz kapcsolódó speciális földhasználati viszonyokat, beleértve a tavak alatt lévő földterületek helyzetét, valamint az ezekhez kapcsolódó szabályokat.

3. Input anyagok, műszaki feltételek, innovatív technológiák

Az elmúlt időszakban a vásárolt anyagok, eszközök, szolgáltatások áremelkedése, a termelés anyagi és műszaki feltételeinek változása, valamint az egyre bonyolultabbá váló állami szabályozások új kihívások elé állították a gazdálkodókat.

A hatékony költséggazdálkodásban az **input anyagok** beszerzésének egyre nagyobb jelentősége van. Ezt szem előtt tartva a műtrágya beszerzés is jelentős ingadozást mutat az egyes évek között, mivel felhasznált mennyisége elsősorban az előző, vagy adott évi realizált jövedelemtől függ. 2009-ben a termelők 1 millió tonna műtrágyát vásároltak, 84,4 milliárd forint értékben. (A hatóanyag tartalom 367 ezer tonna volt.) 2010-ben – a csökkenő áraknak köszönhetően – kisebb ráfordítással (75,5 milliárd forint) nagyobb mennyiségű – 1,1 millió tonna, 385 ezer tonna hatóanyag tartalommal – műtrágyát szereztek be. 2011-ben a gazdálkodói jövedelmek emelkedésének köszönhetően 40%-kal nőtt a műtrágyavásárlásra fordított összeg, a vásárolt hatóanyag tartalom meghaladta a 400 ezer tonnát.

A hatóanyag összetételben lényegi változás nem következett be, 73-75%-át a nitrogén, 12-13%-át a foszfor, 13-15%-át a kálium teszi ki.

A felhasznált növényvédőszer mennyisége az agrár-környezetgazdálkodási programnak, az egyre környezettudatosabb termelésnek és az elérhető szerek növekvő hatékonyságának köszönhetően csökken.

A hatékony mezőgazdasági termelés során elengedhetetlen a nagy teljesítményű, fejlett technológiát képviselő erőgépek, munkagépek és önjáró betakarítógépek használata. A költséghatékony és környezettudatos gazdálkodás alapfeltétele a nagy terület teljesítményű gépek és a precíziós technológiák alkalmazása.

A hazai mezőgazdasági géppiac teljesítménye az elmúlt években szélsőségesen alakult. A beruházások mértékét nagyban befolyásolták a támogatási lehetőségek. 2009-ben – a géptámogatás meghirdetésének köszönhetően – a gépberuházások értéke elérte a 135 milliárd forintot, ez 2010-re 42 milliárd forintra csökkent, majd 2011-ben ismét növekedésnek indult, ekkor 78 milliárd forintot fordítottak a termelők gépbeszerzésekre. Míg 2009-ben több mint 3000 traktor és 500 kombájn került értékesítésre, addig 2011-ben kevesebb mint 2000 traktor és 176 kombájn talált gazdára. A részben megújult géppark ellenére – részben a szélsőséges időjárás következményeként – az alkatrészekre fordított kiadások folyamatosan emelkednek, 2011-ben elérték a 35 milliárd forintot. A technikai megújulás minden ágazatban folyamatos, 2009. és 2011. között ez legkevésbé az állattenyésztés speciális gépeiben volt megfigyelhető, de ez részben az előző években megvalósult gépberuházásoknak köszönhető.

A technikai megújulás mellett, a kutatás-fejlesztés eredményeinek adaptációja is fontos eleme a gazdálkodásnak. A Magyarországon elérhető fejlett technológiák mellett vannak olyan, világszerte egyre nagyobb teret nyerő gazdálkodási módok, amelyek a hazai termelők által nem alkalmazhatóak, ilyen például a **génmódosított növények (GM)** termesztése is. 2011-ben 29 ország mintegy 16,7 millió gazdálkodója 160 millió hektáron termesztett GM növényeket, ami 8%-os területnövekedést jelent 2010-hez képest. Magyarország azonban alaptörvényében rögzítette GM növények termesztésének tilalmát. A technológiáról szóló, tudományos alapokon nyugvó értékelést a politikai elhatárolódás lehetetlenné teszi, rövid és közép távon nem várható a hazai álláspont új alapokra helyezése. A MOSZ véleménye szerint ez a szabályozás nem következetes, mivel a hazai termelés tiltása mellett az importból származó GM növényekből előállított élelmiszerek és takarmányok továbbra is forgalmazhatók.

2011-ben rendkívül kényes helyzet állt elő. Több importvetőmag tételben is génmódosított magot találtak. A nem kellő időben lefolytatott hatósági ellenőrzések miatt több tétel elvetésre került, a növények pedig már előrehaladott fejlettségi állapotban voltak – a kukorica sok esetben már el is virágzott – mire a hatóságok a megsemmisítést elrendelték. Közvetve mintegy 9000 hektár és 2500 termelő volt érintett a GMO-val szennyezett növények megsemmisítésében. Az érintett termelőket végül kártalanították. 2012-ben azonban ismét előfordultak a korábban történtek, mintegy 1500 hektár kukorica került megsemmisítésre.

Miközben a GM növények hazai termesztési lehetőségeiben az elmúlt években nem történt változás, az **energiapiac** jelentős átalakuláson ment keresztül. A piac 2009. évi liberalizációja közvetlen hatással volt tagszervezeteink gazdálkodásra. A mezőgazdasági ágazat jelentős mennyiségű energiát – gázolaj, villamos energia, földgáz – használ fel az árutermeléshez kapcsolódóan. A mezőgazdasági termelés energia felhasználása a teljes magyarországi energia szükséglet mintegy 3%-át teszi ki. A gazdaságok éves ráfordításaiból az energia- és hajtóanyag költségek átlagosan 20% -os részarányt képviselnek.

A gazdaságok méretétől és tevékenységétől függően ez száz-, sok esetben több százmillió forint nagyságrendű kiadást jelent éves szinten. Ezért a gazdaságok életében a szakszerű energiagazdálkodás kiemelt jelentőséggel bír.

A MOSZ fontos feladatának tekinti a költséghatékony technológiák térnyerésének elősegítését, az energiahordozók beszerzésében a közös érdekek érvényesítését. Ennek elérésére érdekében a már működő regionális szintű együttműködésekhez nem csatlakozó tagjainkat a megyei szövetségekkel együttműködve segítjük a kedvezőbb áron történő beszerzésben.

A MOSZ a vezetékes energiahordozók felhasználásának szabályozása során jelentős szerepet vállalt az elmúlt évtizedben a tarifa rendszerek előírásainak tagjaink számára kedvező irányú befolyásolásával. Az energiahordozók versenypiaci megnyitásáig tagszervezeteink tízmilliárdos nagyságrendet meghaladó költségkiadástól mentesültek. A szabadpiacra lépéssel új helyzet állt elő. A vezetékes földgáz végfelhasználói árát a szolgáltató határozza meg, az árnak jelentős eleme a rendszerhasználati díj.

33. táblázat

A vezetékes földgáz átlagárának alakulása

M.e.: Ft/m³

Év	Végfelhasználói átlagár	Nem háztartási fogyasztók átlagára	Háztartási fogyasztók átlagára
2008	89,21	85,49	97,10
2009	85,27	80,78	102,22
2010	82,51	75,30	97,20

Forrás: Magyar Energia Hivatal

Az igényelt földgáz mennyiségétől eltérő fogyasztás esetén a szolgáltatók jelentős büntetéssel sújthatják a termelőket. A MOSZ részvételével zajló 2010. évi tárgyalásoknak köszönhetően az adott évre a novemberi, decemberi hónapokra a 0 °C helyett -5 °C-ig terjedő átlaghőmérsékletű napokon is használhatóak voltak a terményszárító berendezések, büntető tarifa nélkül. Ez a módosítás kizárólag 2010-re vonatkozott. A helyzet hosszú távú megoldása érdekében a MOSZ kezdeményezésére 2012-től a helyi hőmérsékletmérő bázisok adatait is elfogadják a szolgáltatók.

A villamos energia árában is jelentős eltérések mutatkoznak az egyes szolgáltatók között.

A villamos energia egyetemes szolgáltatók 2010-2012 közötti átlagárai

Év	Éves átlagár (Ft/kWh)	Egyetemes szolgáltató	Átlagártól való eltérés(%)
2010	16,04	EDF Démász Zrt.	-2,61
		ELMÜ Nyrt	5,54
		ÉMÁSZ Nyrt.	0,98
		E.ON Energiaszolg. Kft.	-3,27
2011	17,46	EDF Démász Zrt.	2,27
		ELMÜ Nyrt	3,18
		ÉMÁSZ Nyrt.	-5,16
		E.ON Energiaszolg. Kft.	-1,45
2012	17,81	EDF Démász Zrt.	-2,88
		ELMÜ Nyrt	3,15
		ÉMÁSZ Nyrt.	-0,78
		E.ON Energiaszolg. Kft.	-1,13

Forrás: Magyar Energia Hivatal

A mezőgazdasági terményszárító berendezések villamos teljesítményét az év során időszakosan kell igényelniük az üzemeltetőknek. Ezt 2010. előtt csak jelentős többletköltséggel tudták megtenni. A MOSZ kezdeményezésére a rendelet módosult, így évente már három alkalommal – alkalmanként egy naptári hónapra – kedvezőbb fizetési feltételekkel lehet villamos teljesítményt módosítani.

A megváltozott feltételekhez való alkalmazkodás nem csak üzemi szinten jelentkezik, hanem a szabályozás területén is, melynek révén egyre részletesebb és egyre több területre kiterjedő kötelezettségek betartását várják el a termelőktől.

A művelt földterületek egyre nagyobb széttagolódása miatt állandó a mezőgazdasági gépek jelenléte a közutakon, újabb és újabb előírások születnek a vontatóval, lassú járművel történő közúti áruszállításra is. Az érdekképviseltek együttes fellépésének köszönhetően a mezőgazdasági túlméretes járművek közlekedési, útvonal engedélyeztetési problémái kapcsán sikerült elérni, hogy meghatározott erőgépek és eszközeik útvonalengedély nélkül közlekedhetnek. Az útvonalengedély köteles túlméretes járművek megfelelő intézkedések megtétele után részt vehetnek a közúti forgalomban, valamint enyhítésre került a túlméretes jármű és járműszerelvény fogalma és közlekedésének kritériumai is.

A termék és áruszállítás területén a saját számlás szállítás esetén, a MOSZ fellépésének is köszönhetően, a mezőgazdasági vontatóra, lassú járműre nem vonatkozik a gépjárművezető képesítési igazolvány megszerzésének kötelezettsége, valamint nem kell eseményszerűen menetlevelet vezetni.

Ezen túlmenően a betakarítással összefüggő, tehergépkocsival megvalósuló szállítási feladatok a hétféle általános tehergépkocsi forgalmi tilalom ellenére is végezhetőek.

A szezonális munkavégzésekhez kötődő mezőgazdasági vegyszerek és üzemanyagok szállítására vonatkozó előírások módosulása révén az üzemanyagtartály maximális mérete 6500 literre változott, és az ADR törvénynek megfelelő minősítést kaphatott a régi típusú felépítmény is. A mezőgazdasági vegyszerek és üzemanyagok mezőgazdasági vontatóval, vagy lassú járművel vontatott pótkocsival történő közúti szállításakor a jármű vezetőjének vizsgát kell tennie.

2013. július 1-jétől a 3,5 tonna feletti tehergépjárművekre az ország teljes főútvonal hálózatán új úthasználati díj („e útdíj”) kerül bevezetésre. Az elektronikus díj a megtett távolság alapján kerül kiszabásra. Ennek következtében az érintett gazdaságok szállítási költségei várhatóan ismét növekedni fognak.

Az Országos Tűzvédelmi Szabályzat módosítása új előírások és a régiéket szigorúbb betartását hozta, ami fokozott figyelmet igényel a termelők részéről, különösen a terménytárolók vonatkozásában.

A katasztrófavédelmi törvény bevezetésével újabb súlyos teher hárult az árutermelő gazdaságokra, de a MOSZ hathatós közreműködésének eredményeként először a katasztrófavédelmi hozzájárulás befizetési határideje toldott ki, majd a hozzájárulás megfizetési kötelezettsége is eltörlésre került.

4. Fenntartható mezőgazdaság

A **fenntarthatóság elvének** érvényesítése egyre erősebb társadalmi elvárásként jelenik meg a mezőgazdasági termelők irányában. Másrészt a gazdálkodók a technikai, technológia fejlődés eredményeként (pl. precíziós technológiák alkalmazása), a szabályozási és támogatási rendszer változásaihoz való alkalmazkodás révén saját maguk is egyre szélesebb körben ismerik meg és alkalmazzák az anyagtakarékos, környezetterhelést csökkentő, természeti értékeket megőrző gyakorlatokat. A fenntarthatóság értelmezése a MOSZ álláspontja szerint csak a környezeti, társadalmi, gazdasági szempontok egyidejű, harmonizált figyelembe vétele mellett képzelhető el. Ezek eredőjeként kell meghatározni a fejlesztési célokat és a hozzá rendelt eszközöket, szem előtt tartva azt is, hogy a már meglévő intézkedések milyen hatást gyakorolnak az EU élelmiszertermelési potenciáljának kihasználására.

4.1 Megújuló energia

A **megújuló energia termelése** egyrészt a termőföld hasznosításának bővülését, valamint a melléktermékek, hulladékok felhasználását teszi lehetővé, ami bővíti a jövedelemszerzési és a foglalkoztatási lehetőségeket is. Másrészt a mezőgazdasági üzemek felhasználói is lehetnek a megújuló energiának, függetlenül annak eredetétől és ezzel jelentősen javíthatják energiagazdálkodásukat és csökkenthetik költségeiket. Nagy lehetőség rejlik a biomassza jellegű melléktermékek, hulladékok energetikai hasznosításában is. A megújuló energiatermelés bizonyos szegmensei – leginkább az élelmezési és takarmányozási célokra is használható alapanyagokat feldolgozó bioetanol és biodízel technológiák –

az utóbbi időben jelentős támadások kereszttüzébe kerültek. Ebből fakadóan a hulladékhasznosításra, biomasszára épülő technológiák (pl. biogáz termelés) egyre nagyobb szerephez juthatnak.

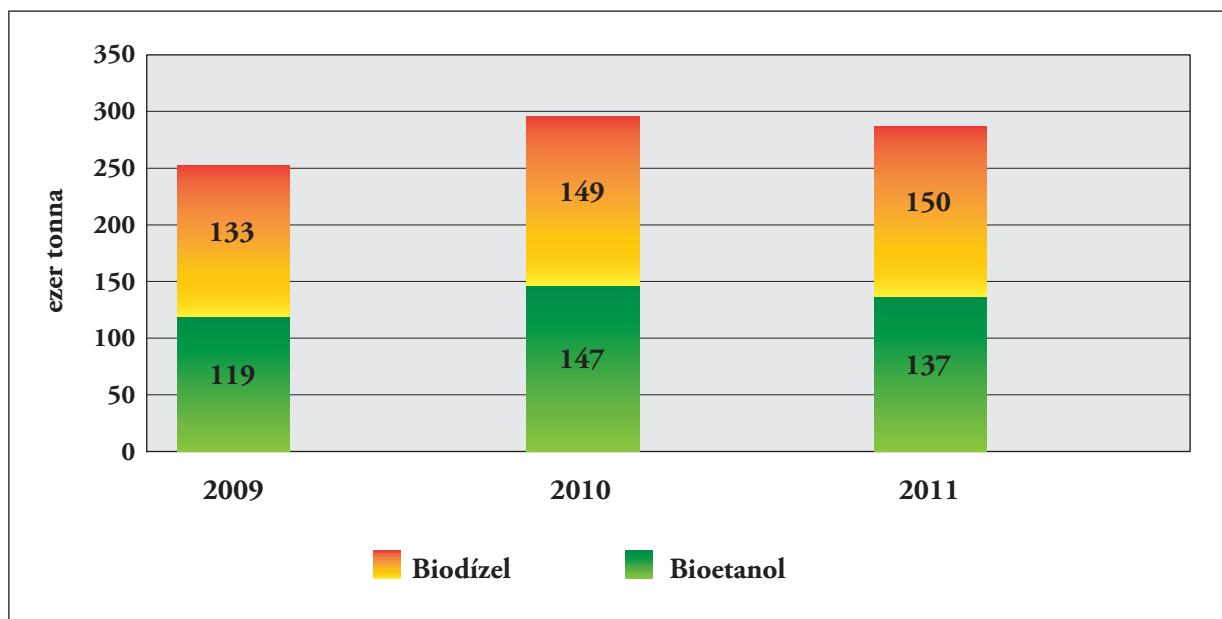
A megújuló energiatermelés és felhasználás területén Magyarországon történtek fejlesztések, ugyanakkor a hazai szabályozásban eddig nem került megalkotásra a megújuló energiák termelését és felhasználását szabályozó kerettörvény, melynek hiánya lassítja a fejlesztéseket. A MOSZ szorgalmazza egy állami garanciákat tartalmazó kerettörvény meghirdetését.

Magyarországon 2009-ben 133 ezer tonna **biodízelt** gyártottak, ami az EU-27 termelésének (9 millió tonna) kevesebb, mint 1,5%-a volt. Magyarországon közel 190 ezer tonna az üzembe állított összes biodízelgyártó kapacitás. A 2009. évhez képest 2010-ben jelentős változás nem történt, új üzemmel nem bővült a hazai gyártókapacitás. Termelésünk 2010-ben és 2011-ben is 150 ezer tonna volt.

Bioetanol előállításunk 2009-ben 119 ezer tonnát tett ki. A jó adottságok ellenére a hazai termelés az EU-27 2009 évi 2,9 millió tonna kibocsátásának csupán 4,1%-át tette ki. A korábban tervezett gyártókapacitások kiépülése igen vontatottan halad: 2010-ben három helyszínen (Kaba, Dunaföldvár, Dunaalmás) folytak előkészületek bioetanol gyárak létrehozására. 2010-ben az üzemanyag célú bioetanol termelés 128 ezer tonna volt. 2012-ben elkezdte termelését a dunaföldvári bioetanol üzem, amely előreláthatóan 575 ezer tonna kukoricát használ majd fel évente, miközben melléktermékként 175 ezer tonna DDGS keletkezhet. A Pannonia Ethanol Zrt a dunaföldvári bioetanol-üzemet követően Mohácson is bioetanol gyárat épített, mely 2013 végétől várhatóan évente 600 ezer tonna kukoricát dolgoz fel.

6. ábra

Magyarország bioetanol és biodízel termelése

Forrás: AKI

A bioüzemanyagok hazai felhasználása a mindenkori szabályozással (adó-visszatérítés, kedvezmények, adódifferenciálás) és előírásokkal összhangban alakult. A bioüzemanyagok kötelező bekeverését 2009. július 1-jétől vezették be. E szerint a forgalomba hozott bioüzemanyag energiatartalmának a motorbenzinben 3,1%-ot, a gázolajban 4,4%-ot kell elérnie. 2011-től az egyes bioüzemanyagok adókedvezménye, valamint a kötelező bioüzemanyag-részarány kizárólag igazoltan fenntartható módon előállított bioüzemanyagokkal teljesíthető. Az ezt tanúsító igazolás kialakításában a MOSZ is részt vett.

A közlekedésben felhasznált megújuló energia részarányának 2020-ig tíz százalékra történő emelésének előírása alapvető hatással volt a bioetanol és biodízel előállításra. A közlekedésben felhasznált megújuló energia 95%-a (energiatartalom alapján) folyékony bioüzemanyag lesz 2020-ban, amelynek várható összetétele 475 ezer tonna bioetanol, valamint 230 ezer tonna biodízel. A Bizottság 2012. októberében olyan javaslatot szivárogtatott ki, amely a 10%-os arányt 5%-ra csökkentené. Ez alapjaiban változtatná meg az alapanyag termelő ágazatok piaci lehetőségeit.

A megújuló energiatermelés egyik dinamikusán bővülő formája a **biogáz** előállítás. Az EU-ban a felhasználás a 2005. évi 5 millió toe-ról (tonna olajegyenérték) 2009-ig 8,3 millió toe-re emelkedett. Az EU tagállamaiban a biogázüzemek száma 2009-ben már megközelítette a 6 ezret, ebből 4900 Németországban működött. A német biogázüzemek száma 2012-ben közel 7500-ra emelkedhet. Magyarországon 31 mezőgazdasági biogázüzem létesült 2011 végéig, ezek átlagos teljesítménye 0,92 MW volt. Mivel a szabályozók a megújuló áramtermelést helyezték előtérbe, a jelenleg működő biogázüzemek az elektromos kapacitás kihasználására törekednek. A kapcsolt villamosenergia- és hőtermeléssel kialakított biogázüzemekben keletkező hőenergia maradéktalan felhasználása a mezőgazdasági üzem energiaigényének (fűtés, terményszárítás) időszakossága miatt nem könnyű feladat, a kifelé történő értékesítés az üzemeknek a lakóterületektől való gyakori elszigeteltsége miatt rendkívül nehézkes.

A biogáz két innovatív felhasználási módja lehet a biogázzal üzemelő dízelmotorok, és a dízel-gáz üzemű erőgépek. A fejlesztési kísérletben való együttműködés környezetvédelmi, és energetikai célú modernizációt jelent a mezőgazdasági üzemek részére.

Magyarországon a **szilárd biomassa** a legnagyobb mértékben hasznosított megújuló energiaforrás, az előállított zöldenergia 83%-a biomassa alapú. A legnagyobb mennyiségben az erdőgazdálkodásból származó nyersanyagok hasznosulnak, az energetikai célú biomassa 90%-a tűzifa. Az erdőgazdálkodásból származó nyersanyagok mellett a mezőgazdasági eredetű melléktermékek adják a legnagyobb tömegű biomasszát. Magyarországon összesen 401 hektáron természetnek fás szárú, 2122 hektáron lágyszárú energianövényeket. Az innen lekerülő biomassa mintegy 50 ezer tonnára tehető.

A közvetlen eltüzelésre hasznosítható biomassa-mennyiség várható alakulása

M.e.: ezer t

Megnevezés	Potenciálisan felhasználható biomassa	Közvetlen eltüzelésre hasznosított biomassa (2009)	Középtávon* reálisan begyűjthető/előállítható biomassa	Becsült biomassa felhasználás (2020)
Faipari, erdészeti termék (tűzifa, apríték)	4 799	2 904	3 800	2 345
Energianövények	50	50	5 600	1 914
Mezőgazdasági melléktermékek	8 500	0	5 400	3 522
Mindösszesen	13 349	2 954	14 800	7 781

Forrás: AKI *7-15 év

A jelenlegi elképzelések szerint 2020-ra éves szinten már 7,8-8 millió tonna biomasszára lesz szükség a megújuló energia iránti igények kielégítéséhez. Éves szinten mintegy 13 millió tonna energetikai célra hasznosítható biomassa termelődik Magyarországon, melyből közel 3-3,5 millió tonnát használunk fel, amely mennyiségnek megközelítőleg a felét az erőművek veszik át. A mezőgazdasági célú felhasználásra jó példa a tisztító- és szárítóüzemből kikerült melléktermékekkel fűtött szárítóberendezések, a szalmatüzelésű kazánok, biogáz telepek, amelyek jelentősen hozzájárulnak gazdaságok bevételeinek növekedéséhez, a költség és környezetterhelés csökkentéséhez.

A földhő, termásvíz hasznosítási területeinek több mint felét az agrárgazdasághoz kapcsolódó tevékenységek teszik ki. A növényházak, fóliasátrak hőellátása a hazai termásvíz-hasznosítás legnagyobb területe. Azok a kertészetek, amelyek a korábbi gázfűtésről áttértek a geotermikus fűtési technológiára, jelentős energiaköltség megtakarítást értek el. Alkalmazható terményszárításra, állattartó telepek fűtésére, temperált vizű haltenyésztésre, élelmiszeripari szárításra, élelmiszertartósításra, gombatermesztésre is.

A termásvíz kitermeléssel kapcsolatban napjainkban újabb igények merülnek fel, amelyek a komplex, többlépcsős hasznosítás felé irányítják a figyelmet. A termásvíz-visszasajtolási kötelezettség alóli mentesség 2015. június 30-ig meghosszabbításra került. Tekintettel a visszasajtolás műszaki hátterének kiépítéséhez szükséges forrásigényre, a MOSZ indokoltnak tartja a kivitelezési határidő 2020-ra történő kitolását.

4.2 Környezetkímélő mezőgazdaság

A Közös Agrárpolitika támogatási, szabályozási rendszere révén ösztönzőleg hatott a környezet- és természetvédelmi programokban való részvételre, melyek a termelés meghatározott keretek közé szorításával, gazdálkodási gyakorlatok előírásával a fenntarthatóság irányába mozdították el a termelést.

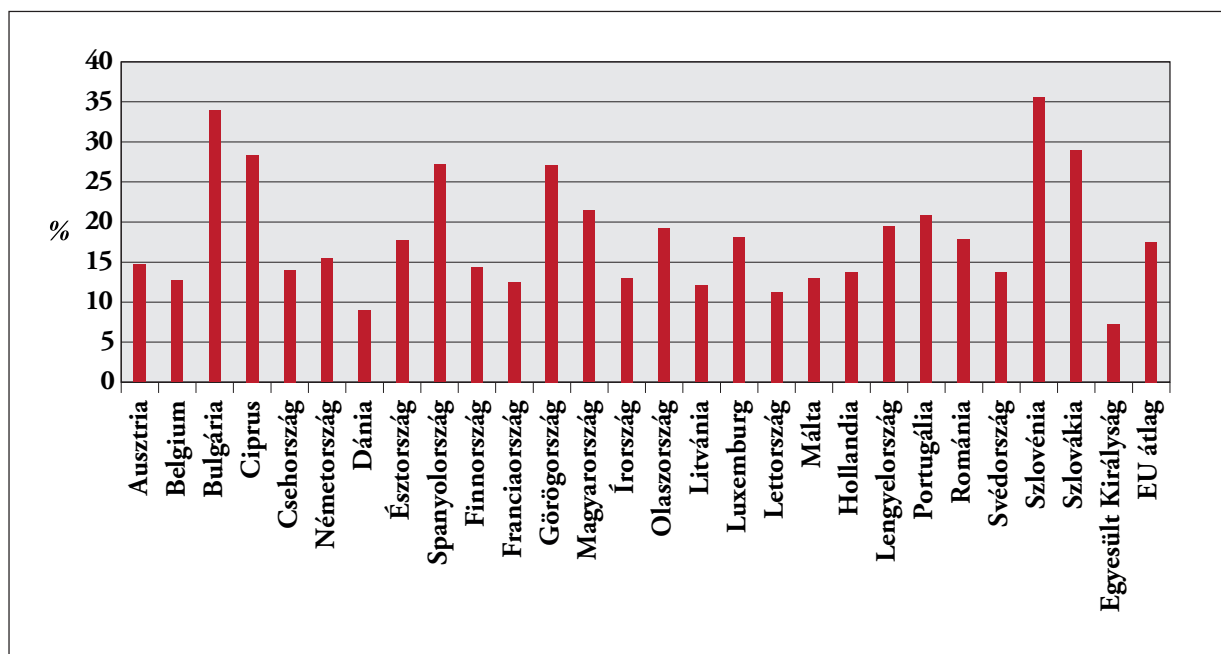
A feltételek betartása a termelők részéről már most is jelentős alkalmazkodást kíván, így a jövőbeli programok kialakítása során a jelenlegi terheket mindenképp figyelembe kell venni.

Az **agrár-környezetgazdálkodásba** vont területek nagysága meghaladja az 1 millió hektárt, ennek több mint 50%-át az integrált szántóföldi célprogram alkotja. A szántóföldi célprogramok keretében környezetkímélő tápanyag-gazdálkodás, földhasználati tervre alapozott termesztés, a vetésváltás és a vetésszerkezeti előírások betartása, környezetkímélő és megelőzésre alapozott növényvédelem mellett folyik a termelés. A MOSZ álláspontja szerint a szántóföldi célprogram környezeti hasznossága indokolja, hogy 2014. után is azonos feltételekkel folytatódjon a termelés támogatása a programban részt vevő mezőgazdasági területeken.

A **NATURA 2000** területek kijelölési aránya Magyarországon (21%) lényegesen meghaladja az uniós átlagot, és magasabb, mint a jelentős mezőgazdasági termeléssel bíró Franciaországban vagy Németországban.

7. ábra

A Natura 2000-es területek aránya

Forrás: Eurostat

Az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkat követően az eredetileg is védett területeken felül további, körülbelül 1,2 millió hektár kapott uniós védettséget. Ezen belül igen nagy százalékban vannak mezőgazdasági területek, gyepek, tavak, folyók, erdők, ahol több évszázad óta folyik gazdálkodás. Ebből kifolyólag a NATURA 2000 területekkel kapcsolatban több probléma is felmerült. Például a üzemi állattartó telepeken, gazdasági belső majorok területén megy át a kijelölési határ, ellehetetlenítve, illetve bürokratikus útvonalakba kényszerítve az esetleges későbbi gazdálkodási tevékenységet. Ezzel kapcsolatban a MOSZ kezdeményezte a NATURA 2000 minősítéssel érintett területek lehatárolásának módosítását.

A fenntarthatóság komplex megközelítését szem előtt tartva, felül kell vizsgálni a természetvédelembe vont területeket és újra kell gondolni, hogy mennyire volt indokolt az adott terület védettség alá helyezése. Egy-egy átvonuló, vagy rövidebb ideig ott tartózkodó faj miatti korlátozások sok esetben lehetetlenné teszik a mezőgazdasági termelést.

A gazdálkodók sok esetben nem látják a korlátozó intézkedések és előírások betartása miatt keletkezett károk megtérülésének lehetőségét. A MOSZ szükségesnek tartja, hogy a területkijelölés által érintett tulajdonosok kapjanak tájékoztatást, hogy milyen jogkövetkezményei vannak a tulajdonukat képező ingatlanok természetvédelmi fennhatóság alá helyezésének.

A **kedvezőtlen adottságú területek (KAT)** nagysága a jelenlegi lehatárolási kritériumok alapján mintegy 884 ezer hektár. A támogatott terület a lehatárolt terület 19-23%-a között váltakozott az elmúlt években, vagyis a jogosult terület alig negyedére, ötödére igényeltek KAT támogatást. A jelenlegi rendszerben a területalapú támogatások, valamint az olyan vidékfejlesztési támogatások esetében, amelyek igénylése KAT területhez kapcsolódik, a támogatási jogosultság megállapítása a fizikai blokk szinten lehatárolt területek alapján történik.

A KAT területek lehatárolása a KAP reform tervezete szerint 2014-től jelentősen megváltozik. A jelenlegi elképzelések szerint nem fizikai blokk, hanem település szintű lehatárolás lesz és éghajlati (alacsony hőmérséklet, szárazság), talajadottsági (vízelvezető képesség, szerkezet, gyökérszóna mélysége stb.) kritériumok alapján történik a besorolás. Jelenleg még nem ismert, hogy pontosan mekkora terület lehet az új lehatárolás alapján 2013. után KAT terület. Ennek meghatározása érdekében már el kellett volna végezni az érintett területek felmérését, mivel további, megalapozott lépések megtételére csak ezt követően van lehetőség.

2014. és 2017. között a tagállamok átmenetileg támogatást nyújthatnak azoknak a gazdálkodóknak, akik a 2007-2013-as időszakban támogathatóak voltak, de az új terület meghatározás alapján már nem minősülnek annak. A kifizetés összege 2014. és 2017. között fokozatosan a 2013-ban kapott összeg 80%-áról annak 20%-ára csökken.

4.3 Vízgazdálkodás

A XXI. században az élelmiszer mellett a víz is egyre inkább stratégiai fontosságú. Magyarország mind a felszín alatti, mind a felszíni vizekben kiemelkedő adottságokkal rendelkezik. Ennek megőrzése, a vízmegtartási képességünk fejlesztése nagyban hozzájárulhat a fenntartható mezőgazdasági termelés háttérének megteremtéséhez, a termelésbiztonság növeléséhez.

Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy a lehullott csapadék mennyisége és eloszlása egyre szélsőségesebbé és kiszámíthatatlanabbá válik. 2010. az elmúlt 110 év legcsapadékosabb éve, míg 2011. a legszárazabb éve volt. Ezen folyamat következményei súlyosak lehetnek. Bizonytalan az éves élelmiszer és takarmány alapanyag előállítás, növekszik az import, növekednek az élelmiszerárak is. A vízgazdálkodás fejlesztése a termelés biztonságának növelésével térségi gazdasági fejlesztési eszköz is.

2011. elején a becslések szerint több mint fél millió hektár vált átmenetileg mezőgazdasági művelésre alkalmatlan területté. A belvíz és árvíz okozta károk mértéke elérte a 120-150 milliárd forintot.

A helyzet enyhítése érdekében – a MOSZ közbenjárására is – a kárenyhítési alapba történő június 30-i befizetési határidő szeptember 30-ra módosult, valamint a vis maior szenvedett termelők mentesültek a fedezetvásárlási kötelezettség teljesítése alól. Az Agrár Forgóeszköz Vis Maior Hitel meghirdetésével a gazdálkodóknak 6 milliárd forint kedvezményes kamatozású, államilag garantált hitel vált elérhetővé, melynek keretösszegét – többek között a MOSZ javaslatának megfelelően – végül 11 milliárd forintra emelték. Egyszerűsödött a vis maior bejelentése (egyablakos ügyintézés), és a káreseményt bejelentő számára eltörölték a vis maior igazolásokhoz kapcsolódó eljárási illetéket. A MOSZ kezdeményezése nyomán az EMVA öntözés fejlesztés támogatási lehetőség 2011. végén újra megnyílt, a területi vízgazdálkodáshoz kapcsolódó támogatások a szolgáltatókon túl kiterjesztésre kerültek a gazdálkodó szervezetekre is.

Az egyre gyakoribb időjárási szélsőségek indokolják, hogy nemcsak rövid távú, hanem közép- és hosszú távú intézkedéseket is meg kell hirdetni a felmerülő vízgazdálkodási problémák megoldására.

Olyan hosszú távú vízgazdálkodási koncepció megalkotására van szükség, amely az érintett termelők és a vízügyi szervezetek bevonásával készül és lehetőséget nyújt a kétirányú vízkormányzás alkalmazására is. A kormány 2013. első félévének végére tűzte ki a nemzeti vízgazdálkodási, öntözési és aszálystratégia, valamint az ehhez kapcsolódó részletes cselekvési program kidolgozásának határidejét.

A MOSZ véleménye szerint a problémák megoldásához elengedhetetlen a működési összhang megteremtése az önkormányzatok, víztársulatok, gazdálkodók, földtulajdonosok között a feladatkörök jogszabályban történő rögzítésével és a források biztosításával. Továbbá szükség van a vonalas létesítmények, szivattyútelepek tulajdonviszonyainak rendezésére, a vagyonkezelői és üzemeltetői, használati szerződések megkötésével tiszta és átlátható rendszer kiépítésére. Az évek során elhasználdott harmadlagos műveket megfelelő állapotba kell hozni, üzemeltetésükhöz rendszeres, normatív, tervezhető finanszírozást kell biztosítani.

A **víztársulatoknak** aktív szerepük van a belvízvédekezésben és a helyi vízkár-elhárításban. 2011. elején 85 víztársulat működött, mintegy 8 millió hektáron. A társulatok által üzemeltetett csatornák 70%-a, a szivattyútelepek 100%-a állami tulajdonban van, melyeken a társulatok állami közfeladatokat látnak el. A fenntartási források az elmúlt években szűkültek. Az állam korábban évi 4-5 milliárd forinttal járult hozzá a közcélú vízgazdálkodási feladatok elvégzéséhez és 2 milliárd forint volt a beszedett érdekeltségi hozzájárulás. Az elmúlt években azonban az állam teljesen kivonult a közcélú művek finanszírozásából, a földtulajdonosok, gazdálkodók, önkormányzatok által befizetett forrás csak a felmerült feladatok mintegy harmadának elvégzésére volt elegendő, a művek állapota rohamosan romlott. 2011. január 1-jétől a kötelező termelői hozzájárulás is megszűnt. Ezt az állam pótolta, azonban ez az összeg csupán a közcélú vízgazdálkodási művek üzemeltetésére és fenntartására volt elegendő, 2012-re pedig már állami támogatást sem kaptak. A közmunka program feltétele, hogy 10% önrészt biztosítson az igénybe vevő, amit a társulatok többsége kénytelen volt a tagoktól rendkívüli hozzájárulásként kérni.

A vízgazdálkodási infrastruktúra működtetésében jelenleg állami közfeladatot ellátó vízgazdálkodási társulatok léte veszélybe került. A kormány 2013-tól jársonként öntözési hivatal létrehozását tervezi, mely szándéka szerint – a vízügyi igazgatóságok mellett – a víztársulások feladatait vennék át.

A vízgazdálkodásban érintett tagjaink több évtizedes tapasztalata szerint a víztársulatok többsége hasznos szerepet töltött be az ár- és belvízmentesítésben, az érintett területeken az öntözővíz ellátásban. Az utóbbi években a szabályozásban és a források elvonásában bekövetkezett változások miatt megkérdőjeleződött a működőképességük, így veszélybe kerül a belvíz elleni védekezés és az öntözés. A 2012. évi aszály kapcsán ismét előtérbe került az **öntözés** fontossága, mely növénytermesztésünk jövőjét illetően stratégiai szerepet tölt be. Az öntözött területek nagysága lassan egy évtizede 100 ezer hektár alatt van. Az alacsony öntözési ráta oka nem kapacitási oldalról jelentkezik. A beruházás költséges, az alacsonyabb fajlagos költséghez nagy és összefüggő területméret szükséges, illetve az egyes technológiák kiépítésére alkalmas földrajzi, domborzati adottságok kellene.

Ezeknek az akadályoknak a leküzdéséhez a földtörvényben biztosítani kellene a megfelelő nagyságú, összefüggő terület bérlését lehetővé tevő jogi feltételeket, valamint a 2014.-2020-as időszak uniós forrásaiból az öntözés fejlesztési program támogatásához szükséges pénzeszközöket.

* * *

A magyar mezőgazdaság az elmúlt fél évszázadban kétszer élt át kívülről rákényszerített gyökeres átalakulást, a vele járó rombolást, veszteségeket és emberi szenvedést, majd az újrakezdést, a történelmi léptékű újraépítést. Napjainkban a rendszerváltás utáni lassú konszolidációval éppen csak kialakult termelési struktúrát ismét ilyen, a gazdasági racionalitást és az érintettek többségének érdekeit, akaratát figyelmen kívül hagyó átalakítás veszélye fenyegeti.

A Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetsége – amely a mezőgazdaság tulajdoni, termelési viszonyok megreformálása jelszavával és szándékával a rendszerváltást megelőzően jött létre – a megalakulását követő években, sőt évtizedben a kitűzött cél helyett kármentésre, a tagjai és ezen túl az egész agrárágazat alapvető érdekeinek védelmére kényszerült. A MOSZ volt hosszú ideig az egyetlen tényleges működésre képes érdekképviselő az agrárágazatnak, így szerepe túlnőtt a tagok közvetlen érdekeinek képviselésén, bár értelemszerűen ez mindig elsődleges feladata volt és maradt.

Az érdekképviselőnek jelentős szerepe volt abban, hogy két évtized különböző rombolásai után tagszervezetei még mindig az árutermelő mezőgazdaság gerincét alkotják, továbbra is meghatározó szerepük van a vidéki térségek életében. Ehhez élni kellett az érdekképviselő, érdekegyeztetés mindenkori eszközeivel, részt kellett venni a mindenkori agrárpolitikai célok és szabályok kialakításában, amihez természetesen együtt kellett működni a mindenkori politikai vezetéssel, kormánnyal. Az elmúlt bő két évtized gyakorlata bizonyította, hogy a MOSZ ennek megfelelő tudatossággal és felelősséggel képviselte tagjai és a magyar mezőgazdaság, a vidék érdekeit.

A MOSZ Közgyűlése olyan időszakban ülészik, amikor a mezőgazdaság, a vidék jövőjét alapvetően érintő, szándéka szerint újra átrendező törvények alkotása van napirenden. Ezért a Közgyűlésnek a mezőgazdaság helyzetét bemutató előterjesztés alapján ennek tudatában és erre figyelemmel kell állást foglalnia a magyar mezőgazdaság és vidék jövőjét megalapozó igényekről, a szükséges intézkedésekről és meghatározni a tagjai érdekeit szolgáló érdekképviselői feladatokat.

